

سقراط

باشقردار حقنده برهر سوز
هادی آطلسف .

بوکونگی مسئله لر - اجتماعی -
عبدالرحیم السبیری .

انسان و اسلام
سرورالدین بن مفتاح الدین .

آفتوبه بویلری
عارفان ولیدی .

فازافنده مفتی الک مسئله سی
حسن علی .

استانبول تأثراتی
فاتح کریموف .

گناه شوملغی
صابرجان القورماشی .

تربیه و تعلیم :

ابتدائی مکتبلر حقنده غی سؤال
گه جوابلر . محمد عطا بیقوفوف ،
شاکرجان ابراهیمف ، عیاض
بن عبدالله ، فاتح سینی ، اسحاق
سینی ، کامل موسین . احمد
خلیموف ، یارالله مرادی .

اشعار .

تاشلاندىق قبر یاننده . ظلم .
انقراض ، شاکرافندی رامییف .

مراسله و مخابره :

غازی آباد ، چاقاق . نامعلوم .

مطبوعات خلاصه سی .

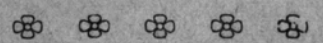
ادبیات

احنف تانفتارف .

حوادث .

متنوعه .

لطائف .

شورا

عدد ۹

مای ۱ = سنه ۱۹۱۳

محرری : رضاء الدینیه به فخر الدینیه =

ناشری : «م. شاکر و م. زاکر رامییف»

درست جواب بېرىچىلر: بدرالدين الامينى ايله محمدالدين
رمضانوف (بلهباي شاگردلىرى). عزالدين علييف (حسينيه).
نصرالله عثمانى (لهمبره). هديه اميرخانوا (اصلاق قريهسى). تاج
دولت آسيموف (قازالى). عبدالحميد المسلمى (حسينيه). فارحى
عمال الدينوا ايله رابعه عمال الدينوا (اومسكى). خديجه ولييوا
(طرويسكى). نصرالدين عبادالدين (استرليتامق ده غرادسكوى
اوچيشچه شاگردى). عارف آلياروف (تالپازى). محمد قيوموف
(طوربائىلى). قىرب ولييوف (قازان). ح. عباس (مدرسه محمديه.
قازان). آبدال (قافقاز). گوهر آقايوا (كاسيم). عبدالواحد دولتشين
(حسينيه). نجيب مرتاضين (اورسكى). فاطمه بنت محمد جان
اورمازىف (اجى). عبدالقيوم نعمانوف (قارغالى). زكيه مصطفىنا
(سيواستوپول). يونس نعمت اللين (سىمى پولات). حاجه: صالحه
عبدالجباروا (سىمى پولات). عبدالنصير ميرشانوف (سىمى پولات).
ماهروى احميروا. مفتوحه يناليوا. خديجه مصطفىنا (مزارلى
قريهسندە مکتب شاگردلىرى). عبدالله فيض اللين (ايلينسكى).
محمد شهيد بن محمد نجيب الدوصايى. عبدالصمد كمالوف ايله
شيخ مردان رحمانقولف (چاقاق شاگردلىرى). فاتح سىفى .
فائنه شريفه (نا معلوم). رابعه جهانقل قزى (سامار غويبرانسندە
حسن اولينك).

۱۲نجى تابشماق جوابى: ۴ عرب، ۵ زنجى، ۲ عرب،
۱ زنجى، ۳ عرب، ۱ زنجى، ۱ عرب، ۲ زنجى، ۲ عرب، ۳
زنجى، ۱ عرب، ۲ زنجى، ۲ عرب، ۱ زنجى قىلوب اوپورتقازدە
كيمە باشلىقى ايگ اولگى دورت عزىنك برنجيسندن سانارغه
باشلاغان. اوشبو روشدە:

درست جواب بېرىچىلر: عبد الله آقچوپرين . نعمت
سعدالدينوف . فاتح ابوبكرف . نعمان يونسى . عبدالحميد المسلمى .
عبد الواحد دولتشين . جهانشاه يوسوپوف . مروان ابوبالوف
(هر برى حسينيه شاگردلرندن). عبدالله فيض اللين (ايلينسكى).
عالمه اختاموا (تاشكند). هاجر بنت سليمان، عمر فهمى، عبدالعزيز
نورى، زكريا حياتى، محمد زكى (بو بيش ائقديلر قريمده «داغ
دائرهلى» دە مکتب شاگردلريدر). يونس نعمت اللين (سىمى
پولات). كمال الدين مصطفىين (سيواستوپول). محمديار جانكين
(بيروفسكى). رابعه جهانقل قزى (سامار. حسن اولينك).

ذيل

بو تابشماقنى يازوچى روسچە علمى وڧنى معتبر بر ژورنالدىن

۸نجى تابشماق جوابى: قازان، قريم . قافقاز خانقلرى.
درست جواب بېرىچىلر: هديه اميرخانوا (اصلاق قريهسى).
۹نجى تابشماق جوابى: بونلر نك ايگ الوغسى ايگ
كچكئەسینه قازاغاندە ۱۰۰ اوش بولا. اورتائچيسى ايگ كچكئەسینه
قازاغاندە ۱۰ اوش بولا. ايگ كچكئە بر اوش بولادر. بونلر
بارسى $100 + 10 + 1 = 111$ اوش تشكيل قىلەر. 21867 نى
 111 كە تقسيم قىلەمزده ايگ كچكئە كيلوب چغادر.
 $21867 : 111 = 197$ عددى ايگ كچكئە سى.
ورتائچيسى مونسندن ۱۰ اوش زور بولغانلقدن $197 + 10 =$
 1970 عددى اورتائچيسى الوغسى ايگ كچكئە سندن ۱۰۰ اوش
زور بولغانلقدن $197 + 100 = 19700$ عددى ايگ الوغسى
بولادر.

درست جواب بېرىچىلر: عزالدين علييف (حسينيه).
ميرسيف سعيدوف (اورنبورغ). ادرىس مكارموف (عاليه شاگردى).
حجه الله عبد اللين (آقيار). ابوالحججن عبد اللين (آقيار).
عبدواحد دولتشين (حسينيه). امير نجيبى (سىمى پولات مکتب
محمديه شاگردى). محمد شهيد بن محمد نجيب الدوصايى . على
شيخوف (تارا).

۱۰نجى تابشماق جوابى: تاش باقا.
درست جواب بېرىچىلر: ابراهيم عثمانوف (حسينيه شاگردى).
فاتح ابوبكروف (حسينيه شاگردى). عزالدين علييف (حسينيه).
هديه اميرخانوا (اصلاق قريهسى). عبد الله جان صفا گرايوف
(تاشكند). عبدالقيوم نعمانوف (قارغالى). عبدالحميد المسلمى
(حسينيه). احمد هادى ميين زاده آعيف (مسقوا). خديجه ولييوا
(طرويسكى). اسحاق رحمت اللين (قازان). ح. عباس (مدرسه
محمديه. قازان). گوهر آقايوا (كاسيم). عبد الواحد دولتشين
(حسينيه). نجيب مرتاضين (اورسكى). صلاح الدين الياسوف
(استرخان - قارغالى). ماهروى بنت احتم (كركى شهرندە «مکتب
خيزيه» شاگردى). زكيه مصطفىنا (سيواستوپول). يونس
نعمت اللين (سىمى پولات). كاشف ظريفى القورماشى، احسن
شيخ ظريفى القورماشى (مينزله اويازى). مير عرب تانا بابوف
(اوست قامينغورسكى). حاجه: صالحه عبدالجباروا (سىمى پولات).
امير نجيبى (سىمى پولات). على شيخوف (تارا). فائنه شريفه
(آدريسى معلوم توگل).

۱۱نجى تابشماق جوابى: روسچە 18 رهنى اورتادن
بولسه كز هر ايكى طرفى اوشبو روشدە $\frac{10}{0}$ بولوب قالور.

ماي ۱ - ۱۹۱۳ سنه

۷ جمادی الاخری - ۱۳۳۱ سنه

شهر آذربایجان و الوغ حادیر

سقراط

ایدیکنی سویله ر ایدی .

سقراط ، آدم بالاری وخصوصا اوز ملتده شلری و وطنده شلری آراسینه علم تاراتونی حرمتلی بر خدمت دیب اعتقاد ایتدیکندن شول یول غه ییل باغلاب کرشدی و ییک کوب شاگرد جمع ایتدی . بو وقتده غی « آتیه » حکیملری خصوصا صوفیلر ، اخلاق توزاتو و معامله بابلرنده فائده سی کورلمی طورغان عقلی نرسه لر ، ماورای طبیعت کبی بختلر ایله شغلنورلر ، دعوالرینی اثبات ایتو طوغوروسندهده مجادله و سوزگه ماهرلق کبی نرسه لر ایله فائده لنورلر ایدی . بو حاللر عموما یونان حکیملری قاشنده بر مسلک حکیمینی آغان ایدی . سقراط ایسه بونلرنگ اوشبو مسلكلرینه خلاف بر یول طوتدی . ماورای طبیعت ایله شغلنوگه کوره انسانلرنگ اخلاقلرینی ، عادتلرینی اصلاح قیلونی فائده لیره ک بولوب فلسفه سینی ده اوشبو یول غه خدمت ایتدردی .

سقراط ، عقلنی عادل بر حاکم تانور و هر نرسه نی آنک محاکمه سینه عرض قیلور ، عقل درست کورمگان نرسه حقنده خلقلر غه خلافلق ایتودن قورقاز ، عقلدن ایرماز ایدی . دعوالرینی دلیلدن یگره ک سفسطه ایله اثبات ایدوچی صوفیلر و اوزلرینی هر نرسه نی بلوچی دیه اعتقاد ایدوچی ایسکیلر سقراط ننگ بو اشلرینی موافق کورمادیلر ، بلکه بونلرینی تمام اوزلرینه هجوم ایتو دیب حکم قیلدیلر . شونگ ایچون هر طرفدن سقراط غه هجوم ایدرگه کرشدیلر ؛ شول سیدن سقراط ننگ دشمنلری کوبابوب کیتدی .

سقراط . بتون کائناتی خلق ایدوچی ، نظیردن منزله ، قادر بر الله ایدیکنی اعتقاد قیلور و یونانلیرنگ حسابسز الاهلرینه

یونان حکیملرینک الوغلرندن و علمی هم ادبی فلسفه ننگ مؤسسلرندن بولغان بو ذات ، میلاددن ۴۷۰ ییل مقدم تاریخده ، « آتیه » شهرنده دنیاغه کیلدی . بو حکیمنک الوغ آدملر آراسینه کرووی عائله سینک شریفلرنگندن ، آتا و آناسی یاکه نسل وقیله سی زورلغندن توگل ، بلکه یالکز اوز غیرتی و اوز همتی سیندن گنه ایدی . چونکه آتا و آناسی ، قوم و قبیله سی تویان درجه ده گی صنفلر غه منسوب بولوب آناسی ایلیک قیلور و آناسی صورت یاصاب ساتار و شونک ایله کیچنور ایدی .

سقراط ، باشده آتاسینک کبی بولغان صورت یاصاب ساتو هنری ایله شغلنورگه باشلاغان ایدی . شول آراده آناسی وفات بولوب سقراط غه بر قدر میراث قالدی . سقراط ایسه شول بایلق ایله فائده لیمک یولینه کروب عام تحصیل ایدرگه قرار بوردی . طبیعتده بولغان استعدادینه کوره ، فلسفه ایله شغلندی و شول فدن کامل لذت تابدی و آخرنده کمالات صاحبی عالملر جمله سینه کردی . استاذلرینک بری مشهور فیثاغورث حکیم بولدیغی مرویدر . لکن سقراط ، فلسفه دن آدیغی قدر لذت آلماسه ده ، فصاحت و بلاغت ، ادب و هندسه هم هیئت درسلی ایله ده شغلندی و بو فلر ده ده باشقه لردن آرتق امتیاز کسب ایتدی .

سقراط ، طبیعی حادثه لر نی طبیعی سیلرگه باغلامق اصولینی قبول ایتدیکندن ، شول زمانده معروف بولغان کاهنک و منجملرگه قارشو چیقدی ، نجوم ایله کهانن علم توگل ، بلکه خرافات جمله سندن

ایمان ایتاز ایدی . ایسته خصملری اوشبو نرسه لرنی سقراط ضررینه قورال قیلوب آدیله؛ بر طرفدن عوامنی آياقلا ندر دقلری حالده ایکنجی طرفدن حکومت گه سعایت ایتدیله . «آته» محکمه سی بو اشنی قارادی وسقراط غه ده اولم جزاسی ایله حکم ایتدی .

«آته» محکمه سی حضورنده سقراط ایکی تورلی عیب ایله عیبله نه در ایدی ؛ بری آته لیلرنگ حسابسز الهلرینه ایمان ایتدی، بلکه برگنه الاده ایمان ایتووی و ایکنجیسی ده یاشلرنگ اخلاقلرینی بوزووی (برگنه الله غه ایمان کیتوررگه هم ده عفت وزهدگه دعوت قیلووی) ایدی .

حکم وقتنده سقراط ، حاکمگرگه قازاب : « مینم جوابلرم البته سزگه خوش کورلمی ، مونی آ کلیم ، چونکه سز مینم بو طوغوروده جواب بیروومنی توگل ، بلکه باشقه عیبلی آدملر قیلندن مینم گناهنی اوستمه آلوومنی وشوندن صوگ عفو اوتوب توبه قیلوومنی ، بالالرم و یاقینلرم کیلوب یالئوب یالوارولرینی طمع قیله سز ، لکن بو اشلر بزدن بولمی ، اوج بالامدن بری گنه بولسون مونده کیلوب آندی اشنی اشله ماز ، بو ایسه مینم عنادلغمدن یاکه سزنی استخفاف قیلودن توگل ، بلکه اوز درجه منی صاقلاو و نفسمنگ عزتینی فدا ایتاو ایچوندر . اگرده قولمدن کیسه ایدی عفو اوته چک یرده ، سزنی حق یولغه کوندرر ایدم .»

اولم جزاسی اعلان ایدلیکنده سقراط ، حاکمگرگه قازاب : «سزگه تعلق ایتادم و اوزمنی رذالت گه توشمامم ، سز امید ایتکان سوزلر حقنده ایرنلرمنی ده آحامم و نفسمنگ عزتینی صاقلامم ، شونگ ایچون سز میکا اولم ایله حکم ایتدیگر ، اما حقلق ایسه سزگه ، اوصاللر وظالملر دیب حکم ایتدی ، ایندی آدلر : آته لیلر سقراط حکیمنی یوق یرده اولدر دیلر دیب سویله لرلر ، مین حکیم توگل ، لکن سزگه قاتیغ شلته قیلیم ایچون آنلر مینی ، حکیم دیب سویله لرلر ، یوق یرده اولدر دیلر دیولرینگ سببی ده شولدر : سز آزغنه صبر ایته سزگه ، مین سزنگ حکمگردن باشقه ده اوله ر ایدم ، چونکه مین ایندی قارتایدم ، طبیی اجلم یراق توگلدر ، اگرده اولم حکمی اعلان ایدلیکنده آغلاسام و نیچوک بولسه ده اوز اوزمنی طوتا آلمی تورغان بر حال کورساتسم ، سز البته شادانور ایدگر ، لکن اولمدن قورقو نفسنی عزتلی طوتوغه خلاف اشدر ، اگرده تله سم مین سزنگ حکمگر ایله بولاجق اولمدن قورتولور ایدم ، لکن اول اش مینم مسلگمه خلاف اش . اولمدن قورتولو آور توگل ، اوصالقدن قورتولو آوردر . سز ، مین اولگاندن صوگ اوزگر فرض ایتکان نرسه لرنگ بتونله ی کیرسی بولغانینی کوررسز . مینی اولدروب یاشلرنی اوز حرکتلرندن توقتا آلماسز . مینم اولدرلووم سببندن آنلر بتونله ی اویغانورلر . و سزگه بیکره کده نق

قارشورلر و باشقه روشلر ایله هجوم قیلورلر . مینم اولدرلووم ایله سزنی انتقاد ایدوچیلر وسزگه خلاف یوروچیلر آزاغاز ، بلکه دخی ده کوبایور» مضموننده اوزون بر سوز سویله دی .

مذکور حکم گه کوره ، سقراط ، تورمه گه حبس ایدلدی و ۳۰ کونلر سوگنده زهر (آغو) ایچرلوب شاگردلرینگ کوز اوکلرنده اولدرلدی .

بتون اشنی الله تعالی نی توحیدگه و آگا قوللق ایدوب نفس شهوتلرندن یراق طوروغه ، انسانلر ایله خوش معیشت ایدوگه ، اوقورغه و اوقوتورغه دلالت ایتمکده بولغان بر کشینگ اکفار قیلووی و اولم جزاسی ایله حکم ایدلووی عجب توگمیدر؛ فقط توبان کیته طورغان مملکتلرده ، اخلاقلری بوزولغان ملاتلرده موندی نرسه لر کوب بولا ، حتی عادت حکمینه کره در .

سقراط ، قاجارغه یول کورساتوچی و یاردم بیرگه حاضر طوروچی شاگردلرینگ سوزلرینی تکلامادی ، تورمه ده اولم کونینی کوتوب طوردی ، شاگردلری هر وقت یاینه کیلوب اوطورلرلر ، سقراط ایسه همیشه درس بیرر ایدی ؛ بو اشلردن حکومت منع ایتادی . وعده کونی یتدیکندن صوگ شاگردلرینه لیکسه سویله ب طوردیغنده آغونی کیتوروب بیردیلر و ایچارگه تکلیف ایتدیلر . هیچ بر کیفینی بوزمادیفی و قولینی قالدراقدیفی حالده آغونی اوز قولی ایله ایچدی و روح ننگ باقی ایدیکی حقنده سویلی طورغان لیکسه سینه دوام ایتدی .

سقراط ننگ فعللری اوز سوزلرینه موافق بولوب هر بر حرکتی و معامله سی باشقه آدملر ایچون مثال طوتولورلق بولور ایدی . کتاب یازمادی ، ساگردلرینه کتابدن درس اوقوقادی ، خصوصی درسخانه سی و درسلرینگ معلوم ساعتی بولمادی ، بلکه قایده یورسه شونده اوقوتوب یورر ، قایده طورسه شونده درس بیروب اوطورر ایدی . سیاسی مسئله لر ایله شغللنمادی ، سیاسی مسئله لرگه قاتشمادی ، مونگ سببنی صور اوچیلرغه : «خلق غه سیاست ایله خدمت قیلوغه کوره ، علم و فلسفه ایله خدمت قیلو فائده لیره ک ایدیکی حقنده الهام کیله در» دیه جواب بیرر ایدی .

سقراطنگ حکمتتی مشتمل سوزلری ده کوبدر . مثال ایدوب بعض برلرینی بو یرده نقل قیله مز :

۱) اوزینی بلوچی کشی هر نرسه نی بلور ، اوزینی بلماوچی کشی بر نرسه ده بلماز .

۲) اوزی ایچون صارانلق قیلوچی آدمنگ باشقه لر ایچون جو مردلق قیلیم احتمالی یوق .

۳) بلماوچیلر تیک طورسه لر ایدی ، دنیاده اختلاف بتاز ایدی .

آته‌یلر قاشنده دینسزلك صانالا طورغان عقیده‌لر بتونله‌ی شایع بولوب کیتدی. یاشلرنک بو حرکاتلرنی کوردیکلرنده آته‌یلر سقراطنی صاغورغه باشلادیلر، خصوصاً حکیم‌نک اورنی بوش قالدیغنی و «آته» شهری خواجہ‌سز اوی مثالده طوردیغنی کوردیکلرنده وجداندلری عذابلانندی و سقراطنی اولدرولرینه پشیمان بولدیلر. برکشی اولمک یا که اولدرلمک و یاخود سورلمک سیندن دنیانک حرکتی توقالماز. شونک ایچون سقراط اولدرلمک ایله «آته» ده حرکتلر توقالمادی غنه توگل، بلکه آرتدی. آته‌یلر اولدرلرنک گناهلرنی یولدرمق نیتی ایله مشهور عبادتخانه‌لرنک برینه: «سقراط نک مجهول الاهسی» اسمی ایله برهیکل قویدیلر. «آته» شهرینه کیلگان حواریلردن برینک: «مین سزگه سقراط نک مجهول الاهسی بلدررگه کیلدم» دیکندن مرادی ده شول هیکل دلالت ایکن شیدر (الله تعالی حضرتلری).

سقراط فلسفه‌سینک نیگری اخلاق و تقوالق، علم و معرفتدن عبارت ایدی. شونک ایچون اگرده علم و معرفت، تقوالق قاعده لرینه خلاف کورلسه سقراط، درست نرسه لردن ده منع ایدلور و منع ایدر ایدی. عمری بارنچه جهالت ایله محاربه ایدی. علم‌گه خدمت قیلدی.

جدال حکم سورگان وهر نرسه‌نی بلمک دعواسنده بولغان آدملر شهرت کسب ایکنان، خلقلر دنیا بیروب مناظره قیلشقان بر وقتده سقراط مناظره‌لرغه کرشماز و بحثلرگه اشتراک ایماز، شوندی مجلسلرگه طوغری کیسه «تجاهل» قیلوب بر طرفده تیک اوطورور ایدی. اگرده شول خصوصده بولغان فکرینی صور اوچیلر بولسه مقدمه ودلیللرنی ذکر ایتمکسزین بالکرت نتیجه‌دن گنه خبر بیرر و صور اوچینک قناعت ایتوب ایماونه. اعتراض و معارضه‌سینه التفات قیلماز ایدی. (موندی حال بز نک مرجانیمزده هم بولدیغنی، بایلر مجلسنده قازان ملالرنک ایکشار ساعت‌گه صورلغان مناظره‌لرلر نده برسوزانده‌شمی چیقغان مجلسلری کوردیگی مریدر). صوک وقتلرده اوشبو عادت «سقراط استهزاسی» دیه مشهور بولمشدر. (خلقلرنک آکلومی قحقرشولرندن آستدن کولوب اوطورو معناسینه حمل قیلندر).

سقراط، حقیقی بر فیلسوف بولدیغنی اوستینه حقیقی بر موحد ایدی. بتون خلق خلافتیه اوله‌رق الله تعالی نک بارلغینی وبرلگینی، دنیانی خلق ایتدیکنی سوبله‌دی. بو الوغ مقصودغه اوزینک فلسفه‌سی ایله ایرشدیجی یا که بر پیغمبر ارشادی نصیب بولدیجی یاخود طوغریدن طوغری وحی ایله تشریف ایددیغنی؛ بو حاللر بزگه مجهول، لکن هر بری بولورغه ممکن. شریعت نظرنده موندن مانع یوق. هر حالده سقراط موحد بر حکیم ربانی بولدیغنده

(۴) دشمنینی اوزندن امین ایته آلمانان آدم، یاخشی آدم توگلدلر.

بزگه کوره سقراطنک حکمتلی و «سهل ممتنع» تعبیرینه لائق بولغان سوزی: «بو قدر اوزون عمر سوروب دیناده برگنه سوز بلورگه موفق بولدم، اولده ایسه: هیچ نرسه بلما دیکمدر» دیگان سوزیدر. موندی سوزنی سویلی بلور ایچون احتمال‌گه سقراط بولورغه کیره کدر (۱).

سقراط، وطن حقیقده غنی وظیفه‌لرنی برینه کیتورمک و مملکت نظاملرینه اطاعت ایتمکنی لازم کوردیکندن حتی عسکر بولوب صوغش غه چیقدی و بعض صوغش لرنده قارلر اوستنده یالانچاق آباق بوررگه مجبور بولدیغنی، بهادرلرغه مخصوص مکافاتلرنی آلورغه لائق کوردیجی و شهرتدن قاچووی سبندن مکافاتینی یانده‌غنی بر عسکرگه بیروب «بهادر» لقدن قور تولدیغنی مریدر. اوچ مرتبه صوغش سفرندن باشقه وقتده «آته» دن چیقوب یورمادی و همیشه تعلیم ایله شغلندی. نیندی گنه یرده بولسه ده یانیه مریدلری جیولوب آلور و سقراط ده لیکسیه سویله‌رگه کرشور ایدی. بعض بر شاگردلری اوزندن آیرلوب حتی آگار یک کوب ضررلر ایتدیله ایسه ده کوبسی غایت مخلص ایدیلر؛ خصوصاً زینون ایله افلاتون اوشبو استاذلرنک محبتنده فانی اولوب آنک علمینی، فلسفه‌سینی خلق آراسینه نشر قیلدیله و آنک الوغ بر آدم ایدیکنی عموم‌غه آگلایدیلر. سقراط، قیافتی گوزل آدم توگل ایدی، مونک اوستینه ده فقیرلکنک چیگنده بولوب حیاتیجی سفیل صورتده یورتور، اوست باشی قزغایق قیافتده بولور ایدی. شوشی حالی ایله برابر سقراط غایت عالی جناب بولوب اصلا طمع ایماز، نه شاگردلری و نه باشقه‌لر قولندن آچه فلان آلاماز و عموماً کشتی قولندن دنیا نرسه‌سی آلونی زبونلک و الوغ کیمچیلک صانار ایدی. بر وملکلر هبه قیلوچیلر بولدی، قوناق قیلوب تریه ایدر ایچون ماکیدونیا حکمداری اوزینک سراینه دعوت ایتدی ایسه ده هیچ برینی قبول قیلما دی، حر و مستقل صورتده یاشاونی هیچ نرسه‌گه فدا ایتمادی. آزغنه آشار هر طوغروده آزغنه قناعت قیلور، خلاصه: حقیقی معناسی ایله سقراط، زاهد و دنیادن مستغنی بر ذات ایدی. سقراط اولدرلیدیکندن صوک «آته» شهری طنج طورمق لازم ایکنان، بالعکس دنیانک حرکتی توقامادی، یاشلر دخی ده جسارت آلوب سقراط وقتنده غنی اشلردن ده صاقلانغنی باشلادیلر، (۱) شهرستانی، اوزینک «الملل والنحل اسملی اثرنده، سقراط سوزی اوله‌رق: «لا تکرهوا اولادکم علی آثارکم فانهم مخلوقون لزمان غیر زمانکم» سوزینی ده نقل ایتمش (ص ۱۸۹) ایسه ده، بر مونی باشقه اور نلرده کوره آلامدق. شهرستانی، جزای سویله مک عادتندن سلامت آدم توگلدلر.

مؤرخلر مەفقاردر. اوز قومینه تعلیم ایتمک ایله الله تعالیٰ حضرتدن مأمور بولدیغنی اعتقاد ایدر وشونک ایچون بو طوغروده خدەتتی جانینه منت بلور ایدی .

سقراط، اوز عمرنده ایکی خاتون آلدیغی و بونلرئک بری بیک آچی تللی وتار خلقلی بولوب هر وقت سقراطغه اذا وجنا قیلوب طوردیغی، «نی ایچون بو خاتون ایله طوراسک، مونگ اذیتتی دخی نه قدر وقتلرغه قدر تحمل قیلورسین؟» دیوچیلر له: «مین آنک شوندی خاتون ایدیکنی بلوب آلم، آندن مقصودم شول خاتونم جنالری سببلی نفسمنی تریه ایتمک؛ دائم قدر حرمت کوروب طورغان نفس بیک تیز کوتارلوب کیته و اوز درجه سندن چیقوب الوغلانا باشلی، نفسمنگ آندی یوللرغه کرووی مینم ایچون برده مطلوب توگل» دیب جواب بیردیکی مرویدر.

آغو ایچرلور وقتلرده سقراط یاتنده خاتونی آغلاب طورادر ایدی. مونگ سینی صورادیغنده خاتونی سقراطغه: «ناحق اولدرلووک ایچون آغلیم» دیب جواب بیردی. سقراط موگا قارشو: «اگرده حقلق ایله اولدرلوومنی آرزو قیلوب یورمگان بولسهک ناهق اولدرلووم ایچون آغلارغه حاجت یوق، بلکه شادلانورغه تیوشلی» دیدی .

سقراط، میلاددن ۴۰۰ سنه مقدم تاریخده اولدرلیدی. یاشی ۷۰دن اوغتش ایدی .

خاتمه

ایکی گنه جمله دن عبارت بولغان خصوصی فکرمنی شوشی برکه قسدروب قویارغه مجبور بولدق: سقراط شهرتینه الوغ سبیلرئک بری بلکه اولدرلوویدر. کشی، نه قدر عالم و فاضل بولسهده بولسون، علمی، دینی و فضلی سببندن اولدرلمسه یاکه وطنندن سورلمسه و هجرت که مجبور ایدلمسه یاخود زندانده یاقمسه، ویا که عوام طرفندن اکهار ایدلمسه یاخود اثرلری کانفیسکاوایت قیلنمسه اول کشیک شهرتی کامل بولمی و ترجمه حالی ده روحلی چیقمیدر. کوب آدملرئک ترجمه حاللرینی یازوومز سببلی بز اوزمن تجر به قیلوب بلدنه .

تاشلاندىق قبر ياننده

(تاو اچنده کومنگان) .

قهرمان بکت ایدک یالغز قالدک !
ایلدگن، کروب جیرگه، سین آیرلدک
ئه یله نهک طنج یوقلی کوره سگمه !
تابوتک توکلر تمام توزغان قبرک .
کوبدن اوق بوندن کیتکان سینگ ایلده
کیتیمی آندن خبر ایسکان جیلده
زمانلر بر بر آرتلی اوتوب کیله
سویه گک کول بولدیچه چنلاب شونده ؟
ئه لیده توغان تاوک شاولاب تور!
صولری آغا صایدن یغلاب سیکا
بو جیرنگ اونکان اوزاق تاربخلرن
اویلاب اوسه بر قارت ایمن یاقینگده .
یالغزسک ! نیگه بولای یوق یولداشک ؟
تاشلاندىق قبرکده غریب باشک
صاغوب باش اوستگده اوزاق یلدن
بیرلی، کوته چغووگنی قبر تاشک .
حال تلی سیکا ده شه سین ده شمیسک
ایدش بیت سیکا مه نگی، نیک ده شمیسک ؟
تاشلاسه تاشلی بیرسون جان یولداشک
قایغرما ! مه نگی اونوتماس قارا تاشک .
اونوتماس شولای تاغی تاونگ یاری ؟
مرثیه ایتوب آغا چیشمه لری
میله شی اوصاقلاری سینی سوبلی -
جیلدن سلام ایتوب اوسه قاراغایی .
التفات ایتمه سه ده آدم جانی
اونوتماس شول طبیعت سین فقیرنی
هر کونی ایرته توروب، قبریکه .
قویاش چغوب موین صوزوب تاودن قاری .

يعقوب آيمانف .

مقاله: = = =

باشقردلر حقهده برر سوز

باشقردلر خصوصنده ایگ اول خبر بیروچی عرب علملرندن بریسی، هجرتدن ۳۱۱ نجی یلده «بغداد» دن «بلغار» غه ایلیچی بولوب کیلگان هیئت اعضالردن احمد بن فضلان اسملی کشیدر. بو ذات، بغداددن بلغارغه چاقلی بولغان اوزینک سفرنده کورگان و بلگانلرینی یازوب بزنگ ایچون یکت قیمتی بولاجق سیاحتنامه یازغان بولسهده، آنک اول کتابی حاضرگه چاقلی تابولغانی یوق. آلابده یاقوت حموی اوزینک «معجم البلدان» اسملی کتابنده ابن فضلان سیاحتنامهندن یاتاق نرسه لر نقل ایته. یاقوت حموی «باشقرد» مادهسنده ابن فضلان دن نقل ایتوب: «بز، تورکلردن باشقرد اتالغان بر قومنک ایللر نده بولدق. آنلر تورکلرنک ایگ یاوزلری، کشی ئولتورور ایچون ایگ کوچلی و ایگ باطرلری بولغانلقلری ایچون، بز آنلردن چن صاقلانو ایله صاقلاندق» دیدر. ابن فضلان، باشقردلرنک اعتقاد و عادتلی خصوصنده بعض بر نرسه لر یازدقدن سوکره: «آنلرنک بعضیسی ۱۲ الیه بار دیو اعتقاد ایته: قشقه، جایگه، یاغمورغه، ییلگه، یغاج غه، کشیلرگه، حیوانلرغه، صوغه، کیچ که، کوندزگه، ئولمگه، تبرکلگه، یرگه هر برسینه اوزینه خاص الهلر بار دیلر و بعضیلری یلانلرغه، بعضیلری بالقلرغه، بعضیلری ایسه طورنالرغه قلق ایته در» دیدر.

واقعهده یاقن ایلرده طوروچی قبیله لرنک تابونغان نرسه لری بر نرسه بولغانلقدن، ابن فضلان کورگان باشقردلرنک ایسه تابونغان نرسه لری تورلیچه بولغانلقدن، اول باشقرد قبیله لرنک یاتاق یرلرگه تارالغان و ابن فضلاننک ده شوشی تورلی اورنلرده غی باشقرد ئولکه لری بولغان کیگ باشقردستانی بر بوچاغندن کیسوب چتقان بولوچیلغی آگلاشیلادر.

عرب مؤرخلری باشقردلرنک قای اورنلرده طورغان ایدیکلرینی آچق ایتوب بیان ایتمه لرده آنلرنک بلغارلردن کوعو یراقلقده بولغانلقلری خصوصنده قسقه چه بولسهده بر آز نرسه بیان ایته لر. یاقوت حموی: «خزرلرنک شهری بولغان «اتل» شهری ایله بلغارلر آراسنده یالاندن بر آیلق مقداری یول، بلغاردن روس شهری بولغان «کویابه» (Кіевъ) گه ۲۰ کونلک،

بلغاردن باشقردغه ایسه ۲۵ مرحله در» دیدر (۱). اصطخری هم: «باشقرددن بلغارغه ۲۵ مرحله، باشقرددن، تورک قبیله لردن برسی بولغان بخناک که (Печенѣги) ایسه ۱۰ کونلک یولدر» دیدر.

عرب مؤرخلرینک بو سوزلردن باشقردلرنک اورنلری قایده بولغانغی آچق بلنمسه ده آنلرنک سوزلرینی آروبا سیاحلرینک سوزلری ایله چاغشدروب قاراغانده، سلمان علملری ایله فرنک علملرینک سوزلری برسی ایکنجیسینه موافق بولوب چغووی ایله برابر، عرب مؤرخلرینک سوزلری هم آچق ایتوب آگلاشیلادر.

میلاددن ۱۲۴۵ نجی یلده، لیئون صابورنده مانقوللرغه ایلیچی ییاررگه قرار یرلگان ایدی؛ شونک نتیجه سی اولارق ۱۲۴۶ نجی یلده مانقولیه غه ایکی ایلیچی هیئتی ییارلدی. اول ایکی هیئت لردن برسینگ باشنده یلانو قارینی اسملی بر ماناخ ایدی. قارینی یولده اوزینک کورگان و بلگانلرینی یازوب کچکنه بر سیاحتنامه ترتیب اییدی. اول اوزینک اوشبو سیاحتنامه سنده بر نیچه اورنلرده باشقردلرنی ذکر ایته.

عرب مؤرخلری باشقرد سوزینی باشقرد، بشقرد، باشقرد، باشقرد، باشقرد طرز لرنده تورلیچه ضبط ایدیکلری کی غرب علملری ده اول سوزنی تورلیچه ضبط ایتمکلر. یلانو قارینی «باسقارت» (Васкартъ) شکلنده ضبط ایتمیکی حالده روبروق «پاسقارتیر» دیو ضبط ایته. بو ایکی علمنک کتابلری یاینه درج ایدلگان فرانسوزچه خریطه ده هم باشقرد یرینی Pascartir، Bascarts سوزلری آستنده ضبط ایدلگان. منه شوگا کوره مین، یلانو قارینی ایله روبروق سوزلرینی اوزلری یازغانچه نقل ایتمه ده اول سوزلرنی «باشقرد» سوزی دیو آگلاغه تیوش. قارینی ایته: «تاتارلر، موقشی یرینه کیلوب آنلرنی چیکدیلر. آنلر اول چاغنده بوت پرست ایدیله. آندن قوزغالوب «بیلا» لرگه، یعنی الوغ بلغارغه قارشی حرکت ایتوب آنی تاما طوزدردیله. آندن تاغیده شمال غه راق «باسقارت» یعنی الوغ وینگریه گه کوچوب آنلرنی ده چیکدیلر (۲). کتابتک ایکنچی

(۱) معجم البلدان ج ۲، صحنه ۲۷۲.

(2) Исторія монголовъ де Плано Карпини. ст. 25

هم يرتقى طوتالر. بونلرغه باشقه تاغى ده يك كوب خلق، صوقغه چداغانى مقدارنده، تون ياغنده طورالر. آنلر (تاتارلر) كون باتار ياغندن باسقاتير يري ايله چيكله نلر (۱) .

قاريني ايله روبروق سوزلرى عرب مؤرخلرينگ سوز لريني يك آچق آكلا تورغه خدمت ايتديكلرى ايله برابر، باشقردلرنگ اورنلرينى ده يك آچق بلدره لر. خصوصيله روبروق نك: «بز ايدل دن ۱۲ كون كيتكاج ياغاق (جايق) اتالغان زور يلغهغه ييتك. اول شمال دن، باسقاتير يرندن اغوب ديگگرگه توگله در»، «آنلرنگ ئولكهسى كون باتار ياغندن الوغ بلغاريا ايله چيكله نلر» ديگان سوزلرى ياقوت هموى ايله اصطخرى نك:

«بلغاردن باشقردغه ۲۵ مرحله در» ديگان سوزلرينى آچق ايتوب آكلا تالر. چونكه روبروق نك ايدل آرقىلى حقتان اورنى ئولكان ارغز يلغه سندن توبانگنه بولووى ظن ايتلگانلكدن (۲)، اول اورن ايله جايق آراسى بويلوب بارلغانده ده ۱۲ كونلكدن آرتقلىق توگلدرد. بلغار ايله جايق باشى آراسى ايسه يراغراق بولغانلقدن، اول آرانگ ۲۵. مرحله بولووى محقق در. هر مرحله

۲۵ چاقردن حساب ايتولگانده، $25 \times 25 = 625$ چاقرد بولادر. خريطه لرنگ جايق باشيني بلغاردن كورساتكان مسافه لرى ده شول مقدارده در. باشقردلر اورال طاغى نك هر ايكي ياغينه طارالغان بولسه لرده لکن آنلر اوتراق ايتكان يرلرنگ يوره گى، اورال طاغى ايله جايق ياغيسينگ يوغاريفى طرفلر بدر (۳).

عرب مؤرخلرينگ «بلغاردن باشقردغه ۲۵ مرحله» ديولرى شهبه سز شوشى اعتبار ايله در. قاريني ايله روبروق كتابلرى يائنه درج ايتولگان خريطه ده هم Bascarts, Pascatir سوزلرى، اورال طاغى ايله جايق يلغه سيني آرقىلى كيسوب چغالر. تاريخ كتابلرى اوزلرى، كشيگه نه چاقلى تاثير ايتسه لر، آنلر يائنه درج ايتولگان خريطه لرده شول مقدارده تاثير ايتلر. خريطه ده

قچاق توركلرينگ اوتراغى بولغان قومانيا ئولكهسى، حاضرگى رومانيا حدودندن باشلاب، جايق يلغه سينه چاقلى صوزولديغى حالده اول زمانده غى روسيه يك آز يرلرينگنه اوز آستينه آلغان. قومانياغه ايكنچى باقردن بلغار، باشقرد، قرغز، توركان يرلرى طوتاشوب، آلتاي طاغلرينه چاقلى تورك خلكينگ اوتراغى بولغان. شوگا كوره شول بورونفیده روسلر قولينه اسير توشكان

بر تاتار، روسلرنگ: «سين ات نيك بو چاقلى سيمز: آسارغه ايرك ده يوق بيت؟» ديوب صوراولرينه قارشى: «شرقدن

اورتده تاتارلر ضبط ايتكان يرلرني صاناغانده... صارى غويورلر، باسقاتلر، قرغزلر...» ديو باشقردلرني ذكر ايتوب كيت (۱). اوچونچى اورتده ايت: «شمالدن قومانياغه (قچاق غه)، روس، موقشى، بيلار يعنى الوغ بلغار آرتندن، باسقارت يري طوتاشادر (۲). يوغاریده ذكر ايدلگان نكي خريطه ده Comania ئولكهسى حاضرگى رومانیه مملكتدن باشلاب. قارا ديگگرنگ شمال ياغى بونچه باردقدن سوگره ايدل آرقىلى چغوب جايق نهرينه باروب تره له در. بولاي بولغانده «قومانيانگ شمال ياغنده روس، موقشى، بيلار، باسقارت ايدى» ديك غايت طوغرى بولووى ايله برابر باشقردلرنگ جايق يلغه سى باشده اورن طوتقان ايديكلرينى يك آچق آكلا تادر.

ميلاددن ۱۲۵۳ نچى يلد ۹ نچى ليودويك طرفدن تاتار خانلرينه ايلچى ايتلوب ويلهلم روبروق اسملى بر كشى يازلدى. شوشى روبروق هم اوزينگ يولده كورگان و بيلگانلرى خصوصنده بر كتاب يازدى. آنك كتابى هر جهتدن پلانو قاريني كتابندن اوستون بولديغى كى باشقردلر حقتده معلومات بيروده هم اوستون. باشقرد اسميني اول اوزينگ كتابنده خيلى اورنده ذكر ايت. كتابينگ ۷۶ نچى ييتمه ايت: «روسيه دن، الوغ بلغار يادن، باسقاتير، يعنى الوغ وينگر يه دن آنلرغه (تاتارلرغه)

قيمتلى قابلر كيتوردر». ۱۰۱ نچى ييتده «بز ايدل دن ۱۲ كون كيتكاج «ياغاق» (جايق) اتالغان زور يلغهغه ييتك. اول شمال دن، باسقاتير يرندن اغوب ديگگرگه توگله در. باسقاتير لرنگ تلى وينگر لرنگ تلى ايله بردر. آنلر كتوچلر بولوب، هيچ بر شهرگه مالك توگلدرد. آنلرنگ ئولكهسى كون باتار ياغندن الوغ بلغاريا ايله چيكله نلر» ديدر. شولوق يتده: «شوشى باسقاتيرلر يرندن بورونفیده هون لر، سوگراق وينگرلر چقديلر.

باسقاتيرلر يانده ايللاق اتالغان خلكلر طورادر. باسقاتيرلر حقتده سويله گان سوزلرمنى مين، اول يرگه تاتارلر كيلگانچگه چاقلى بارغان اوگتچيلردن ايشنوب سويليمن. شول وقتدن يرلى اول يرنگ خلكلرى، كورشيلرى بولغان بلغارلر طرفدن ضبط ايتلوب، كوبسى آنلرنگ دينيني هم قبول ايتكان ايدلر» ديدر. مانغول ئولكه سيني تعريف ايتكانده ايتده در: «شمال ياغنده هيچ بر شهر يوق. آنده فقط حيوان آصرى طورغان قرغز اتالغان خلق

طورادر. اوشانداق «اوره نكاي» اتالغان خلق بولوب، بونلر اياقلى آستينه يالتراولقى سويك به يله ب، شونگ اوستونده قاتقان قار هم بوظ اوستونده شولچاقلى قاتى شوويلرگه: قوش

قوش

(1) Путешествие въ восточныя страны. В. де-Рубрукъ. 134

(2) Карта пути де П. Карпини и де В. Рубрукъ. 1246-1255 г. г.

(3) Энциклопед. Брокгаузъ и Ефронъ т. 5. ст. 225.

(1) Историја монголовъ де ПланоКарпини 35-36

(2) 50

و ایک زور قارشی طور وچی نرسه دین اسلامدر، دیلر. لکن بونی سویله گان آدم لرنک هیچ بری دین اسلامنی دگل حتی ایله، بلکه هیچ بر آگلاماغان و آگلی آلمانان - باشقه علملرده عالم بولسه لرده - دین طوغرو سنده بسبتون جاهل آدم لردر. اگر بی طرف (یا قلاوسز) توشونور بولسه لر، عقل و فکر لرنی صرف ایتسه لر دین اسلامنک حقیقتی، توب تامرینی آگلارغه طریشسه لر بوندی سوزلرنی سویلی آلمایه چقلرنده هیچ بر شک وشبهه یوقدر. اسلامنک نیندی نرسه سی آغا کیتوگه قارشی طوراً؛ عققاداتی می؟ وجدان ایسه سی، عقلی، صاو بر کشی بونی سویلی آلمز. چونکه معتقدات اسلامیه ده بوندی بر نرسه نک یوق ایدیکی آب آشکاردر. یوقسه عبادت و عملیاتی می؟ بوده خیر. چونکه قرآن کریم، متواتر و مشهور احادیث نبریه گه باغلانور اولسه آنلرده قارشی طوراً چق هیچ بر نرسه کوره آلمازلر. بلکه بیک کوب آیت جلیله و حدیث شریف لرنک اوقوغه، آغه کیتوگه قوشمقده بولدیغنی کوردرلر. دین اسلامنک آغه کیتوگه قارشی طوراً ماغانلغینه، اسلامینک توب طامرلرنی تیکشروب بیک کوب فکرلر یوروتکان آورو یا علماسی (اوقومشیلیری) و مستشرقلری ده متفقدر. حتی طولستوی ییله دین اسلامنک آغه کیتوگه هیچ بر قارشی بولماونه اینانوب، «دین اسلامغه ده یا گادن بیک کوب خرافات قایشدر یلمش در» دیمه سی ایله، دیندن بولماغان بیک کوب نرسه لرنی دیندن ایمش کبی عمل ایتولرمزگه و کتابلرمزغه یازولرمزغه اشارت ایتوب کیتمشدر. طوغرو سینی سویله رگه کیره ک: بزنگ مسلمانلرنی زهر لگان و آنلرده بولغان ترکک طامرلرنی قوروتقان، یالقاوقغه چومورغان بر نرسه بار ایسه اولده دین اسلامغه، قرآن کریم، حدیث شریف و کتب سته گه باشقه کتابلرغه بیک کوب توشمز نرسه لرنک قاتشووی و بیک کوب عادت لرنک ده دیندن ایمش کبی قبول ایدیلووی در. بز مسلمانلر، بوللرنی طایغیچه اعتراف ایدوب چاره لرنه باغیق.

هیچ بر شک و شبهه یوقدرکه: دینمز، دین طبیعی و دین الهی در. قرآن کریم و احادیث نبریه ده الله نک و پیغمبرنک سویله دیکلری کبی صابصا غلام برده اوزگارمیچه طور مقده در. فقط بوللردن حکملر چغارامز حقیقتکه ایریشامز دیوب «مجتهد» آدینی اوزلرنه آغان بیک کوب اوقومشلی و بیلکلی الوغ کشیلر. کوب فکرلر میدانغه چغارغانلر. زمانینه، یرینه کوره تورلی یرلرده بولغان کشیلر تورلی فکرلرنی قبول ایتکانلر. شولای ایتوب بیک کوب مذهب لر میدانغه کیلگان. فقط «مجتهد» آدینی آغان آدم لردن صگره کیلگانلر، اوزلری ده عقل، فکرلرنی یوروتنه-چکلری یرده، عقل و فکرلرنی طوردرغانلر. الکیکلرنک ماللری

غرب که چاقلی یرلرنی مالک بولغان کشی نک آشارینه بولیمو؛ شول چاقلی کیگ یرلردن آشارغه طایممو؛ مینمچه سزنگ آشارگرغه بولماسه تیوش. چونکه سز یرنگ بیک آزغه ئولوشینه مالک بولدیغکز حالده شونک ایچون هر یلنی صوغشاسز» دیوب جواب ویرمشدر (۱). بو سوز شول چاقلی تیرهن معنالی سوزدرکه: هر تورک اوغلی آنک معناسینی اویلاب تفکر ایتدرگه تیوشلی در. هادی آطلاسف.

بو کونگی مسئله لر

(اجتماعی)

یومری یرنگ بیش کیسه گندن دورتده بو قدر میلیون مسلمانلر بار. بونلر هر نه قدر باشقه باشقه کیسه کلرده یاشاسالرده آرتقا قالو، نادانلق و یارلیلق یاغندن همه سی بردر. عیلمنورلک، دگمیدرکه: هر کیسک یرنگ مسلمانلری بوندی توبهن بولقلری حالده اوزلری ایله بر یرده طوراً طورغان کورشیلری بولغان باشقه ملتلر هر کون آینه کتوب طررا. بتون دینانی اوز قولارینه و اوزلرنه گنه آورغه طریشالر. تجارت، صنعت، زراعت کبی هر تورلی هنر و معرفت لر یاغندن مسلمان یرداش لرنه باقغانده بسبتون باشقه بوغاریقلرغه تیوشه لر. مسلمانلردن بیک آز ساعتلر و بیک ینگل اشله دیکلری حالده مسلمانلرنک آیلق اجرتلردن آرتق کونده لک اجرتلر آلالر. شادلق ایله سعادت اچنده کیونگان یصانغان، وقتنده اشلرنی اشله ب بالا چغالریله کولدرداشوب کولرنی کیچره لر. ذوق، صفالرنک همه سی ده آنلرده. فقط بزنگ مسلمانلرنک نی اوچون همه سی ده بو قدر کیری ده؟ باشقه ملتلرده بولغان قدر بوللرده استعدادمی یوق؟ خیر وار. اعضالرمی کیم؟ خیر اولده کیم توگل. هوالری، صولرمی باشقه؟ خیر هوالری، صولری، طوفراقلری ده بر. یاکی بوللرنی آغه کیتودن طیوچی «مانع» می بار. اودت طیوچی بار. فقط بو طیوچی نیندی نرسه در؟ بو طوغرو ده بتون دینانک اوقوغان آدم لردن تورلیسی تورلی سوزلر سویلیر.

آوروپانک بر تورلی علماسی (اوقومشیلیری) و بزنگ مسلمان اسمنده بولغان قرداشلرمز، آغه کیتوگه برنجی

(۱) Записки о московитскихъ дѣлахъ. Герберштейнт. ст. 144-145.

حضرتلری حقنهدده: قزىل باشدر، ييلم نه در، ديه سويلمه گان سوزلرني قالدردماغانلر. انگلتره دن انگلزلر كيلوب ترجمه هاللاريني و بعض كتابلريني آوب كيتديكلري حالده، شول وقتده غي بزنگ مسلمان علماسي و قزان بايلري مشار اليه حضرتلري حقنهدده آغزلرينه كيلگان سوزلرني سويلمكله برابر، باشينه يك زور فلاكتارده آچارغه الله دن قورقماغانلر. بوكون «لوندون» كتبخانه لرلنده، يازغان كتابلري بولديغي حالده بزنگ روسيه مسلمان علماسينك كوبسندده برگنه كتابي ده يوقدر. بونلر مذهب باشي اوق بولماغانلر ايسهلرده اجتهاد ايتوب تمرد ايتديكلري بر نيچه مسئله لر ده يوق توگلددر. بو الوغ ذاتلر، ديني اجتهاد ايله گنه قالماغانلر، بلكه كيله چك حاللر حقنهدده فكر يورونكانلر. زمانته سكوره هر علمنك اوقولوي تپوش ايديكلي آكلاتورده طريشقانلر. صنعتكه، تجارتكه، زراعتكه هر وقت قزيقترانلر. يك زور اشلرگه كرىشمك ده ايسته گانلر. فقط يالكر باشلرينه موق بولا آماغانلر. دملا مرجاني حضرتلري قزانغه تام روسلرتي قدر ترتيبلي و منتظم ياخشى بر اسلام مكتبي آحق نيته توشكان. فقط يالكر ميدانغه چفارو ممكن دگل؛ ني اشله سون يك اوزاق توشونوب طورغاندن صوك اوزينك زمانده شي، علمي و نفوذى ده مرجاني حضرتلرينه باققانده ايكنجه، اوچونجي درجه ده بولغان قزان آرطي علماسدن بر حضرتي بو فكرگه دعوت ايتكان: «زمان باشقاردى يك كوب علملر آغه كيتدى، كوسى ده ياكى دن ميدانغه كيلدى. حاضرگي زمانده بز بر ملتنگ يول باشچيسى بولامز، آنلرني آغه ييارمك اوچون يول كورساتو بزنگ وظيفه مزددر. بنمده نفوذم بار، سينيكه ده يوق توگل، كيل ايكاو طريشوب زمانغه موافق، هر ياقدن ياخشى بر اسلام دارالفونوي آچيق، غوپرناوردن اذنتي (رخستى) اوزم آورمن» ديگان. قزان آرطي حضرتي ايسه نه دندر بو تكليفني قبول ايتمه گان. اشده. سوزده گنه قالغان. مرحوم مرجاني حضرتلرينك بو اشنگ ميدانغه كيله آماونه يك اچي پوشا طورغان بولغان. «بركون كيلور يك آحق استرسز، فقط بو زمان اوتكان بولور» ديه طورغان بولغان. بونك سوزلري يك طوغرى كيلدى. بوكون دارالمعلمين ايستمز اول يوق، دارالمعلمات ايستمز اولده يوق. قزلر گيمنازيه سي ايستمز اولده يك يراق. وقتنده برس آچلمش بولسه باشقه لر ده آنى كوره كوره آچلغان بولور ايدى، بزده بلكه باشقه ماتلرگه باققانده بو قذراوق آرتقه قالماغان بولور ايدك. بو مرحوم حضرتك باصلغان كتابلريني اوقوغان ذوات كرامده آنك نيندى درجه ده ايديكلي آكلي آلورلر. بوكونگه قدر باصلا آماغان رنيچه كتابلرينك ده يك باقنده باصلا چغني ايشوب

ايله گنه قناعتله نوب راحت توشاكرينه ياتقانلر. صوك زمانلرغه طوغرو ايسه باشقه لريني اوزلردن زور كوررگه آورسغان بر تورلي يالقاو آدملر: «ايندى اجتهاد قپوسى يكله ندى» ديگانلر. خريستيان بابالري بك الله نك قوتيني، ييغمبرنگ سنتيني، مجتهد لرنك خدمتلريني اوز قوللرينه آوب بونلرغه وكالت ايتكانلر. هيچ بر آيت كرىه وحديث شريف و مجتهد، اجتهاددن طيماديني، بلكه تشويق و ترغيب ايتديكي حالده، بونلرنگ: «يوق ايندى اجتهاد ايشكلري يكله ندى» ديولري نه قدر اصلسز بر شي ايديكلي هر كنگ معلومي بولسه كيرد كدر. «علماء آديني طاشوب باشقه كيچكان، آلفي صملرغه قدر اوتكان كشيرلري: «نيچوك اجتهاد ايشكلري يكله ندى؟» ديوب قصه باشلاسك: «خير افدى، بز ايشكي سبتون يكله ندى ديمز، بلكه اجتهاد قيلورداي اقتدارلي كشير يوق. شونك اوچونگنه ديه مز، مجتهد بولمق اوچونده بر نيچه شرطلر باردر» ديلر.

ايلك شوني ديمك: بو شرطلرني كيم قوبغان؟ صوكره اجتهاد ايدرگه باشلاغان آدملرنگ قدرتسز بولوي ياكه آنلرده بو شرطلرنگ بولماوي بو كشيرگه نيچوك معلومدر؟ آنلرنگ قدرتلريني اولچه مكم اوچون اولچه وچيلرنگ اوزلرينك اول درجه ده قدرتي بولولري تپوش توگلميدر؟ آلاي بولسه نيچوك بو، علمدن اولوشلري يك آز بولغان آدملر بو طوغروده بابالر بك الله غه و ييغمبرينه وكيل بوله ييلورلر؟ حالبوكه روسيه ده ييلديكم و ايشتوب اوگره ندمك، اجتهادنگ بتون شرطلري اوزلرندده طابلغان، اقتدارلريني اجتهاد درجه سنه باردردغان اوشبو اوج آدم باردركه: زمانلرينك علماسي «اجتهاد قپوسى سبتون قپاغدى...» ديگان كشير، شونلرنگ حقنهدده سويللاغه گان سوزلريني قالدردماغانلر و قالدردمير:

۱) عبدالناصر قورساوي. بو بيچاره نك اوزندن ايلككي علمانك سوزينه و اجتهادينه باشقه، فقط بتون قطعي دليللري ايله بارلغني اثبات ايتديكي بر مسئله ايچون بخارانك اون ايكي مفتيسندن اون برى اولدرلوونه حكم ايتمشلردر. الله رحمت ايتكان بولسون، بيچاره نك استاذي بولغان اون ايكنجه مفتي: «اوغلم بوش يرگه اوزگني هدر ايتدرمه، ماتك و بتون سامانلر ايچون سين كيرمكلي بر كشيرن، توبه ايتدم، دى، بو...كه حقيقتي آكلاتق يك آور» ديديكدن صوكره: «توبه كردم اكنون پشيمان شدم، توبه كردم» (اوكندم توبه ايتدم) سوزي ايله اوزيني اولمدن قوتقارغان. فقط بو بيچاره يك ياش ايكان دنيان كيتكان. الله رحمت ايتكان بولسون.

۲) شهاب الدين المرجاني. بو محقق و الوغ ذات محترم

شاد بولمقده من . اگر بونلرده باصلسه ماتتاك استفادەسى ايكي قات بولاچقدرد . رحمة الله رحمة واسعة .

(۳) هر كئتك ييلديكي ، علمينه وقدرتينه مسلم بولمق ايسته مگانلرني «كيلكتر بني الزام ايتكتر» ديوب اوزيني امتحانغه دائما چاقروب طورمقده بولغان موسي يگييف افندي حضرتلري . بو ذات محترمده : «بن بو كون جناب الله نك ييرديكي فضل وكالني اظهار ايده چكمن . قورقديغم يالغز بر الله در . كم نه ديرسه ديسون بن اجتهادمده دوام ايده چكمن . اجتهادمده خطا بار ايسه درسته سونلر . بن آندي آدملرگه رحمتلرگنه اوقويه چقمن . يولم فكلر بولسه قايتا چقمن . يوقسه بني قانونغه موافق حركت ايتدكچه قانونسزلق طوقتاتا آماز . لكم دينكم ولي دين» ديور . انصافليچه تشونك ، غرضلردن تجرد ايدك بو ذات محترمك كمدن نه اميدي بار ؛ كمدن نه ياردم ايستي ؛ اوز اوزيني تهلكلرگه آطوب . بتون مادي معاوتلردن محروم قالوب (ذاتا مادي معاوتلري ، ياردملري يالغز اوز قوتدن و اوز قدرندن كورمك ايسته گان بر آدمدر . بيرگان صدقه لرني ده قبول ايتاوي يوگا برنجي شاهد بولا بيلور) راحت يوزي كورمزدن (فقط روجي محظوظ ، متلذذ ، مسعوددر) شوندي زور مسئله لرني قوزغاتووي ، ميدانغه چغارووي اوزي بر فضل آلهي توگلميدر ؛ بوندي اشلرگه هر كم باطرحيلى قيه آلماسه كيرمك . وقتنده غازني قالدردماغان ، عبادتلرني بيك كوب زمانه علماسندن آرتق قيلغان ، تميز روجلي بوندي بر كشي گه زنديق ديبر ، كافر ديبر ، ديبر ، ديبر... لكن پاك روجلي بو ذات ، باشقلر نه ديرسه ديسون ، هيچ برينه اهميت بيرمه زدن اوز اشلي ايله گنه شغلمانمكده در . فقط شول ديگان آدملر نك قدرت علميلر نك ده نه درجه ده ايديك ي هر كئتك معلومي بولسه كيره كدر . موسي افنديگه بوندي حقسز تل تيدرگان آدملردن صورازمن : عجب موسي افندي بر آيتي مي انكار ايته ، يوقسه متواتر ومشهور بر حديثي مي ؛ ياكى الله نيمى انكار ايته ، يوقسه يغمبريني مي ؛ سويله سونلر ! يوق اول ئلله نيلر چغارا ، بو كو نكه قدر علمانك ومجتهدلر نك سويله دكلرينه باشقه وخلاف سويلي ديسلر ، بن بوندي آدملردن تكرار صورازمن : عجب اول علما ومجتهدين يغمبرمي ايديلر ياكه فرشته مي ؛ بونلر نك هيچ برى توكل ، دكلمي ؛ بلكه اول الوغ علمانك ده سويله گان سوزلري همه سي اوز اجتهادلري ايله ايدى . موسي افنديك ده شولاي بعض دليللرني تاويل قيلمق ، بعضلرني ده ضعيف كورمكي اوز اجتهادى ايله در . يوق اگر ايلككي علمانك اجتهاد ايدرلك قوتلري بار ايدى ، فقط بونده آنى كوره آلميمز ديسلر ، آندى الوغ وزور كشيلىر ميدانغه چقسونلر ، هر فنگه آبرى آبرى متخصص بولغان اون بش يكرمى آدم بر يرگه جيولوب ، زمانده

شام علماسينك اسماعيل البخاري حضرتلرني امتحان ايتولري كبي موسي افندي ده امتحان ايتسونلر . امينم كه بويله حركت ايتكان آدملرغه موسي افندي ده بيك شاد بوله چق و : «خطامن تصحيح ايتدكتر ، سزگه رحمت !» ديه چك . ياكه باشده اسماعيل بخاريغه اوشاخني طوروب ده سوكره تصديق قيلورغه مجبور بولغان و عذر اوتگان آدملر كبي اوزلري ده گناهدن قورتولاچقدردر . اوزكئتك عقلك ايرماسون باشقه نك قدرتيني اولجه رلك قوتك بولماسون ، طونده : «ني اوچون بو اجتهاد ايته ، ني اوچون بوني سويلي ؟» ديسون ، حریت طبعيه و قانونيه سينه تجاوز ايديسون ، «بو كتابي هيچ بر مطبعه طرفدن باصيلماسون» ديوب آفروز ايديسون . بوندي آدملرغه الله عقللر پرسسون . بعضلري ايسه آرتده قالوومز نك سببن : قادينلر نك يالكلر ايرلر نك احتياجني اوته و اوچون گنه ياراتلمش مخلوقلر كبي آبرى ، آبرى پرده آرقاسنده اورتولى ياشاولرنده كورلر . چونكه بونلرده عالم انسانك بارطيسي ؛ بلكه ايرلردن آرتق بولغان يرلرده باردردر . چنابده تيكشروب باقاندده قازان قادينلري چيان آستنده ياشامكده لردر . فقط بونلر نك بر آز يوزلري آچيق . اما استانبول قادينلري ايسه بسبتون اورتولى ، يوزلري ده اورتولى ، فقط كيدكلري كيوملري بيك طار بولغانغه ، طشدن گوده نري بتون بوونلرينه قدر ييلگلي طورمقده در . قايسى بر قادينلر نك ايسه يوزلرنده اورتولري ايهكلرينه قدر توشوب آندن توبه ني بونى ايله برابر آچيق . سربست و آچيق يورسلر بو حاللردن مك اولوش ياخشي برلور ايدى . بخارا سمرقند و اصفهان قادينلري ايسه بيچارلر باشلردن آياقلرينه قدر برر قايچق كيمكده لر . اورامغه چغاركن شول قايچقلري اوستدن قزان قادينلري كبك چيان بوركانولر . يوزلر نده قلدن اوريلگان قريسر برر ايله ك كيچرلر . كورشيلرينه فلان كيمك ايسلرلر سه اويلر نك توبه سندن يورلر . ايرلري قارشنده بر تيلك ده اعتبارلري يوق ، اسيردلر كبي اوزلرينه معامله ايديلور . استرخان قادينلري ايسه يكاو ، اوچاو بر چپانغه اورتوب باشلردن قاپلاب يورلر . حالبوكه بولاي بركانولر قايچق كيلر ، ايله ك كيچرولر نك هيچ برسى دinden دكلدر ، بلكه دين اسمندن دينگه كرتلگان عادت و بدعت بولوب قرون وسطى ده مسلمانلرغه باشقه بولغان ملتلر نك عادتلر نك عادتلر نكندردر . بو عادت بيك يورودن اول روسلرده ده بولغان . حاضرده ده عربستان و آناتولى خريستان و يهودى قادينلر نك قايسى برلرنده باردردر . ديك كه : بولاي بركانولر بزگه مسلمانلردن باشقه ملتلر نك طاشلاب قالدردان هديه لري ، بوله كلريدردر . حالبوكه ، روسيه نك اوللرنده بولغان صابساغلام و قبقرميزى ، قهرمان كبي قوتلى مسلمان قادين ،

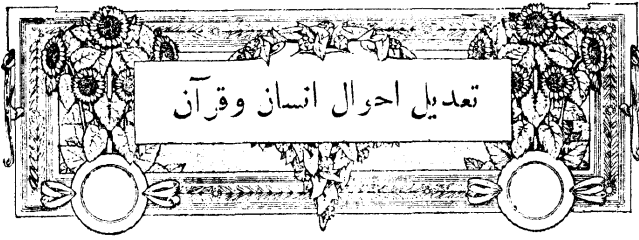
قزلى قاقو نەدر بىلمەزلىرى. فقط شىرىعتىڭ، اخلاقىڭ قوشىدىغى
درجەدە بولغان اورتۇدون دە آچقە چىقمازلىرى. يوزلىرى، قوللىرى
آچىق، ايرتەدن كىچىكە قىزىرلر ايله برابر اوراق اورر، پىچان
يوشىرىش، صوغو صوغار، اوطاو اوطارلر. شولاي بولدىقلىرى
خالدە ايگ جدى و ايگ ناموسلى، ايگ اخلاقلى قادين - قزلىدە
بونلردر. يوقايدە سويلا دەم شىرلرنىڭ قادينلىرى شولاي قاقىچ
كىوب، چاپان بوركانسەلدە اخلاقچە، جدىتچە اول قادين
قزلىردن بىك توبەندىلر، شونىڭ اوچون دە شىرلردە بو چىپان
وقاقچى كىو، ايلهك قابلاو يىرنە اوغو و ياخشى تىرىيە بىرسە ايدى
قادينلرمنى چىپانلرنىڭ قدىرسىز و ظاهرى صاقلاولرى كىيىگنە
توگى، حىقى و سعادتلو صاقلاولرى ايله صاقلاولر ايدى. اول وقت
جىرلىق صاقلاونو توگى، اوز اوزىنە ايسىتەب صاقلاونو
مىدانغە كىلور ايدى. نبى عليه السلام، اصحاب كرام، تابعىن
زمانلرنىدە قادين قزلىر محاربه لرگە، سىزلىرگە ايرلر ايله برابر
كىتمەزلىرى ايدىلر؛ ات اويناوب قورال ساللاب صوغىش مىدا-
نلرنە چىقمايدىلر؛ بونلرنىڭ چىپان بوركاندىكىنى، چىپان
قابلايدىغىنى، ايلهك كىچىردىكىنى چىغوب دە كىم سويلا بىلور؛ اش،
اوغو و ياخشى تىرىيە هم اخلاقىدەدر.

بو بىل محاربه مناسىتەلە ياراللىرنىڭ ياراللىرىنى صامىق اوچون
استانبولغە كىلگان گىتم، ايكى مرىم، رقىيە خاتۇننىڭ حاللىرى عالم
اسلام اوچون بىك زور بىر درس بولدى. روسىيە دارالمنونلرنىدە
اوقوب طورغان دىرلىرىنى طاشلاب اوز شىخىلىرىنى توشوغزىدن
دىندە شىرلىنىڭ ياردىملىرىنە كىلدىلر. دورتسى دە آرسلان كىك آرو
نەدر بىلمەزلىرى. ايرتەدن كىچىكە قدىر خىستەلرنى باغارلر. بىچارەلر
زورقلىقى آرسلانلر، تىرلەب پشونى اوزلىرىنە برىسەدات سانلر. بغادىن
باقغان كىشىلرنىڭ ايسارى كىتە. «ياھو خانم افندىلر! نە اوچون بو
قدىر اوزگىرنى اوزەسىز» دىگان آدملىرگە قارشى: «بىز بىندە راحت
طورر اوچون كىلمادىك» دىلر. بونلرنىڭ خىستە خانەلرنىدە
اوتوزغە ياقىن باشقە خىستە باغۇچى قادين - قزلىدە بار. اوتوزسى
بونلرنىڭ دورتسى قدىر اشلى المادقلىرىنى سويلا سەم آرتدىرلىوب
سويلا نىگان دىنلماسون! غايت سىرست و جدى اشلىرىنى كورەلر.
بونلرنى كورگان و كوروب سويلا شىكان بتون ايرلر اوزلىرىنە
صوگ درجەدە حرمت ايتەرگە مجبور قاللر. تىرىيەلرى سايبە سىندە
سلامتلىگان عىسكىلر خىستە خانەدن چىتغان وقت بىر طوغان قز
قرداشلىرىدىن، آنالردىن آيرىلور كىيى آغلاب دىعار قىلوب،
رحمتلر اوقوب آيرىلالر. بونلر بتون توركلرنىڭ ايسلىرىنى كىتاردىلر.
بو كوئىگە قدىر توركلر قاشىندە جدىت ايله انگلىز قزلىرىغە
شەرتلىگانلر ايدى. ايدى آنلر كىيى اوقو سايبە سىندە بو قدىر

جدى و اشلىكلى بولغان مىسلمان قز قرداشلىرىنى كورگاچ بىك
شادلاندىلر، حاللىرىنى كوروب غىبە ايتەر. اوز قزلىرىنى دە شولاي
شوندى حالگە كىتوررگە صوقلانلر. بو خاتۇنلر بتون استانبول خاتۇنى بىك
زور اتباھغە كىتوردىلر. چىپان بوركانوب اودن چىقماغان قزلىرىدىن
بىر گنە قز كىلدىغى؟ يا كى باشقە چە بىر ياردىملىرى تىكىدىغى؟ خىر
آندىلر حىسسىز، روھسىز، اوللر نەدە اشاب ياطوغە باشقە نى بىلمىلردە.
بوندى قادين قزلىرىنى بىر طرفقە قويىق ايرلرلىرىدىن بىلە شول
دورت آرسلان قدىر فداكارلىق ايتىكان بىك آز بولدى. اش
اورتونوب، بوركانوب، اودن چىقماودە توگىل اعىش، بىلكە اش نىڭ
باشى اوقودە ايتىكان.

بىزنى آرتقە قالدىرغان سىبىلرنىڭ ايگ بىر نىچىلىرى نادانلىق و
ايسكى عادىلرلىرىدىر. بونى بىك قاتنى آگلاو تىوش و نچارە سىنە
باقىق كىردەك. ايرلرنىڭ دە شىرا مئوع بولمايدىغى خالده بىك كوب
اشلردە قوللىرى ايله يوزلردىن باشقە بىرلىرى آچىق بولىدۇر. شول
قدىرلىك آچىقلىق ايرلرنىڭ اشلىرىنە برىدە مانع بولمى. ايدى قادين
قزلىرىدە شىرىعتىڭ امر ايتىدىكى قدىرىسى ايله گنە قىتەلە نوب
بدىت بولغانلرنىنى آتسەلر ايسىرلىرىدە روس مكىتلىرىنە، ايسىرلىرىدە
آلمان و انگلىز مكىتلىرىنە كىتوب اوقوسونلر آنلرنىڭ اوقولرىنە
و اشلىيە چىك اشلىرىنە هىچ بىر مانع بولمايدىغى كىيى، شىرىعتكە خلاف
بىر اشىدە اشلىگان بولمازلىرى. بىز مىسلمانلر اگر آغە كىتمىك، ترقى
ايتىمك ايسىرلىرىدە، كىشىلر كىيى ياشامىكىنى دە تلىرسەك ايرلر قدىر
قزلىرىنى دە اوقوتورغە طرشىق. چونكە آناسى نە اولورسە
بالاسى دە اول بولاچقىدۇر. يوقسە نعوذ بالله نە دىمىز قالور و نەدە
ملىتمىز. روس مكىتى، خىرستىيان مكىتى دىوب برىدە چىگىنوب
طورماسقە كىردەك. قابىدە آدم بولمىق نىمىك ايسە آندە كىتارگە
تىوش، يوقسە مىسلمانلر نىڭ اشلىرى خراب و كىلە چىكلىرى بىك بولمىلىدىر.
بىزلىرى دە: ايسكىلىكىنى صاقلاغە طرشىق - «توكىل» در
دىلر. بو ايسكىلىكىنى صاقلاغە طرشىق وومزىدە بىزگە ايلكىدىن
كىلگان ايگ ضرلى بدىت و بدىت سىئەدر. بو ايسكىلىكىنى
صاقلاغە طرشىق وومزىدە دركە: اصول جدىدە و اصول قدىمە نزاع
لرى. جدىدى. حقى بىرىنىنى ايكىنچىسى تىكىر ايتو درجە سىنە
باردى. بىرىنى «ايسكى دىن» و ايكىنچىسىنى «ياكى دىن» اعىش
دىوب آگلاوچىلردە بولدى. اصول قدىمچى اسىمىنى اوزلىرىنە
بىرگان قايسى بىر قارت و نفوذلى حضرتلر مىز حىقىقتى آگلاغان
ياشلىرىنى بونلر اختلاچلىرى و بوتئاوشىلر دىوب حكومتكە
كورساتىرگەدە اولمادى و اللەدن قورقمايدىلر.

ايسىر اوقودە، ايسىر باشقە اشلىدە اصول دائما بىر توسلى گنە
طورا بىلورمى؟ زمانلرنىڭ كىچىقو، كونلرنىڭ اوتووى، خادىتە

IX

انسان و اسلام

انسانلق حقیقتی حضرت آدم ایله ظهور ایدوب بوکا ایسه جمله پیغمبرلر و جمله حکیملر وارث اولدیلر ایسه ده پیغمبرلرنک طریقه لری همان ضایع اولوب کیمدی و شوکا کوره انسانلقنک حقیقتی رواج بولمادی و میدان آمادی. فطری انسانلق همان ظلمت ایچنده قالدی.

صوکره افندمز سیدالانیا حضرتلری انسان کالانینک معدنی بولدیغی حالده بعث اولندی. و آنک مشکاتی سیندن بتون عالم رونق حاصل قیلوب انساننک دنیا و آخرت گه متعلق سرلری آشکارغه هیقدی و بناء علیه نوع انسان تعدیل و تربیه ایدیلوب صراط مستقیم و حیات ابدیه یولینه ارشاد قیلندی.

مشکات محمدیه: انسانلرنی حیات و سعادت یولینه اوشبو اوج توری و جه ایله ارشاد قیلور: (۱) قرآن کریم. چونکه قرآن کریم انسان نوعسینک بتون حالینی و اطوارینی جامع بر کتاب سماوی بولوب انساننک هر توری حالینی تعدیل و اصلاح قیامشدر.

(۲) حدیث شریف. حضرت پیغمبرمنک لسان شریفتندن هر بری حکمت و حقیقتدن عبارت یوز مکرر ایله حدیث صادر بولوب هر بری احوال انسانیه نی اصلاح ایدر.

(۳) حضرت پیغمبرمنک اخلاق و سیرت شریفه لری. پیغمبرمن قرآن آیتلری و حدیث شریفلری ایله انسانلرنی تربیه قیلدیغی صوکننده اوزینک گوزل اخلاقی ایله ده هر توری فضیلتلرنی تعلیم قیامشدر. بناء علیه پیغمبرمنک طریقه سی بتون نوع بشرنک حیات و سعادت ییچون بر قانون مستقیم و سنت راشده بولورکه: بو دخی قرآن کرینک: «ان هذا صراطی مستقیما فاتبعوه...» وهم «هوالذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله...» کی آیت شریفه لری ایله ایضاح قیلندی.

حضرت پیغمبرمنک مشکاتندن صادر بولغان سنتی انسانلرنی اوشبو اوج توری و جه ایله دنیا و آخرت ده اولان حیات و سعادت یولینه کوندرر. (۱) انساننک روحی حاللرنی تعدیل و تزکیه ایدر. شونک سیندن انساننک روحی و عقلی ملکه لری کیگایوب «ویزکیهم و یعلمهم الکتاب و الحکمة» آیت کریمه سنجه الهی و ربانی

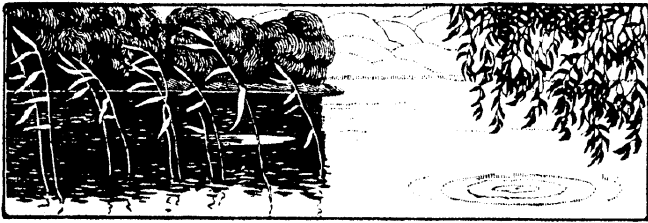
لرنک اوزگرووی ایله اصولرده دائما اوزگروب طورماقددر. مثلا: ألك یلدره آغاچ و اورماتی بالطه ایله گنه کیسکانر. حاضرده ایسه ییچی ایله کیسه لر. بونلرنک قایسیسی طاغیده تیز و طاغیده یاخشی کیسه ر؟ برسی هم آغاچنک باشینی بوزا همده بیک اوزاق کیسه. ایسکی اصولده بولغان صوقالر می یاخشی، یوقسه یاکی چتغان نکارلکلی صبانلر می؟ اوقتو یوللری ده شولایدر. بزنگ مسلمانلر نه دن در بر قدرده آگلامق استمه دیلر. فقط بونک کییلرنی زمان اوز اوزینه حل قیلوب بارا.

اولکلردن یاردم (مدد) تلهو، ایشانلرنک اسیری بولوکی شیر بتون بتونه بدعتدر. بونلرنک توب طامری، آسیا و آفریقا قطعه لریدر. اروپا یاغنده بولغان مسلمانلرده شول یلرلر اچنده بو حاللر بیک آز قالماقده در، فقط تورکستان، آسیا و آفریقادن بونلرنی چغارمق ایچون عصرلر کیره کدر.

توکل مسئله سینه کلنچه: بتون بر یوزی مسلمانلرنک دیهرلک توکللری الله ناک امر ایتدیکی توکل توکلدر. بلکه همه سینک توکل لری توکل جاهلاندر. بزنی عطالتک، مسکینلکک، توشورگان، ذلت و توبه ن درجه ده قالدیرغان شول توکل جاهلانهمزدر. اورلق چاچه، صوقا صوقالاما، آیاقلرکنی کوتاروب راحت، راحت اوینکده یات، بغدای ده اوز اوزینه اولگروب اورولوب، صوغلوب اون ایدیلوب ایکمک حالینه کیلوب آغزگه توشکانینی کوت! بوندن ده زور احمق بولورمی؟ بزنگ مسلمانلرنک ده توکللری شونک کی در. هیچ بر سبیلرینه کرشمه زدن، عقل و فکر یوروقه زدن:

ای الله کریم، الله غه تابشردلق، الله بیرر! دیهرمزده طوررمز. ای علماء کرام! ای اسلام یول باشچیلری! سزگه الله نک مکررچه عذابلری بولسونک: بو قدر مسلمانلرنی حقیقتدن خبرسز، دینادن پرواسز طوتاسز. عالم اسلامنک کچرمکده بولدیغی فلاکتلرنی کوز آلدکوزغه کیترکوزده بر آز اتباهغه کیلکوز. سزگه بیک زور گناهلر و شمله لر بارذر. بونک ایچون قیامت کوننده سز طوتوقون بولاجقسکوز. خطبه کوز عربچه، اولده بتون جمعه لرده بر یا که ایکدر. آنلرنی ده آگلاغان کشی یوق. وعظللر کز ایسه دائما آخرتده بولغان جنت ایله جهنمدن گنه عبارت. بر آزده دیناده غی جنت ایله جهنمدن آگلاتسا کز بولمازمی؟ بتون اسلام عالمی جایر، جایر اولتلا اچنده یالفتلانوب یانوب یاغتمده. سز ایسه همانده اتباهغه کیله آلیسز. «فأنبئکم بما کنتم تعملون».

عبد الرحمن عبد الرحیم السمیری. استانبول.

آفتوبه بويلرى

IV

اخلاق وعادتلرى

پلا تاتورتلر اوكتابردن نويا برگه قدر اولغه قايتا باشليدور.
ديكابرباشنده هممى اولده بولوب اولغه حيات كره.
مكتبلر آچلوب بالار طولا، حضرتلر وملازلرنك ايشكلرنده
ينگل چانلر كيلوب آشفه كوته، الوغ اورامده بورغا آتلر چابشا.
مونه راموش آغاي اوزينك قزن خايوش مالينه بيرگان، طوى بارا،
يكرمى چانا قدر ملتقلر آتوب صىغه بارانر؛ آنه تگى اورامده
ياشلىر جيولشقان، بر اشلىرى ده بولماغانغه اوز آرا صوغشوب
اوينيلر، بو طوقرقدهغى كيتبه قز خاتون ايچون كيتورلگان «آق
ساغز» جيتمى صاتوب بىكان، طاغن ايكي بودلر صورتورغه
كيرهك، مونه كيلوب جيتدى ردهموش قاموشى پلاتاتسيه دن قايتا،
آتلرى آريغان، توهلىرى نك قالمىغى برر ياقعه آوغان! اوزى كيتتقا
يائنده جهيهو آتى توتقان؛ باقى اورام باشنده بر ايكي آلاو بوره نه
هم تاقتا كورنه؛ ايسموش آغاي پلاتاتسيه دن ياخشى غنه «دوبرى»
آچه كيتورگان ديلر، اوى صالمالچى بولا آخري . . .
خلاصه: هر كم شاد، گويا بيرده؛ قش آيى كروب خلق اولغه
جيولغاچ طويلر باشلانا، اوغللر اويله نه، قزلر ياراشله، بونلرده
طويلر باشلانه؛ قزنى كيشككچ يكت طرفه صىغه بارالر،
يكرمى اوتوز قدر اقرباسى ايله چانلرده اورام، اورام، ملطقغه
بوش دارى طولتروب آتا آتا كيتلر؛ قابقا توبنه يتوب تاغى بر نيچه
«زالب» بيركاج ازبالرغه طولوب مجلسكه اوطورالر؛ ايرلردن
صوك، نوبت خاتونلرغه يته، آلارده آت توتقان بالاردن ملطق
آندرا كيتلر. . . بر نيچه جمعلر تكرار صىغه باروب صيلانوب
طويغاچ نكاحغه بارالر، طاغن قورى داريلر آتلا؛ نكاح كوتى
نكاحدن صوك قزنى يكت كيتتقا ايله باروب آلادر، اوز اوينده
زفافده بولا، ايرته گيسن شول قز آياقچ بهيله ب يورت خده تن
ايتده باشلى:

قزنى يكت آرباغه كيتتقاغه كرتوب اوطورتاده آتلر قوزغا.
لوب قابقادن چغارغه طورغانده، كوچر يائنه اولطرغان بر يكت

تريه گه مستعد اولا باشلار.

(۲) انسانلرنك بدننى ملكه لرى تعديل قىلنور. حضرت
يغمبرمزنك انسانلرنى هر بر ايندگو عمللرده اولك طرفدن وانك
خلافى اولان عمللرده صول طرفدن باشلامق ايل هم قبله طرفى
حرمت ايتو ايله بيورمقى كىي .

(۳) يغمبرلرگه اوخشاو بولور. يغمبرلرنك سنتلرینه ايارمش
واخلاقلرینه اوخشامش انسانلر يغمبرلر ايله برلكده حيات ابدیه
گه ايرشه ييلورلر.

خاتم الانبياء حضرت يغمبرمزنك شمائل شريفه سى ومكارم
اخلاقه سى بتون انيالرنك شمائل واخلاق شريفه لرینه غونه
بولديغندن آگا تابع اولان امتده جمله امتلر ايچنده «وسط امت»
بولمق ايله مشرفدر. امام ومدرس سرورالدين بن مفتاح الدين .
(بتدى)

ظلم

(روسچه دن مقتبس)

تونده كيلگان اوغريلرغه ات اوره،
اويغانا معلوم طاوشقه «باى توره» .
قىنيلر اتنى طاك آتقاجدن تيبوب:
«نك طنچسزلاندره باينى» ديوب.
توبه قىلدى، شكشيلاب، ات اورمى هيچ،
يوقلى باى راحت وطن يورت ايرته - كيچ .
تون بولا؛ ات شاولامى. وورلر، نه نه
طاشپولاتقه كرديلر «بايلق منه!»
آلدلر طابقان، كبرهك ايرلرن،
طاشليلر كيتكان وقت قاي برلرن .
«اش خراب! تونده طالاتان باى اويى»
«اورمى ياتقان بدبخت ات شول كويى . . .»
ديب ياوزلر مسكين اتنى قينيلر،
ايگ صوك اش: جانن تنندن قيديلر.

عبدالله . (قايال).

بوخسته لك قز خاتون آراسينه ده كرگان و بيك كوبری عاتله نهن، حتى جلاب طنچسز لاغان بالاغده قايقه ايزوب قابدره لر. اعتقاد لر نجه يوقلارغه قوت بیره ايش! بالا شونك سيندن ايسروب يوقلاغان كبی ياتادر. آراده شوندي جاهلر بار: طب فنی بلم اديب تش صزلاسه ده، اچ آورته سه ده، باش ايله نسه ده، آش اوغه سه ده، خلاصه هر بر آوروني شول افیون ايله دولی. زوایتلر نجه بر ایکی بالا ايله بر ایکی الوغ آدملر شول افیون سببلی جانلرندن آیرلغانلر! اماملر هر یاکیلق غه صوغش آچقانیچی، اوشبو «بخارای شریف» آغویونه قارشی سویله ب خلقنی بوندن طیارغه وعظه سه لر، گوزل بولور ایدی.

اوقو و بلملری

مرحوم مستقیم حضرت زماننده بر قدر اوقور- یازار آدملر یتشکله گان. آندن صوگ مکتبلر ده استوانی دن باشقه نرسه قالمغاچ «تساریف» شهرنده میرزا جان آخوند مکتبینه یارگه له گانلر. آنده بارغانلر بر آز یازو نعمتینه ایرشسه لر ده بو باروچیلر آز بولوب . اول عالمنده کورنورلک درجه گه یته آلمغانلر. صوگره ۱۹۰۴ نچی سنه ده ابراهیم ملا اجتهاد ایتوب اوز محله سنده کی مکتبینه یاگیدن زورایتوب معلم آلدی. هر یل ایکی یوزلاب شاگرد بولا، لکن موندده شاگرد بر آز یازو وتجوید بلکچ طوب طوری «بدان مع شرح عبدالله» کونه ره باشلی، بیچاره شاگردنگ باشی چوب چار ايله طوب طولی بولاده قالا!

۱۹۰۵ نچی سنه برنجی واوچونچی محله لر ده ده مکتب یاخشی زورایتوب برنجی محله ده ایلمی قدر بالا یوروب طور مقده در. بیگره ک غافل یاتقانلری قز خاتون طائنه سی بولوب، یازو بلو، قول هنری طوتو، ادبیات مطالعه دن (باشقه لری کبی) بتونله ی محروملر. حجاب مسئله سنده موندی خلقنگ قایو درجه بولاچنی اوزندن اوزی بنسه ده بولارده بو اش بیگره ک آرتق. قابقاسینگ اورام یاغی طرفنده بر سازین یراقلده قویوسی بولغان عائله و آنک خاتونی، صو آورغه شالیدن چغا آلمی، الکی قارا چاپاتی یابونا، صو آغاننده چاپان ایته کلری آباق وقوللرینه چوبالوب مک زحمت بله ن صو تارتا! بر وقت بر خاتوننگ صاریفی اورامغه چغوب قاچا، خاتون شال ايله قووب کرتورگه چغا؛ بو آراده چاپان آورغه وقت بولمادیغی معلوم. آنی مؤذن کوره هم خاتونغه: «آخ آتاگا نه لته! نیک چاپانسز یوریسن، ئلله موندده راجای (قازان یاغی) دیب بلدگمی؟ تاباق بله باشک و اتارمن! دی. کوردیکر مه بزنگ «بختیار» ده «دن» بله شارعات (دین بله شریعت) نیندی کوچلی! بختیاریلر سنه نگ آتی غه توگل، بلکه یدی سگر آیلرینی

دوغا صندی!، دیب چقرا، بو وقته قزنگ آتاسی برسولگی چغاروب مذکور یگتکه بیره ده یکت آلوب موبینه صالا، ایکنچی بر یکت کیستقانگ آرتنه طوتوب یاخود باشنه منوب اوطوروب بوش ملطق آتوب بارا.

بختیار اهالیسی کسبدن قایتوب برر آی قدر بیك خوش کیچنه لر ده، بارا تورغاچ یوق شیلر ایچون نزاع و جانجال ایتوب اشلر بولغانچقه ایلنه، بربری اوستندن صودلرغه یوری باشلاب قش بویی مجلسرگه یوروب سویله وچیلر ایچون یاخشی غنه ماتیر یال بولا. هر پنجشنبه کونلر تگی اوج ايله بو اوج خلقی صوغشوب آلا، بالاردن باشلانغان بو صوغش زورلر نی ده قاتشدروب، هیچ بر طریقه آیرا آلماسلق بر حالگه کره.

مجلسلر ده طیبی هر کم کابوسته دن، بره نگی دن، پامادوردن سوز آچا. حضرتلر جای بو نیچه پچان چاپدروب صاتارغه حاضر- لگانلکدن طیبی آلا ده اوز ماللرن «بریدلاغات» ایتودن کیرو طور میلر. موندن بوشاغانده یاگی فکر ایلرن سوگوب، ایکیلکنی ماقتاب حتی باشده غی قریولی بورکلر نی ده صوفی بورک کیگانسن دیه قرغزمالا خایلرن شریعت قاچغنه توتورالر.

کیوم صالم طوغروسنده «بختیار» خلقی قازان فورماسینه ایره سه لر ده، خاتون قز طائفه لری، بیگره ک کیلشز کینه در. آچق توسلی کولمه ککر، زور زور مانیلر قادلغان بلکه بیسه ر قداقلی خسته، «آچق باوی»، چهچ آستندن ایله ندروب آوب، ما کلابنه کیتروب موگره ندروب به یله گان چوقلی یاو لقلر، «بوصطرق» دیب آقالغان بر توری کورک قس طروب کییله طورغان «قامزول» لردن یوریلر. یاش کیونلر آق آلیاچق ايله باشقه لردن آیرولادر.

آشاملق طوغروسنده اوزلرینه بر توری: کیت خلوه سی ايله پراضطوی وارینه آقق اشلری دیب بولا. شورباده ایت ايله اویره یاکه یلمه ن بولوب، رمضانلر ده افطارده الک قاربوز صووی یاکه قایناتقان دوله صووی قویق عادتلر نندندر.

بو خلق، اکثر یومارد، صبری هم علما- مولالارغه مخلص بولوب دین یولنده آرتق تعصبلی بر خلقدرد؛ «تشدد فی الدین» بونلر ده صوگ درجه حکم سوره، عوام وخواص، مجلسده فائده لی سوز چغارام دیب، آداب و مستحبات تیکشرو ايله باشلری ایله نوب بته.

اقتصاد بو خلقدده بیك ناچار قویلغان. کوز کوتنده مک صوم تابوب قایتقان پلانتاسیه چی، قش بوینه بو آچهنی بتره، یازلده کیتکانده اون صوم بولسه ده بورچقه آلوب کته.

بختیارده افراط چیرکهنج عادتلر دن بری «افیون» استعمالدر

روس و خاخول قریه لر نده پلاتاتاسیه اشلهب اوتکارو سبیلی، آراده روسجه بلماوچی برده یوق. قش کوننده ایوده تیک یاندقلر نندن صنایع برده یوق، تگوجی، بالتاچی اصنافی بارده پریشیب روسلری. صماوار توزه تو، ثلله قایجانچی موده بولغان شاتراوقلی بله زک یاصاو، تیشوکلکی تنکلردن یوزوکلر قویو صنعتینی ده قافقازلی چیرکاس خلقی کیلوب اشلی. بر چیرکاس قش بوننده بر بختیار آولنده یش یوز صوملق خدمت ایتدیکن سویله گان ایدی. روسیه نك اچکی یاقلر نندن رزق ازله ب کیلوچی، بورکچی، کیوم تگوجی باشقه کونلکچیلر ده بختیار اچنده هر یل آرتقمده در.

ملاحظه

بر اقدن کوروجی بر قدر فکر ایه لری بو پلاتاتاسیه کسبئی حاضرگه یارارلق تابسه لرده، کیله چگی قارانغیراق دیلر. بو کسبئی اولده «چاپورین» قریه سی خلقندن اویردغشله. بارا طورغاچ بتون اول موگا یاشقان، یکرمی یلر آلتک بو تیره ده بختیار خلقی غنه پلاتاتاسیه غه یورگان بولسه ده طورابارا «تساریف» ایله «مالیه یفکی» خلقی ده شونارغا طوتونغالغان، مونگ اوستینه هر بختیاری پلاتاتور «بلغار» قاقورینتلر نندن شکایت ایته. بو «بلغار» دیگنر مشهور «بلغاریه» بلغارلری بولوب، پلاتاتاسیه اشی ایله آلاز ییک یاخشی طائش ایش. بلغارلر ایله رقابت ایتوقین دیلر، مصرف آرتوتو. نرسه نی یاخشی چغارو هر توری یاشدچله رایگواشنده بلغارلر، بختیارلردن کوب اوستون بولغانلقدن، بزنگ: «الله بیرسه بولای ده بولا اول» دیگان لوزغلی آغای انی ننگ یولی کیسه طورغاندر!.. بو کوننده بختیاری پلاتاتاسیه چیلردن کوروب روس خاخوللرده بواشکه کوب طوتونغان دیلر. بوده طبیعی اش. چونکه یش آلتی یوز چاقریلردن کیلوب ده ونقدر مصرفلر کوناروب روس خاخول قریه لر ننگ بازارلرینی قولغه آلوب کوزلکده ینه مگر صوم فائده ایله قایتوب کیتوجی تافر باشلر نی کوروب اوز اولینگ قرینه غنه چغوب پلاتاتاسیه قورورغه قزیغوجی، اش سویوجی کشی خاخالر آراسنده آز بولمی طورغاندر.

بعض آغای انیلر بارکه، بریلده اشله گان اشندن فائده کورمه سه اولغه قایتوب یوروب بورچلمی، شول آوده روس و خاخول آراسنده قش چغا، فقط بوسی طاغن میان، خصوصاً بالار ایچون: تیره جرنلر نده خدمتچی بولسون، بالا قاراوچی بولسون بارلغی روس و مارچه بولدیغندن، ملی لسان، ملی عرف ننگ کیتدکجه بوغالووینه غنه سبب بولا؛ آننگ قای بری نیچه یلر اولغه قایتا آلمای دیلر. باشقه میشارلرنکی کبی بختیارلیر ننگ تلری ده بایتاغوق باشقارغان، مونه برر مثال: «موسدان

اشا وادیت ایتدم»، «غرباسنه دوینا تیدی»، یعنی کوبردن آرقلی اوزاتدم، هم ایرینه کوسه ک تیدی. بو کوننده یاروم روسجه یاروم تانارچه سویلیر، بونگ تیجه سی یاخشی بولماز. مونگ اوستینه: بختیارلیرده هنر و صنعت یوقلغی طاغن ایزه؛ پلاتاتاسیه دن کیتورگان آخه غه قش بویی اورون تابولا طور. هر اشته آخه غه غنه تایانوب عمر ایتکان کشینک صوئگی کونی هرکمه معلوم. بالار تریه سینه کیسه ک، آنسی بیگره ک قرغایچ، بیگره ک یوق، بیگره ک توبهن.

نویابرده مدرسه گه کروب (آیریلده توگل) بلکه مارت باشندوق مدرسه نی تاشلاب آناسی ایله پلاتاتاسیه غه کیدوچی بالا کوبمی بلم و معرفت آلا آلسون ایندی؛ حالبوکه دورت آی مدرسه گه یورووی ده دواملی بولمی، آننگ ایچون بو خلقده بالاغه کیره که س شفقت ییک قوتلی. طوی بولا، قوم قرده شلرده ثلله نیقدر بالا اشتراک ایتوب اوچ دورت کون تعطیل قالا؛ آناسی باشقه اولغه کیته، بالا آناسن صاقلاب ایوده یاتا، چنمی یالغانی بالا آوروغه صالحا، تمیش فلان ایتلمی، سبقدن قالدیرلا؛ مونه شونک کبی مانعلرده دورت آی اچنده حسلابلا نورغه تیوش. بو قدر اوزون یازوومدن مقصود، پلاتاتاسیه علیه نه بولدیغنی هیچ کم ظن ایتمه س، بلکه زماغز فن، علم، معلومات، بلم، معارف زمانی بولوب یاکی آلتلر، یاکی اجتهادلر، یاکی فکرلر. یاکی مقصدلر آرتدن دورت آیقندن یوگرو کیرکلکنی سویله ونمی هر کم بلور دیب او یلیم.

مین بختیارده وقت هم بو سوزلرنی سویلی ایدم، بعضیلری اشتراک ایته وقایسلری: «باز بویی اورس بولو جیتمه گانمی، قش بویی ده اورس بولماز ایندی» دیلر ایدی، بونلرچه سزغانوب اشله و اورس هنری سانالا ایش!

بختیاری علما و کبرآغه بر سوزیم: افندیلر! سز قایجان ایسکیلکنی ماقاودن طوقیسز و قایجان شول ایلرگردن قالغان اعتقادلرنی تاشلاب. خالص معرفتی اسلام یکتلرینی مدرسه لرگردن چغاره چقسز؟ شول قدر دولتی بر خلقده قایجان دار صنعتلر آچدروب، ترتیبی مکتبلر، فنی مدرسه لر، اشقوللر، کتبخانه لر، فائده لی جمعیتلر وغیری، زماغزده ظاهر بولغان یاکی اشلر تأسیس ایده چکسز؟

بو یازغانلرنی مین فقط اوز فکرمدن یازام، طوغری بولوب بولمادیغی ایکنچی اش. اگرده شولوق بختیار اچندن بر همت ایه سی چغوب، مینم یازغانلرمنگ خطاسینی کورساتسه اوزمنی بختیار سانار ایدم. «ایسکی یعقوب» ده معلم: عارخان وایدی (بتدی)

پروتسینت لی بوماغه لر، اسپیریگاتیانی کاسه لر، وعدده لی هم وعدده سز وکلادلر و غیریلر . . .

اوجوت ویکسیلی ایسه : مال ساتقان کشی مالی آغان کشیلردن ویکسیل آوب شونی بانقه غه ویروب، مقابله بانقه دن آقچه آادر. البته مونگ ایچون بانقه غه وعدده سینه قاراب معین مقدار پروتسینت تولی . موندده ایسه وعدده گه ساتوچی ایچون ایکی توری فائده بار. برسی : بو بانقه دن آغان آقچهنی اوزینک اشینه قوشوب بانقه غه توله گان پروتسینت دن نیجه آوش آرتق فائده ایته . ایکنچی دن تگی کشینک توله وی حقنده اعین ردک بولا. زیرا : اش قیلیم دیگان کشی بانقه قارشوسنده اوزینک آروینی یوغالتاسی کیلمی ، بانقه دن توله ب آورغه اجتهاد ایته . (لکن بعض وقتده بانقه غه بیرگان کشینک اوزینه ده آورغه توغری کیله) .

پروتسینت لی کاغدلرنک هم کوب نوعلری بار. اوینالوب آقچه چغا تورغانلری . برده اوینالی فقط اوزندن کوبونلری کیلوب فائده کیله تورغانلری بار. سیریلر کی یلینه دورت تنک یا که اوچ صوم آتمش تین فائده کیترده کاغد اوزی هنوز اولگی بهاسنده قالا . رینت دیگانی بار. آنک هم فائده سی شولایوق بولسه ده اصل کاغدنک بهاسی بر روشده گنه بولی توری وقتده توری بهاده بولا. هر یلده بر کره اوینالوب، بعض بر نومیرلرینه اوتوش چغا تورغانلرنی « ویغرشنی بیلیت » دیلر. بونلرنک هم اصل بهالری زماننگ احوالینه قاراب باشقاروب طورا. فائده سی ایسه ایکی کوبونتی کیسودن دورت صوم یتمش بیش تین کیله در. بونلرنی هر یل استراخوات ایتارگه تیوش . اوزندن کیلگان فائده اوزینی استراخوات ایتارگه یتمی. موندده ایسه اصل امید اوتوش چغودن در.

تیکوشچی اشچوتلر، سیریریگاتیانی کاسه لر، وکلادلر هم لامباردلر حقنده کیله سی مقاله ده بازارمن الله تله سه . هادی طاهری . (بکاتیرنورغ) .

صوڭ بر خواهش

عاقبت بر التاسم : رحم ایدب اولدر بنی عالم ارواحه یوللا، ای پری سوندر بنی عالم ارواحه ، الحاق اولسه ده روحم بنم مرکز ایله رم فضاده خط عمودک سنی عبدالحییر . (کرکی) .

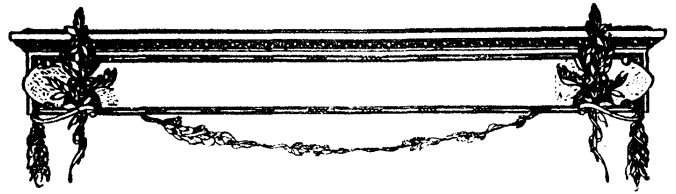
واق بورچ جمعیتلری و بانقه معاملهلری

اوتکان سنه ۱۵ و ۲۰ نجی نومیر «شورا» ده واق بورچ جمعیتلری و ربا حقنده مقاله لر یازلوب، بیک مهم بر مسئله گه ایشک آچلدی . قلم و فکر صاحبلی بو حقده شاید فکر مبادله ایدوب بر قرارغه کیولرلر . بن هم بو حقده فکر قاصرمنی بیان ایدوب توغری فکرلرنک ظهورینه باعث بولمامی ؟ دیه من . اولا واق بورچ جمعیتلری حقنده فکرمنی بیان ایدوب، آندن بعد عمومی بانقه معاملهلری حقنده یازمق بولامن .

واق بورچ جمعیتلری آچودن مقصود ، توبان درجه ده گی خلق نک احتیاجلرینی دفع ایدوب آنلرنی خصوصی آدملرگه کوب « پروتسینت » توله ودن قوتقارودر . درست ، موندده پروتسینت بیک آز توگل ، بلکه ۹ دن ۱۲ گه قدر پروتسینت آلاز، موندده شول جهتی بار: اعضا بولوب قرض غه آقچه آغان کشیلرگه اوزلردن آغان فائده نک بعض بر حصه سی قایتارلوب بیرله (اگرده فائده ایته آسه لر) .

بره وگه مذکور جمعیتدن آقچه آورغه کیره ک بولسه اول آنده اعضا بولوب یازوله . اوزلرنک نظاملرینه بناء کوبو آقچه آورغه حتی بولسه شونی آغان وقتده اوق فائض « پروتسینت » نی آدن آوب قالا لر . خاطرگرده بولسون بو فائضنی وقت (کتو) برابرینه آلاز . ایجی اگرده مذکور آدم ، وعدده سی یتکچ توله سه شونک ایله قام بولا . اگرده توله میچه وعدده سینی تأخیر ایدره گه (آتسروچک قیلورغه) تله سه دخی فائض نی تولیدر . ۱۵نجی هم ۲۰ نجی «شورا» ده برنجی آو ایله ایکنچی آونی آیروب، برنجی مرتبه آونی « ربای فضل » ، ایکنچسینی « ربای نیسه » قیلورینه بنم ذهنم ایرشما دی . زیرا : هر ایکی صورتده فائض (پروتسینت) وقت برابرینه توله نوب هیچ قایو صورتده معاوضه یوق ، شونک ایچون هر ایکی صورتده بر بولورغه تیرش دیب بله من .

واق بورچ جمعیتلری حقنده حاضرگه شوشی قدر ایله اکتفا قیلوب عموم بانقه معاملهلری توغروسنده بر ازبلدکم قدرقارین کرام حضرتلرینه عرض قیلماقچی بولامن : بانقه معاملهلرنک کوب نوعلری بار و هر قایوسنده فائض (پروتسینت) نک دخلی بار . زیرا : بانقه نک اصل تأسیسی شوکا بنا قیلغان دیهرگه یاریدر . بانقه معاملهلری ایسه : اوجوت ویکسیلی ، تیکوشچی اشچوتلر ،

يلده ايمپراتريسه ايكنچى بقاترينا زمانده اورتا يوزنك خانى ولى آبلای خان بالاسى اوزى نك تلهوى بلهن روسيه حكومتيه باغدى . شول چاغنده كچى يوزنك خانى نورعلى خان بالاسى بوكى ايدى .

۱۷۸۸نجى يلدە اچكى روسيەدەغى مسلمانلرغە «مفتى لك» بيرلب، اوقاشهرنده دوخاونوى سايراينا آچلغان سوڭ، قازاقغه تانش هم اوڭنانلغى بلهن معلوم، بياغى محمدجان حسينوف مفتى قويلدى (۱). شول وقتده ولى خان بلهن بوكى خان : « بزده مسلمان بالاسى مز، بزنگده روحانى اشلمز بار، بزده مفتى گه قارايز » ديب عرض قلدیلر. روسيەغه باغونغه رضا بولماى جورگن قازاق خلقى نك كوپى هر طرفده دائم بونت چفاروب، روسيانك تىچن آلب تورغانغه قازاقنى تىچلاندرى اوچون حكومت نه آمال قلارن بلمهى تورغانده خانلرنك. مفتى گه قارايز دىگن تلهگن زور قوونچ بلهن قارشى آلوب، قازاقنك روحانى اشلىرى اورنبورغ مفتى لگى قاراماغينه تابشرلدى . حكومتنك اومتى : مفتى لك آرقاسنده قازاقنى تىچلاندرى هم يواشتو ايدى . شونك اوچون مفتى نك فرمانى بلهن قازاق آراسينه بيك كوب موللا تارلدى . نوغاي (تاتار) نك اوقومشلى سيدة، بدوام دن اوتەگن نادانیده، باشينا چالما اوراب، موللامن ديب قازاق آراسنده گيزب يورى باشلادى . كوپى نك چالماسى آستنده نوقتاسى يوروب، توغرى كيلگنده اوغريلق قىلوب، قازاقنى ارەنجيتودن، خلقغه خورلق كورسەتودنده تارتماس ايدى . قازاقده : « يامان آربا يول بوزار؛ نادان موللا دين بوزار » دىگن ماقال شوندىن قالغان .

قازاقغه اوز آرلرندى اوقازناى امام، اولارنك اوستىدن قاراب تورا تورغان آخون سايلارغا مفتى دن فرمان چغارلغان سوڭ پاك اجلى، آق كوگلكل قازاق خلقى امام هم آخونلرنى اوزلرندى سايلاماي، بزگه اوشيلار باشچى بولار، توغرى يول كورسەتەر ديب، بياغى يالانچاق آياقلى، نوقتالى نوغايلىرى اماملقغه سايلاي يرگن . اوشى كونده قازاقده قانچە خرافات بار، قانچە يالغان شريعت بار – شونك باريدە شول نادان نوغايلىرىدىن قالغان . توغرى يولغە باشچى بولامز دىگن اوقازناى اويدە يوق چاقده وفات بولغان كشى اوچ، دورت كونگە قدر كوملمەى ياتقان ؛ اسسى كونلردە ساسب، چروب، يانينە آدم بارا آلماسلق بولوب قالا ايكن، اگرده برەو جنازه اوقوب كومسە اول كشى نك باشى بلادن چقماسى سودنك آستنده قالا تورغان بولغان . شونلقدن موللانك رخصتدن باشقە جنازه اوقورغە هيچ كم باترچىلق قىلا .

(۱) ترجمه حالى «آثار» دە مذکوردر . شورا .

قازاقده مفتى لك مسئلهسى

(تارىخى)

آقمولا، سيمى، جىدى صو، تورغاي، اورال اوبلاسيه قاراغان قازاق خلقى كيك صحراده كوچب قونب كون ايلتب توروچى ايدى . اداره اشلىرى شول كوچملى قابلقه آڭهايلاپ چغارلغان « استەپنوى پلازىنيا » بويىنچا بولوچى ايدى . سوڭكى زمانلارده قازاق آراسن قارا چيكمەن – اورس موژيغى آرالانغان سوڭ كيك جىر تارلب، ايركن دنيا قىلب، كون ايلتو قالبي ايكنچى تورلى گە آلتشونغە تورغان جايى بار . قازاقنك معيشتى اوزگەرلگن سوڭ تگى استەپنوى پلازىنياده اشدىن قالب، ياكى تورلى زاقونلر چغارلاچاغى معلوم .

قرمده، قافقازده هم اورتا روسياده تورغان مسلمانلرنك روحانى اشلەرن باشقارب تورا تورغان روحانى اداره لرى، اول اداره لر باشنده تورغان مفتى لرى بار . اما يوغايريدە آتالغان ييش اوبلاسدەغى مسلمان – قازاقلر روحانى اداره دن محروم بولب، دىنى اشلىرى ازرگە پراكندە بر حالده در .

مفتى لك توغروسنده قازاق خلقى ايكي طرف : برى – قازاقنك اوزينه اوڭاچا (مستقل) مفتى لك بولسنى ديدى . ايكنچيسى – اورنبورغ مفتى لگينه قوشلامز ديدى . كوب زماندىن بيرى اوشبو ايكي تورلى ارەت بلهن مفتى لك سوراب قازاق خلقى حكومتكە عريضلر ياودروب ياتر ايدى . ايندى قازاقغه ياكى زاقون چغارلغانده، البته، اورتاغه « روحانى اداره » مسئلهسى تواچاق . شول توغرىدە بر تالاي سوزلر بولودە احتمال . شول مناسبت بلهن، «شورا» اوقوچيلرنى قازاقده مفتى لك تارىخى بلهن تاشترمق بولدى .

۱۷۳۰نجى يلدە كچى يوزنك خانى ابوالخير پيتربورغە ايلچى يياروب، روسيه حكومتى نك قولى آستينه كرهمن ديب اوتىچ قلدى . خان نك اوتىچى قبول آلب، ايمپراتريسه آنا ابوانوونا خانغه جارلق يەرب، قول آستينا آلفانن بلدردى . ۱۷۳۲نجى يلدە ايمپراتريسه نك بويروغى بويىنچە اوقاسوداگرلرندى محمدجان حسين اوغلى دىگن كشى چغوب، خاندن هم ايلندن، باغناننك راستلغينه آنت آلدى .

شول زماندىن توگول ۵۰ يل اونكەن سوڭ ۱۷۸۲نجى

«زاک» آتالور ایدی (*). هر بر عرف و عادتلری زاکغه بنا قنور ایدی. دهشت قیچاق هم بولغار حکومتلری اسلام دینن قبول ایتکن سوک حکملرنی اسلام فقه سی بله ن یورگرسه ده، زاک- نیده بوتونله ی تاشلاب قویغان یوق ایدی. اسلامیت نك مقصدینه هم اساسینه تیرس بولماغان زا کلا ر اعتباردن توشرلمه دی. توره چی (قاضی) علمادن بولغانده فقه بله ن، أما قارادن بولغانده زاک بونچه حکم قلنا تورغان ایدی.

آتن اوردا حکومتی ضعیفله نوب، اوکچه قازاق حکومتی قورلغانده اعتقاد هم عبادت لری اسلام بویرغی بونچه بولسه ده، دنیا اشلری، غراژدانسکی، معاملهلری زاک بونچه ایدی. (اصلده قازاقتک آتن اوردا حکومتدن آیرلویده شول سبیدن ایدی. یعنی: دین اوچون - اسلامیت نك ایغانی بله ن عبادتن گنه آلب، دنیا اوچون کیره ک بولغان حکملرنی دنیانک اوزندن هم زماندن آورغه تیوش دیب بله نلکدن قازاق آتن اوردادن آیرلدی).

شول منوال بله ن به شهب، ایگ سوکنده قازاقتک دینی اشلری اورنبورغ دوخاونی سابرا نیاسینه تابشرلدی.

بر قومغه باشچی بولوب، اولارغه حکم یورگره من دیگن کشی ایگ باشلاب شول قومنگ عرفن، عادتن، اخلاق هم طبیعتن اویره نو تیوش. دیناده ریاست قیلا بلونک برنجی شرطی شول، لکن اورنبورغ سابرا نیاسی آنی قلمادی. قازاق آراسینه منتش چغارلوب، ایسکی دن کیله یاتقان حکم و معامله لری تیکشرلمه دی؛ عرف و عادتلری حقنده معلومات جینلمادی؛ فکر و مطلب لری اولچه وگه آلهادی؛ تورکی حکومت نك قالدغن یاقن زمانغه قدر قولرنده توتوب، ناجارده بولسه آفتانومنی اندازه لری بارلغی اعتبارغه آلهادی؛ قازاقتک کوکلن سابرا نیایغا بابیلای تورغان هیچ بر تدبیر قلمادی. قوراغه قامالغان قویغه قاشقر طرفندن نیچک معامله قلنسه مفتی و قاضیلری طرفندن قازاقتده شوندا ی معامله قلندی. شول سبیلردن مفتی سابرا نیاسی نك قازاق نظر نده قدری بولمادی، مفتی لک ننگ نه اشکه کیره کلگی بلدرلمه دی.

سابرا نیای آخون و محتسب لرنک اشن تیکشروب تورماغانلقدن اوقاز نایلر بله ن آخون لر بر سوزده بولوب، خلقدن آلهغان رشوت (بارا) لرنی اورتاق بولشر ایدیلر. مثلا: عقد صحیح بولماغانلقدن قازاقتک نکاحی نکاح ایس؛ شونک اوچون قازاق قاتنده عدت یوق دیب اوقازنای هم آخون لر رشوت آلوب، عدت تولماغان قاتلرنی ایکنچی ایرگه بیره بیردیلر.

قازاقتده غنه ایس، هر بر ایلده عائله و ازدواج مسئله لری

(* زاک حقنده ۷ نچی عدد «شورا ده سوز بار ایدی» .

آلماغان. کیگ صحرادن اوقازنای نی ازلهب تابوب آلو زور کوچ بولغان.

بره و وفات بولسه اوقازنای موللا خوجانک ایرکینه قویغای، فدیبه گه فلان مالکنی بیر، قر آنغه (؟) فلان مالکنی بابیلا دیب، اوز بله گه تچه مالنی تارتوب آلا بیرگن. فدیبه بیرو، قر آن صدقه سی بیرو، دور آیلاندرو شیکلی بدعت اشلر قازاقتده شول وقتده کروب قالغان. حتی «اولم بر-حق» دیب قارت قوری آدم لرنک تریله ی فدیبه لرن آلوب یوری تورغان موللالرده بولغان.

بره و آورو بولوب موللانی چاقروغه بارغان بالاسینه: «مین بارغان سوک آتاک اولسه - خوب، اگرده اولسه اوشندای اسسی کونده یورگه غنک جزاسن تارتدرمن» دیب قورقتا ایکن. بیچاره کشی: «یا خدای، آتام اولسه اولسن، براق، بو موللانک قهرینه دوچار قیلا کورمه» دیب زاری قیلا ایکن.

اوقازنای موللالرنک اوشندای شریعت که ده، زاقونغه ده سیمای تورغان، نفسلرینه ایهرب اشله گان اورنسر؛ خلقنی بیزدره تورغان اشلری تولوب یاتر. مونده مثال اوچون مکدن اوچنی گنه آوزغه آوب یازدق. «جلی جلی سویله سهک - جلان اندن چغادر، قاتی قاتی سویله سهک - مسلمان دیندن چغادر» دیکن موللالرنک شوندا ی ناموسینه، وجدانینه تیه تورغان اشلرندن قازاق عاجز بولوب بتهکن. قایدن موندای حالگه توشدک دیب زارلانا پاشلاغان. بو بلادن نیچک قوتلورغه بلمه ی حیران قالغان. شول سبیلی قازاق خلقی موللاندده بیزگن، سابرا نیاندده بیزگن، مفتی - دنده بیزگن. مفتی لک که قارشى حرکت باشلانغان، مفتی لکدن چغوغه تحریض قنوب شعرلر، تولقاولار چغارلغان، اول نرسه لر اولکن جیلش لرده اوقلوب خلق آراسینه تارالغان.

بر وقده اورنبورغ - تورغای اطرافنده غی آرغن قیچاق اروغلری سبر خانلغندن آیرلوب، اوزلرینه پرویتل سایلاب «اورنبورغسکی قرای» نامیستگینه قاراب قالبوب ایدی. شول وقتده آرغن قیچاق ایلمری ایلچی سایلاب نامیستدککه جبه روب، مفتی نک قاراماغندن چقساق ایکن دیب اوتتچ قلمدی. اوتتچلری البته مقبول بولوب، قازاقتده ایگ آلدی منه ن آرغن قیچاق اروغلری هم کچی یوزنک بعض طائفهلری مفتی نك قاراماغندن چغوب کیشدی. مونک سبیلی: مفتی هم اونک موللالری قازاقتده باشچی بولا بله گه نلک؛ دین بلسغی من دیب قازاقتی تالانلق؛ قازاقتده اسلام دینی نك توزو جولن اویره توجی تابلماغانلق؛ خلقنی آغار توغه، قولندن توتوب یارقغه چغاررغه ترشقان کشی بولماغانلق.

••

بورونغی زمانده تورکلرنک اوز آرا غراژدانسکی معامله لری

بله نیش اوبلاستدهغی قازاق اورنبورغ مفتی لگندن چغارلدی . بو وقتده سابرانیاده مفتی سلیم گرای تهوکیلف بولوب، مفتی لگی نگی اوچنچی یلی ایدی .

کچی یوزده بوکهی ایلی نگی خانی مرحوم جهانگیر خان حضرتلری اوزی نگی تربیلگنده، قوی آستندهغی قازاقی هر توری وسیله لر بله دوخوانای سابرانیاه نق بایلاب قالدیرغان . دوخوانای سابرانیا قازاقنک دینی محکمه سی، مفتی دین باشلغی ایکه نلکنی ییک نق بلگا نلکدن جهانگیر خان اوزی تربیلگنده مفتی هم موللار بله اوز خلقی آراسنده واسطه بولوب تورغانلقدن، بوکهی ایلی بله سابرانیا آراسنده اونچا آگلاشماو بولماغان . شول سببلردن بوکهی قازاغی مفتی دن چقمای، سابرانیا قازاماغنده بولوب قالغان . اول قازاقلر ۱۸۷۶ نجی یلدن بیری استرخان غویرناسینه قاراب تورماقده در .

اوشنده یازلغان سوزلردن ۱۵ - ۲۰ یولن قربان علی خالدی نگی « تاجخ حسه » سندن آلوب، قالغان قزلبار اوبه زنده مشهور امام محترم سلیم جوهر احمدف نگی آوزندن یازوب آلدق . حسن علی .

لطائف

۱۶۳

سازانلردن بری باقچهغه کرر ایچون بیلیت آدیغنده بیلیتچی بونک آچه ویردیکنی بیلمی قالدیغندن، آقچه صورمش . ساران ایسه : « آقچه نی ویردم » دیدیکنده، بیلیتچی : « آدیغم خاطرمده یوق، شویله ایسه ده سوزیگه اینانورم » دبه بیلیتینی ویرمش . ساران یانده اولان ایکنچی بر آدم، بیلیتچی گه : « اقدم ! بن آقچه ویردیکنی کوردم، لکن حالی پک معلوم اولدیغندن اینانورغه کوچم یتمی » دیمشدر .

۱۶۴

مدرسلردن بری، اوچیتاسکی اشقولاده دین معلمی اولان طیب نگی « مهمه المسائل » اسملی کتابنی آلوب قارادیغنده برنجی بیتگ یوقاروسنده اولان « بالقوت الاحدیة » جمله سنده گکی « بالقوت » نی « بایکوت » وزننده اوقوب : « آی های عالم کشی ، بو کون گه قدر - بالقوت - سوزینی ایشکانم یوق ایدی ! » دیش . (طیب افندی عالم اولسه ایدی مذکور جمله نی « بالقوة الاحدیة » روشنده یازمش اولور ایدی) .

یک نازک و دقت ایتله تورغان مسئله در . خصوصاً قازاقده اول مسئله لر بورندن سالغان یول - زاک - بله بته تورغان مسئله در . شول مسئله ده موللار قام اوزلری نگی کیفی تله گانچه قلا نوب ، جزئی فایدهغه قزغوب گل ضرر لر اشله وده دوام ایتدیلر . نادان موللار اوزلرینک فقه لرن خلق نگی معیشتنه تطبیق ایتمه ی، خلقنی بوتون عرف عادتی، زاک زاقونی بله ن، اوزلریده توشنمه گن فقه نگی تارامقارینه قسوب آزابلانیدیلر . شول آگلاشماودن قازاقنک یالپاق قارا ایلی گنه توگل ، خان زاده لر، آغا سلطانلرده کوب کیملک کوردی .

مثلاً: سیمی اوبلستی نگی آغا سلطانی تویته نوروکاتف نگی زلیخه اسملی قزی، بیروب قویغان کیه وندن یزوب، یاخشی بای اسملی بر یارلی جکت نی سوب ، شونک بله ن کیتدی . تویته قانچه بیرمه سکه تروشسه ده بولدر اآمدی . زلیخه بله ن یاخشی بای دوخوانای سابرانیاهه عرض بیروب . مفتی نگی بویرغی بله ن ایرک کاغزی آلدیلر . شول مسئله ده مفتی نگی حکمی جاری بولوب، تویته جغلدی (مغلوب بولدی) . تویته آغا سلطانغینه مغرور بولوب البته شول مسئله ده خورلانندی . شوندن سوک اچنده مفتی لککه قارشى دشمنانق ساقلا ی باشلادی .

آقمولا دوانی نگی آغا سلطانی ابرای جایقبا یف نگی جار اسملی اوغلی آتاقلی ساپاق بای نگی قرن ایتدروب، قون اوستاغان (خلوت صحیحه بولغان) سوک قزنی آلمای آیروب جبه ردی . قازاقنک زاکنچه : قالک (مهر) مالی نگی بارلغن ابرای بیرمه سکه تیوش ایدی ، ساپاق دوخوانای سابرانیانک حکمی بله ن تیوشلی مالن ساناب آلدی . بو حال آغا سلطان بولغان کشی گه زور نوس بولوب تابادی . بولاردن باشقه تاغی بر نیچه - آگلاشلمای اشله نگی - اشلر بولدی . شوندا ی شرعی داو لار بولغانده مفتی نگی بویرغی بله ن آخون چغوب ، آغا سلطان هم باش آدم لر نگی دیگه نینه خلاف حکم یورگروب کیته تورغان بولدی .

قازاقه یاکی زاقون (استه نوی بلاژنیه) چغارونک آلدنده بیتر بورغدن اکسپیدیسیونای کامیسه چغوب قازاق اچنده هر جیرنی آراب جوردی . هر دو اننه بارغانده پراوتیل ، استارشینا هم آق ساقالرنی جیناب « نه موک محتاجکر بار؟ پادشاهدن نه تله یسز؟ » دیب سؤال بیردی . شول وقتده خلق - مفتی قاراماغندن چغار- لساق ایکن ؛ حکم لر مز اوزمز نگی زاک بو نیچه بولسه ایکن دیب عربضه لر یازوب، ییچاتلر باسوب کاه یسیه گه بیردی . کامیسه اش بتروب بیتر بورغه قایتوب کیکن سوک، کوب اوقه دی ۱۸۶۸ نجی یلده ۲۱ نجی اوکته برده تصدیق قلغان استه نوی بلاژنیه چقدی . شونک

استانبول تاتاری

۴

مرمره بوینده زیله بلوک !

استانبولنی اوزینک قوچاغینه آغان ولطیف طولقونلری برلن یار بویلرن اوقشاپ سویوب طورغان مرمره دیگرکی الوک بزنگ تاتارلرنک زیله یلوک وتفتیله و کوبلرن ایشکانی بارمیدر، یوقمیدر، مین آنی بلمیم. اما، اوشبو سنه مارتنگ ۵ نده اول آنلرنی ایشندی هم بیک یاراتوب طکلادی. موگا مین اوزم شاهدمن. قویاش بابوب کیله، آنک صوکی قزغلت شهوله لری دیگر اوسته عکس ایتکان، دیگر اوستی طنچ ایدی. شول وقتده، هلال احمر خدمتته مجروحلر قارارغه بارغان ایپده شم اسماعیل افندی اورمانق ایله بز ایکاو سلطان احمد جامی آرتنده، مرمره دیگرکی بوینده، بلطر یانغن دن خراب بولغان یرک طاش بنلردن برسینگ اوسته دیگرگه طابا قاراب اوطورغان ایدک.

هر طرف طن، هوا غایت گوزهل وجلی. جنوبک بو گوزهل هواسن ایسنه گان صاین انسانده حیات آرتا، روح کوتاریله. مای دریاسنده یوزگان شیکلی اوزکده بر یومشاقاق، کوکلده بر راحتک حس ایته سن.

قارشومزده مرمره دیگرکی جابلوب یاتا. بوسفور کورینه. آنک اوک یاغنده اسکدار، قاضی کوی، مودانیه برونی، فنار برونی تریاشوب طورالر. فنار برونی مرمره ننگ اچینه صوزیلوب چققان. آنک تمام دیگرگه اوزیاغان یرنده دیگر فناری قویلغان. اولده یاندرلدی. دیگر اوستنده کچکنه بر پارخود بارا. پارخودنگ آرته اوچ بارقاس طاقغانلر، بونلرغه عسکر آزیفی تیهلوب هر کون کیتکانن، مقری کوی، آباستفانوس طرفلرینه ایلتوب بوشاندیغن الوکدن بله ایدم. پارخودنگ مورجاسندن چققان قویو توتونی آرتقه طابا صوزیلوب ئلله نی قدر اوزایوب بارا.

تیره یاغمزده کوز کورومی قدر یرلر بارسیده خرابه. طاشلق. یروک بنالر. بولار بلطروق یانغانلر. هیچ برسی یاکیدن صالماغان، طازارتلماغان، یانغن دن صوکی نیچک بولغان شولای طورالر.

قایا صوکی بولارنک ایله لری؛ نیک بولارنی توزه تمیلر، ویاکیدن صالمیلر؛ بو سؤالر بزنگ کوکلگه کیله. اما جوابلرن بلمی مز. احتمالکه ایله لری اوزلریده باهی طورغانلردر. شول

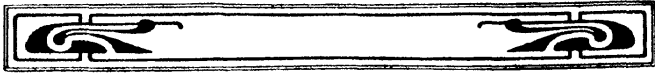
قدریسی گنه معلوم، که بو یرلر الوک مسلمان محله سی بولغان. بو یانغان یوزلرنک ایله لریده مسلمانلر بولورغه طوغری کیله. مسلمان دولترینک ایک صوکیسی بولغان تورکیه اوزی بتونله ی یانغن اچنده بولغان بر وقتده، روم ایلنده اوچیوز مک قدر مسلمان قرلغان، اوتدن قلچدن کیچرلگن بر زمانده، استانبولنک همه جامعلری مهاجرلر وخسته لر ایله، بتون زور بنالری مجروحلر ایله طولغان بر وقتده بونک شیکلی بر محله ننگ، یا که بر نیچه محله ننگ خراب حالده یاتووی ننگ کوعی گنه اهمیتی بولورغه ممکن.

شول سببلی بو حقدده ذهن صرف ایتوب طوررغه، سؤالر بیروب جوابلر ازله رگه ده حاجت یوقدر. بو سؤالرنک جوابلرن: مسلمانلر مدینت گه کره آلورلرمی؟ تورکارنک استقباللری نیچک بولور؟ استقلالرن صاقلی آلورلرمی، یوقی؟ دیگان سؤالر ایله باش واتوچلر ازله سونلر. باریزدن قایتقان قدری بک بوندی سؤالر وجوابلر ایله ماتاشودن کوله گنه. اول: بتون مسلمان دنیاسی باورویا اسارته و خرستیانلر قولینه بالفعل کروب بتوب طورغان بر زمانده موندی سؤالر برلن اوغراشونی وقت ئرم ایتوگنه صانی. تورکیه ننگ ده جزائر، تونس، فاس، ایرانلر بارغان یولدن باروون مجبوری کوره. چونکه بوده بیت باری بر تگیلر شیکللوک مسلمان دولتی. مسلمان حکومتی. شولای بولغاج اول نیچک مستنا بولوب، اوز باشینه ترقی وتمدن ایته آسون، یوق، ایته آلاحق توگل. بتون اسلام دنیاسی بعث بعدالموت گه اشانا بیت. مونه بزنگ شوشی اعتقادمز بیک حق، مسلمان بولغاج تورکیه وتورکلرده شول اعتقادده بولنورغه تیوشدر، دی.

آه. بو فلسفه لر، باظوردی بزنگ شرق دنیاسن، بز توش کوره مز، یاوروبایلر اش کوره لر؛ ایله اسماعیل افندی صزوب ییار بر اوزمزنک زیله یلوک نی دیدم. مرمره گه قاراب تکرگه طالغان ایپده شم اسماعیل افندی او یانوب کیتکان توسکی بولدی و موکایوب نیچکه کوی بله ن زیله یلوک نی صزوب ییاردی. موکلی تاتار کوی بزنگ کوکلرنی تتره تدی، ذهنلرنی قاره دیگرنگ شمال طرفینه، اوزاق اوزاق یرلرگه، وولغا، اورال، قاما بویلرینه ایلتوب طاشلادی. کوز آلامزغه قرغز دالالری، باشقرد صحرالری کیلدی، قولاغمزغه قورای طاوشلری ایشتلگان توسلی بولدی. اسماعیل افندی ننگ زیله یلوک طاوشی نیچک بو خراب محله ننگ چیتلرینه باروب یتشو احتمالی یوق ایسه قورای طاوشلریده شولایوق جهالت یانغنی، غنلت خرابه سی آستده قالغان باشقرد و قرغز صحرالرینک بر چیتندن ایکنچی چیتنه ایشتلما نیچه هوالرغه قاتناشوب یوق بولوب کیته در.

یروک بر طاش اوسته ره ک منوب اوطورغاج، نه خ یوق

تفتیله و کویلر مزننگ مرمه طولقونلرینه قوشیلوب ابدیت که طابا کیتولریده شبهه سز ایدی . فاتح کریموف .

گناه شوملغی

بزم تورکر آراسنده «گناه شوملغی» دیگان بر سوز بار . بو سوزنی کوب آدمیر باشقه معناده آ کلاب باشمزغه بره جاو کیسه یا که قضای آسمانی ایرشسه ، آنی گناه شوملغینا حمل قیله لر . تدیرسز لکدن دیناده طورا بلمه گانلکدن کیلدی دییلر . بنمچه گناه شوملغن باشقه چه آ کلا رغه تیوش . خدا بز تورکر که ایرکانک اورغاجینی فرق قیلمای علم آورغه قوشدی . لکن بز تورکر آنی ادا قیلما دق . آنه شول ادا قیلماومز گناه بولدی . ایندی شونگ شوملغی کیلوب یاتور . خدا بز لر که هر اشدی اجتهاد قیلورغه ، یالقاولق قیلما سقه ، اتفاقدی بولورغه ، زمانتک اقتضاسینه کوره حرکت قیلورغه قوشدی . لکن بز لر برسینی ده قیلما دق . شول قیلماومز گناه بولدی . نتیجه سی شونگ شوملغی کیلوب یاتور . ۱۹۱۰ نجی یلده یدی صو ولایتده زلزله بولدی . شونی گناه شوملغی دیب ملالر عوام خلقینه نلله یندی عربی توبه دعاری اوقوتوب یوردیلر . ایتمش یدی صو خلقی گناه کوب قیلغانده شوگا یر سلکونه . اما باشقه یرلرده گی آدمیر معصوم ایدی میکاتی ؟ لکن آنی او یلامیلر . همان گناه شوملغی دیلر . ۱۸۸۷ نجی یلده آما آتاده زلزله بولغاچ ، حکومت هر کسکه آغاچنی بوش یوروب بنالرنی آغاچدن سالورغه بیورق قیلغان . روسلر شونی قیلغانلر . اما مسلمان تورکر شول وقته ده توبه دعاسی اوقوغانلرده لای کیرپچدن او یوشدرغان بالچق او یلرنده اولتوره یرگانلر . شول یالقاولقنک نتیجه سی اوله رق ۱۰ نجی یلغی زلزله ده اولوچی ، جراحته نوچی ، زیان کوروچی کوبره ک مسلمان تورکر بولدی . شوشی کونده عثمانلی تورکرلی باشینه کیلوب یاتقان بلالرنی گناه شوملغی دیه یکمی ؟ یوق تورکر گده بلغارلر کبک یگی از ایله حرکت لازم ایدی ؛ تورکر آنی قیلما دیلر ، شونگ آچی یشلرینی آشاب یاتورلر دیه یکمی ؟ البته صو کعیسون اراده قیلسه ق کیره ک . اولگی سؤالنی اراده قیلسه ق همان ده شول بوزوق اعتقاد مزدن چقماغان بولامز . قزاق تورکرلرینه ، نیگه یرکزنی اوزکر اشله قای خاخولغه مالای بولوب یوریسکر دیسه ک : «جورت بوزولدی گناه کوبایدی ، سونگ اوشون قدا ی حیرمزدی آدی» دیلر . آی قزاق اکه ! خاخول کیلدی ، یرنی اصلاح قیلدی ، بای

یت اوزمزننگ اسکرپیکه ، بر صزدروب یاروب اوزمزننگ موکلی کویلر مزی مرمه ننگ شوشی طولقونلرینه قاتشدروب یارر ایدم ، شوندن آلا منگولک که باروب قوشیلورلر ایدی ، دیدی اسماعیل افندی و بر کورسنبوب قویدی .

مگر بزنگ بو اوطورغان یرمزننگ آستنده بر زیله نکه بار ایکان . نلله قایدن بر تیشکن غایت آلاما کیونگان ، اوست باشلری بیک ناچار ایکی خاتون کیلوب چتمدیلر . یانلرنده بر بالا بار . بونلر اسلام خاتونلری ، خرسینایی ، معلوم توگل . یوزلری آچق . بزنگ یانغهراق کیلدیلرده بر آز طکلاب طورغاچ : بونه لسانده شرقی چاغریورسکر ، بک افندی ، سویله یکر الله ایچون ، دیدیلر . تاتارچه ، دیگچ . نه در او تاتار ، صانکه موسقوفمیدر ؟ دیه صورادیلر . نه ایسه آ کلاتدق . صکره بونلر بزگه : بک افندیلر ، بزنی ده روسیه که آلوب کیتکر دیعه سونلرمی ! نیچون ، آنده نیشه ماچی بولاسز ؟ دیدک . اوزلرینک حکایتلرن سویله رگه طوتدیلر : بولار لوله بورغاس یاننده بر تورک اولندن ، تورک خاتونلری ایکان . ایرلری صالداتقه آنگان . اوللرینه بلغارلر کیله باشلاغاچ بولار بالا چاغارن کوتار گانلرده استانبولغه طابا قاچقانلر . استانبولغه کیلوب یتکانچه مک تورلی مشقتلر وسفالت لر که دوچار بولغانلر . بلالری ننگ قایسلری یولده اولوب قالغان ، قایسی مونده کیلگای اولگان . ایرلرینک قایدی ایکانلکرلندن وسلامت لکرلندن هیچ خبرلری یوق : «مونده کیلگای طورغه اورغز بولمادی ، خبر صوراشوب طماق طویدردق ، آنده مونده کون کیکردک ، نهایت مونه یانغان بنالرنک آستلرنده قالغان زیله نکه لر که کروب اورنلاشدق . قشنی شونده اونکار دک ، آنده یووش ، قارا کئی ، صووق ، هوا یوق ، اوزمزن آچلرمز ، تیک حکومت طرفدن کوته اوچ قداق کومچ گنه یریله ، آلوب کیتکر بک افندیلر بزنی ده روسیه که» دیلر . برسی : مین فاطمه آدی بولسه مده آنده اوزیجه «ماربقا» آدی قوشارمن ، آنده کر یوارمن ، خدمت ایتارمن ، ذاتا بو مملکتدن طویدق . مونده فلاکتدن باشمز چقمی ، مونده بزگه راحت یوق ، دی .

بونلرنک اول حاللرن ، آنده نیچک کون کورگانلکرلن دخیده یاخشیلابراق صوراشدق . روسیه که آلوب کیته آلاموزنی آ کلاتدق . کسه مزده گی بش اون غروش لرنی بونلرغه وبالالرینه صدقه ایتوب یردکده بو یردن آیرلقد .

شول قدر خرابلر اچنده آچ و پریشان حالده یاتا طورغان بو بیچاره لرنی کورگای بزنگ زیله یلوک کویلری اوتولدی . طورمش ننگ ایک دهشتلی وقولاق یرتقچ نغمه لری کیلوب قولاقغه بهرلدی . تیزره ک بو یردن آیرلقد . مع ما فیه ، زیله یلوک ایله

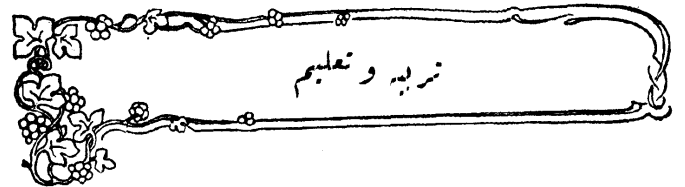
۳) بونگ ضرور بر اش بولماوی، مکتبلرمزده اقتدارلی معلملرنک وجودینه موقوف. اگر اقتدارلی معلملرمز بولسه لزوم یوق. لکن هر صنف شاگردینه بلو تیوش بولغان نرسه لرنی تعیین قیلغان بر پروغرام لازم، آنسز ممکن توکل. اوچنچی سؤالگه، حاضرگی زمانه قاراب جواب برگانده: «البته ضرور بر اش» دیوب جواب بیرمانجه طنجلانه آلمیم. خلاصه: کتابلر برله شدرو نفس امرده ضرور بر اش بولماسه ده. حاضرگی زمان ایچون موقت برله شدروب طوررغه تیوشمز. بوغوروصلان اسپیزدی طرفندن ترتیب قیلغان پروغرام دینی، دنیاوی بولغان مقصودمزنک هیچ برسینی ادا قیله آلی. اول هیچ بر وقته بزگه باشچی بولا آلاز. معلم: شاکر جان ابراهیمف.

۲۰

۱) بز ملت تورانیة اسلامیة مکاتب ابتدائیه مزدن بیکله دکمز ثمره تعلیم اولاد ناتاریه لک لساغزده اولان حروف مستعمله مزنی امتیاز صوتیه لری ایله برابر از بر لب هجاء تورکیه و عربیه لره آشنالق و ملکه تحصیل ایتدیکن صوکره ضروریات دینیهمزدن تلاوت قرآن، اجمالی علم حال و تاریخ انبیا، احادیث و جین حکمی فواعد لازمه دن صرف تورکی و املا کی شیلر، فنون عصریه دن لزوم کورلدیکی قدر مبادی جغرافیا، حساب، علم اشیا، حسن خط ککیلر قدر حال تلقین اولنوب، ادبیات لسانیه مزه فی الجملة اولسه ده آشنالق پیدا ایتدرلک هم ده حسن اخلاق و تربیه منزلگه دائر حس و معلوماتلری اولناق مطلوب و مراددر.

۲) اصل مقصودغه وصولده ایگ بیوک رول بازی کتب مشوره اولمالی. زیرا کتب- رهبر و ما به الهدایه در. مرام عظایه ایرشدرمکن مانع وار ایسه اوده معلمین اولمایوب. بلکه کتب و رسائل غیر صحیحه در. چونکه رهبر و رهنامه هر زمان صحیح و مقبول اولمازسه مقتدر معلمنک تعلیمی کار ایتاز. زمان تعلیمده هر معلومات ویرلدیکی کتب تصحیح ایدیلورسه اوقات موزوعه نی تضییع ایدر. اما عدیم القدرة تعلیم ایدر: اصل سرمایه مالک اولماقندن خسران بعد الضلال اولوب. بای وجه تعلیم غیر مفیددر. ۳) بئجه مقصوده طوناشمق ایچون مکاتب و مدارسلرمزنک کتب تدرسیه لری هر فردنک انتخاب و اختیارلری ایاه اولمایوب، بلکه بر لجه و هیئت علمامزنک قرار و تعیین ایله دینی و فنی علوملرمزه دائر کتب معینه انتخاب ایدیلورسه دها زیاده رونق و فائده لیراق اولور ایدی. لکن هر بر مسالک متبانه دن مقصودغه ایرشلسه ده فقط بر وجود و بر روحده حرکت و اقدامز اوفق

بولدی، بز یالفاو بولدی مالای بولدی، شول یالقواقتنک شوملمغی دیب اوقسه ایدی، لکن مک تأسف؛ آنی اوقتدروچی یوق، اوقوغچی هم یوق. شوشندای بوزوق اعتقادلر ایله بز مسلمان تورکار آقرن، آقرن آچوندن یوغلاجقمز. صابر جان القورماشی. (آما آتا).

ابتدائی مکتبلر حقنده غی سؤالگه جوابلر

۱۸

۱) بزنگ «ابتدائی» اسمنده بولغان ملی مکتبلرمزدن اصل مقصود کوبسنجه مونده دینی کتابلر، اشیا و حسابدن بر آز اوقولغانغه، دین تانو هم ده طررمشغه تعلقی هنر اوگره نو بولورغه تیوش. ۲) اصل مقصودغه باروب یتو توغروسنده ایگ برنچی رولنی اویناوچی معلملردر. مقصودغه ایرشو ایچون اقتدارلی معلملر بولغانده ناچار کتابلر مانع بولا آلماسالرده اقتدارسز معلملر، نیندی گنه کتاب ایله بولسون کوچلی مانع بولا آلاز. چونکه آلدینه نی قدر یاخشی کتاب قویلسه ده معلمنک کامله ب اوگره تووندن باشقه، تیوشلی فائده نی حاصل ایته آلو، بالاغه ممکن توگدر. ۳) درس کتابلرنی برله شددرگه لزوم کورلی. کتاب اختیار قیلیمق اقتدارلی معلملرنک اوزلرنده بولورغه تیوش. «سلطانمراد قریه سنده معلم: محمد عطا» ییکقولوف.

۱۹

۱) «ابتدائی» مکتبلرمزدن برنچی مقصود بالالرنک ملی حسلرنی اوغاتو بولورغه تیوش. بونگ ایچون بالالرغه ممکن قدر اوز ادبیاتزنگ بارلغینی، تل و تاریخمزنی یاخشی آگلاتورغه تیوشلی. اما دین درسلی ایکنچی درجه ده حسابلانورغه لازم. بزنگ مکتبلرمز حاضرنده «دین» برله طولمش. آنی بر آز کیمتورگه تیوش. حاضرگی نظام برله بارساق بز منقرض بولاجقمز.

۲) اقتدارلی معلم قاشنده کتابنک هیچ اهمیتی یوق. شاگردگه درس بیرگانده اول آگا مراجعت ده قیلیم. اقتدارلی معلم قاشنده اوطوروب سباق آغان شاگرد، بیک آز وقته کتابقه احتیاج حس قیله.

يشو چيتن بولاچق . اما معلم ياخشى بولسه . اقتدارلى بولسه ناچار كىتابلاردن ده ياخشى ايتوب اوقتا آلا . كيرهك قدر معلوماتى بيان قيله . اقتدارسز معلم ايسه ، ياخشى كىتابلاردن ده ياخشى ايتوب اوقتا آلماي . بار اوقتووى ده ميخانيچسكى بىكه تو بولا . اوقتلووى ايك مطلوب بولغان نرسه لرنى ايرا آلماي . بو ، هر كىكه آچيق معلوم . فقط شونى ده ايترايدم : اصل مقصودغه يشور اچون ايك ياخشىسى ؛ ياخشى معلم ايله ياخشى كىتابلاردن .

(۳) اصل مقصودغه يشور اچون مکتب كىتابلرنى برله شدرمك ضرور توگل . اقتدارلى معلم تلهسه نىدى كىتابنى صايلا ب اوقوتا بلور . فقط اوقتاچق كىتابى تقيددن اوتكارلگان و مکتبىك پروگراماسينه موافق بولورغه تيوشدر . هر حالده ، خصوصاً تجربه سزرهك معلملر اچون درس كىتابلرن برله شدر و مهم اش . مينمچه اصل مقصودغه ايرشور اچون پراگرامالرنى برله شدر و ضرور اش . زيرا اش ، بىلگولى بر پراگراماغه صالحان بولسه غنه موفقتىلى باررغه ممكندر . مين بو حقدده ، طانشلرمدن اولوب ۱۷ نچى يل معلملك خدمتمنده بولغان براوچيتلىتسه غه مراجعت ايتدكمده ، تقريبا شول يوقا ريدى غى روشچه جواب ويردى . فقط ۳ نچى ده اول : « كىتابلرنى برله شدر و واژنى ، چونكه هر معلمك كىتاب صايلى بلووى ممكئن اش توگل » دى . البته اول سويله گانلرن دوكلات ده ايته . فقط مين مونده اورن مساعده ايتاس ديه آقتده اوزمنگده اثباتلرمنى قالدردم .

اوچيتل : فاتح سيني . مينزله « آجوشكين » .

۲۲

(۱) بزنگ مکتبلرمدن اصل مقصود ، اوز تلنچه سويلي ، اوقى ، يازا بلو ، دىنى عمللرنى اجراغه قادر بولورغه تيوش .
(۲) مقصودغه ايرشوگه زور مانع بولغان نرسه اقتدارسز معلملر ايله ياخشى كىتابلر . چونكه معلملر اقتدار صاحبي اولماسه نر اصول تعليم و تربيه دن هيچ ده خبرلى اولماسه ، كىتابنك ياخشى بولووى غنه ، مطلوب بولغان فائده نى بيره آلماي .
(۳) درس كىتابلرنى برله شدر و ، پراگرامانك هر يرده بر توسلى بولووى يك ضرور و لازم . كىتاب صايلاونى معلم اختيارينه قويو برده كيرهك نرسه توگل . درس كىتابلرنك هر يرده بر توسلى بولماوى معلملرنى يك آبراتا .
معلم : اسحاق سيني . (الله بيردى) .

۲۳

(۱) ابتدائى مکتبلر طورمشنك نيگري بولوب ، دنيا

و اصوب اولوب بزم هر اشده اتحاد و اتفاق ايله مأموريتمزنى ارئه ايدردى ؛ زمان سابقدن كىهن تعليمات دىنيه تظلمات اسانده منقطع اولمازسه ده راه تريبه ده اولان قصور و تضيعات مطالب عاليه نك مسافه ، بعيدده براقلماقى قليل الافاده مع تبعيد المسافه اولان مسالك اسانده استلا و اسارتى بزنى تعليمده طريق عدل و راه حق چغرندن چقاروب لاللى هولاء ده براقدى .
عباس بن عبدالله . « آقولا ده » مدرس .

۲۱

(۱) روسلرده ابتدائى مکتب عموماً ايكي تولى بولا :
تحضيريه - . подготов. ، ابتدائيه - عواميه . народный . بىلگولى ، ابتدائى مکتبلر يزده ده شول ايكي تولى بولورغه تيوش . بزنگ حاضرگى ابتدائى مکتبلرمدن مدرس ياتده اولغانلرى اولگى قسمدن اولوب ، باشقلىرى صوگى قسمدن اولسه ل كيرهك .
تحضيريه - معناسندن ده آگلاشديغى اوزره ، بوندى مکتبلردن اصل مقصود بالانى يوقارى مکتبلرگه كررگه ، تحصيلن دوام ايتدررگه حاضرله ودر . مونده ، آده كوريله چك نرسه لرنك مقدمه لرى ، ابتدائى اوقولورغه تيوشدر . اما صوگى قسم ابتدائى لردن اصل مقصود نه اولورغه ؛ پيداغويكا كىتابلرنده بو سؤالگه جواب اورتنده شو توبانده گى ماتور سوزلر تزلگان بولا :

الله - Бог ، طبيعت - природа ، معيشت - жизнь ، جمعيت بشريه - . члов. общ . يعنى بالانى شول نرسه ل برله ياقندن طانشدرودر . واقعاً ، بونلر آراسندن قاراغانده بزگه ده اصل مقصودنى تابارغه ممكئن اولسه كيرهك . روسلرده ابتدائيه اساس ايتوب آنا تلى درسلى طوتولا . شونگله برابر دين درسلى نه ييك اهميت بيره لر . باشده راق بزنگ ابتدائى لرمزدن اصل مقصود دين طاتو اولغان ؛ آنا تلىنه اهميت بيرله گان . مکتب تمام ايتكانلرنك كويسى نيگراموتى اولوب قالغانلر . بعض يرلرده هميشه شولاي . لکن صوگ و قتلرده عموماً آنا تلىنه ده اهميت بيره باشلاديلر . دىك : « ابتدائى » اسمنده اولغان « مى » مکتبلرمدن اصل مقصود : بالاغه دين بلدرو ، آنا تلىن اوگره تو ، (ياخشى اوقى يازا بلو ، اوزينك فكلرن كيرهك تلدن و كيرهك يازو ايله باشقعه آگلاتو) ؛ ايله نهسى برله طانشدر و ، آده غى تركلكگه حاضرله و بولورغه كيرهك . قسقه چه غنه و سؤالنك روچينه ده موافق ايتوب ايتسهك اصل مقصود : دين نى ، مى تلمزنى ، مليتمزنى ساقلاو بولورغه تيوشدر .

(۲) ايك الوغ رولى اوناوچيلر البته معلملر . اوچيبنيكلر توگل . معلم ناچار بولسه ، كىتابلر نيقدن ياخشى اولسه لرده مقصدغه

وقتوں اور وقتوں کے ساتھ ساتھ، دینارندہ کیرہ کلی قدر بلمی، باخشیلاب اوقی یازادہ آلمی، دنیاوی معلوماندن بتونلہ ی خیرسز، طورمش وکیلہ چککہ ہیچ بر حاضرک سز و حتی آنلرننگ نی ایکاتی دہ آ کلامی یالفاوغنہ، فکرسز، حسسز و نادانغہ، تیک بر جان و گہودہ دن عبارت بولوب چغار ایدی. ایندی حاضرگی ابتدائی ملی مکتبلریز شول یوقاریدہ کورسہ تلگان کیمچیلکرنی بترگہ خدمت ایتوب آگلی، طورمش و زمانغہ توشونوب قاروچی، طرش و اشچن ملت بالاری یصاب چغارو مقصودن آلدہ طوتارغہ کیرہک.

(۲) یوقاریدہ غی کورسہ تلگان مقصودلر ایچون ایک الوغ رولنی اویناویچیلر ہیچ شہہ سز. معلملردر. مہارتسز اوستانک قولندن چن آلتوندن اشلہنگان نرسہ لردہ طویاس و کشی قزقاسدی بولوب چغادر. اما اشلہ دقتی اوستا، یالغان آلتونندن کیشنگ رغبتن جلب ایدرلک نرسہ لر اشلہ چغاره آلد. شونک کبی، کتابلر، نی قدر یاخشی و ینگل بولسہ لردہ، اقتدارسز معلم آنی بالار قزغرلق روحلی ایتوب آکلاتا آلمدر، اما اقتدارلی معلم ییک قزقسز شیلرگہ بالارلرنگ دقتلر جلب قیہ آلد.

(۳) کتاب صایلی بلو مہارتی ہر معلمگہ نصیب بولمادیغندن، اصل مقصودغہ توتاشور ایچون درس کتابلرینی برلہ شدرو تیوش. اگرده کتاب صایلاو مسئلہ سنی معلملرگہ گنہ تابشراق، مہارتسز معلملر شاگردلرگہ درسنی افادہ دہ آرتدہ قالغانی کبی بو کتاب تعینہ وودہ اصابت ایدہ آلمایاچقلم. اگرده ہر کم اوزی اختیار قیلغان کتابدن اوقوتاجق بولسہ، بو اش بزنگ تل واملامزنی اصلاح مسئلہ سینہ آرقلی توشہ چک. چونکہ اول وقت ہر معلم اوزی یاراتقان و درست دیوب بلگان املا ایلہ یازلغان کتابلرینی اختیار قیہ چق.

معلم: کامل موسین. اورسکی. «خلیل آولی».

۲۴

(۲) اصل مقصودغہ یو طوغروسندہ ایک الوغ رول اویناو۔ چیلر معلملردر. چونکہ اقتدارلی معلم اولدیغندہ بوزوق کتابلردن دہ توزک و طوغروسہ لرسہ لرسہ چقارہ بلور. اقتدارلی اولمادیغندہ گرچہ یاخشی کتابلردن دہ، زور نرسہ چقارہ آلماز (۱).

معلم: احمد علی حلیموف.

۲۵

(۱) اولدہ رلک یعنی اصول جدیدہ مکتبلری آزرلق وقتلردہ ملی مکتبلر مزدہ ایسکی اصول بلن شاگرد و عوام بالاری کوب (۱) ۱ نجی و ۳ نجی سؤاللرنگ جوابلری یوق. شورا.

عشر مکتبلری

عبدالفتاح افندی آشیرف جنابلرینہ باغشلاسون.

یاکھر طامچیلری بر اورنغہ طاما، طاما تیمر شیکلی قاطی طاشلرینی چلہرہ (چهل پاره) کیرہ لر، طولقونلری یارغہ بہر یلہ

«قارالووی»، «روسلسووی» حقدہ سوزلر سویلہ نہ باشلادی . آکسز قارا خلق ایله «مفتاح» افندی آراسنده اولان «کورہش» وطارطشو کوندن کون یه مسزلہ نہ باشلادی . خاتون قر آراسنده: «مفتاح، سکلرن مارجا ایته ایکن !» دیگان قارا خبر یوری باشلادی . لکن «مفتاح» افدینک قورچ نیتی قارا خلقنک هجومینه قاراب جیمرلمادی .

اورنورغ قارغالیسندہ «اصول تعلیم قورصلری» آچولو سبیلی اویاز خلقی آراسنده «باقچه سرای» دن قالا قارغالی اصول جدیدنک اوجاغی اولوب طانونلا باشلادی ! «مفتاح» افندی تشبہی ایله اورنورغ قارغالیسندن اصول جدید ایله اوقوتورغہ دیوب اولمزنگ محله مدرسه سینه بر افندی جنابلری معلم اوله رق دعوت قیلندی . مدرسه، یوزلہب «یاگا اوقوچیلر» ایله طولدی . اوقو، درستده یاگاچه اییدی . اوشبو مکتبه اوقوب چقغان بر آغای صالدا اتقا آلونچاق، «آرشاو» شهرندن «اوز قولی ایله» (!) مسلمانچه خط یازغان ! بو بر معجزه بیت !!! مدرسه ده ۶-۷ یل یاتوبده موگا قدر یازا بلمه گان کشینگه اصول جدید مکتبی بر یل اچنده یازو اوگرہ نکدن !

بز بو بارش ایله بار اچق اولسه ق میمچ (نیمسه) فرانسوزلرنی هیچ شیکسز اوزاچق ایڈک ! لکن، مع التأسف، اوشبو اصول جدیدہ مکتبی بزنگ آلونہ وقتسر (ایر تهره) دنیاغہ کیلگان ایکن .

یالغز بر «مفتاح» افدینک تلہ گی ایله دنیاغہ چقغان اوشبو برنجی مکتبه یاردم ایتوشورلک کشی کوندز شہم یاندروب ازله . سه گدہ بتون اولدن برده اولسون طابولمادی ! اوشبو بیچارہ مکتب توبہ طاقاسندن یغلوب توشکان تاراقان شیکلی قیا بارغہ بلہدی . ایکنچی یانی مکتبنک معلمی ده، اوزینک استاذی ایشان حضرت رخصت ایتمہ و سبیلی، اولمزده غی، اوزندن بیک کوب نرسہ امید ایتولگان اصول جدیدہ مکتبن تاشلاب «حتم کتب» ایتارگہ دیوب قارغالیغہ کیری استاذینک مدرسه سینه کتدی . شولای ایتوب بیچارہ برنجی اصول جدیدہ مکتبی ایہسز قالوب بیر ایله بدنجی قات کوک آراسنده بر نیچہ یلر آداشوب یوررگہ مجبور اولدی . یلر برسی آرتدن برسی اوزدی «برنجی اصول جدید مکتبی معلمی» اولمزغہ ملا اولورغہ نیت ایتدی . معلم افندی باشده اوزن ترقی پرور کورساتکانلکدن، معلم افدیگہ «مفتاح» افدینک انابتی کامل اولغانلقدن، معلوم مکتبنی ینہ ترگرو نیتی ایله غیور «مفتاح» افندی مک تورلی مانعلرنی دفع قیلوب معلم افدینی اولمزغہ اوقازلی ملا ایتوگہ بیوک یاردم کورساتدی . لکن، «مفتاح» افندی بیک نق آلداندی ! ملا افندی اوقاز آغاچده خلق

بہریلہ طاو قدرلی «گرانیت» لرنی کیسہک، کیسہک ایتوب ایشوب توشورہ لر . مونہ بولار یالغز «صوقر» طبیعتنک «قارا» کوچی ایله برده سیزلمہ نیچہ آقرنلق ایله اوزندن اوزینگہ اشلنہ لر .

اگر دینادہ غی بتون طبیعتکہ خواجہ اولغان آدم بالاسی طرشہ نیلر اشلہ مہس ایدی؟ - البتہ ، هیچ شیکسز، بیک فائده لی نرسہ لر اشلر و اوزینک یاشاگان مملکتینگ بختی «گرازدانی» اولور ایدی .

لکن . . .

مقصود اولان مکتب مسئلہ سینه کیلیک :

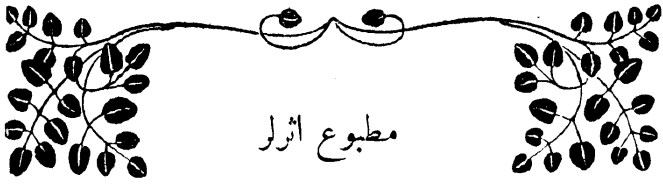
موندن یکرمی بیش سنہ اول قریہ مزده گی مکتبلر جهانگیر مخدوم اوقوغان «طورنالی اولی مکتب» ندن یوز مرتبه ناچار بر حالده اولوب مادی جہتی طوفاندن مقدم زمانده غی ردوشده قزغایچ بر حالده ایدی .

قریہ خلقینہ کیلہ چک اولسہ ق بولار اولچہ ونک بر یاغینہ «اصول جدید» ایله اوقوتونی، ایکنچی یاغینہ (العیاذ باللہ) مجوسلکنی تیپ تیگر ایتوب قویالر ایدی . مونہ شوندی قیون بر وقتده قارا طورمش اوستندہ چکنہ بر «یاقتیلق» ظاهر اولدی . اسماعیل میرزا غصبرینسکی جنابلرنک معتبر «ترجمان» غزنہ سن سویوب اوقوچی و آندہ غی ہمہ مسئلہ لرنی تعقیب ایتوب باروچی قریہ مزنگ ترقی پرور یاشلر ندن «مفتاح» افندی قارا خلق ایله «ترجمان» ده سویلہ نگان نرسہ لر حقدہ مباحثہ لر قوزغاتدی . اوگدن وصولدن اولان مک تورلی هجومگہ قارامانچہ «اصول جدیدہ» ایله اوقوتو فکرن نشر ایته باشلادی . «ترجمان» نشریاتی اولان درس کتابلرنک بتون «کامپلیکت» ن بودلاب بودلاب تیمر یولی ایله کیتوتوب خلق آراسینہ تاراتا باشلادی .

«مفتاح» افندی اوزینک ایکی همشیرہ سینه و ایکی برادرینہ اوز خانہ سنده یازو اوگرہ تہ باشلادی . شولای ایتوب آرشینلی مال ایله سودا ایتوچی بر یکت «پیداغوغ» اولوب کتدی !

اش مونک ایله گنہ قالمادی . «مفتاح» افندی بازارلرده آغای انی ایله جغرافیا حقدہ مناظرہ قیلوشا باشلادی . اوزینک کبتینہ کیلگان اطراف ملانری ایله بیرنگ «کرہ» لگی حقدہ ایکنچی ینہ ده قورقچیلرہ ق مسئله قوزغاتدی ! «صو اوستندہ بالق تورا، بالق اوستندہ اوگر تورا، اوگر اوستندہ بیر تورا . قیامت کوننی مؤمنلر مذکور اوگرنک ایتون آشایاچیلر» فکرندہ اولان حضرتلر قاشندہ «مفتاح» نک بو اشی قرآن نی انکار ایتو (?) بولوب کورندی !

«اصول جدید!»، «بیرنگ توگرہ کلگی!» مسئلہ لری قارا خلق آراسنده قیامت قوتاردی . هر کم طرفندن «مفتاح» افدینک

مطبوع اثرلر

اصحاب کرام . مشهور صحابه لرنک ترجمه حال و حیات لری ، دین و دنیا اشلرنده حرکتلری ، اخلاق و معامله لری حقنده ترتیب ایدلگان بر کتابدر . مؤلفی یاش عالممزدن شهر افندی شرف بولوب ناشری ده « معارف » شرکتیدر . اصحاب کرامنک خلق و فعللری ، معامله و عرفلری امت ایچون اورنک بولورغه تیوشلی . بو کون گه قدر صحابه لرنک احوالی حقنده آیرم بر اثر بولماوی تلمز ایچون زور کیمچیلک ایدی . ایندی بو اثر نشر قیلنوو، ایله بزنگ ایچون بیک مهم بر اورنک قولده ایتولگان و تلمزده گی بر کیمچیلک طورتولغان بولور . اوقولورغه واستفاده قیلنورغه تیوشلی بر اثردر .

قازان نلنره نجوییر . بو اثرنک ایندی نرسدن بحث قیلدیغی ، اسمندن معلوم . مؤلف و ناشری « ناوی قازانقه » ده خیرعلی افندی یعقوب بای اوغلیدر .

وعظلم . اهمیتی نرسه لر حقنده عمومی وعظملرنی جیغان بر کتابدر . مرتبی مکاریه مسجدی حضورنده امام عبدالله سلیمان افندی بولوب ناشری محمد فاتح افندی صقالوفدر . باشنده دینی وعظ سویله مکنک ادبلی و رعایه سی لازم ترتیبلری حقنده بر قدر قاعده لر بار . اماملق ایچون اورنبورغ دوخاونوی صوبرایه سنده امتحان قیلنوجی شاگردلردن وعظ فینه عائد مسئله لردن غونه قیلوب شول ماده لرگنه صورالسده یاراب طورر ایدی . شوندی قاعده لردن خبردار بولنمایدن ، کوب مسجدرده موضوع حدیثلر ، اصلسز قصه لر و خرافاتلر سویله نه ، علم و معرفت طوغروسنده ایکنک آداغی صفرده طوروچیلردن عبارت خاص مجلسلرده گنه سویله نورگه یاراغان اجتهاد ، تقلید ، فرق ضاله و فرقه ناجیه کبی مسئله لر لفظا مراد حکایت قیلنوب عوامنک فتنه له نولرینه سبب بولنادر .

« اصابت » نلک فکری . موندن بر ایکنی یل مقدم قازان شهرنده نشر ایدلگان « اصابت » اسملی رساله گه قارشو یازلغان بو اثرنک مؤلفی حرمتلو عالممزم و شاعرلرمزدن محمد صادق افدیدر . ۳۹ بیتده قازانده « امید » مطبعه سنده گوزل صورتده باصلمشدر . بعض بر مطبعه خطالری کینکان بولسه ده مقصودغه ضرر بیررلک درجه ده توگل . حضرت عبد الله ، عبدالمطلب نک

آراسنده صوفی و تقوی کورینو و بونک ایله اوزینک طورمشن آغا یبارو نیتی ایله « مفتاح » افندی تکفیر قیلا باشلادی ! نیدی اوستا سیاست ! شولای ایتوب ملانک شخصی فائده سی اوچون مکتبه قربان اولوب « ناچلیژنی دوم » ، یعنی کیچلرده حیواب قونا تورغان یورت اورنینه ایله ندی !

« مفتاح » افندی عصرلر بونچه بر اولنک ترتیبلی مکتبسز موکنجه دوام ایتوونه تأسف ایته ، موندن صوگ ترتیبلی بر مکتبنک وجود گه کیلمه وینه هیچده اشاغی ، کیله چکگه امید ایله قاری ایدی . « مفتاح » افندی اوزینک ایدیالی اولان : خلقنی اقتصادی ، اسارتدن قوتقارو و آغا طابا اوستره و یوانده آرمی ظلمی خده تنده کوب یلر دوام ایدی . « مفتاح » افندی فکرنچه « Одинъ въ полъ не воинъ » - یالغزک یاپانده باطر توگل ، مألده گی مقال - بوش سوز ایدی . اول بر اوزی کینک « یاپانده » باطر اولوب کیلیدی .

یاریطی دوژینه ملا و مؤذن هم آلارنک « یارانلری » اولان یوزله ب قارا خلقغه اول بر اوزی کوکره ک کیورب قارشو طورددی . فسقه سی : « مفتاح » افندی اوشبو ملالر اوچون قورقچلی یاشن ایدی ! اوزاق و قاطی تارتشودن صوگ ، صوگنی ۳-۴ یل اچنده اولنک بیک کوب آکلی خاقی بر نیچه غیور باشلری ، مفتاح » افندی ایله همه سی بریگوب اش کوره باشلادیلر .

اوزغان سنه اقتدارلی معلم و معلمه کیترتوب ایر و قز بالالر اوچون ایکنی عشر مکتبی آچدیلر . ایسکچیلر گه بو بر Ударъ (ضربه) بولوب توشدی . همده بو صوگنی کوره شو موندن یکرمی یل اولگی حاللرگه قاراغانده زور آدمولر ایله خلق آغا آطلاغاناقدن قارا کوچ مسخره لی ره ووشده یکلدی . دیک عصرلرچه قویاش نورن قابلاب تورغان چروک بنا - قارا کریپوست یرلدی . ایکنچی یل ایندی اولمزده هر سنه نک صومدن آرطوغراق اهل محله دن عشر آچه سی جیولب ایرلر و قزلر مدرسه لری دوام ایتدریله .

یاشلردن قالوشماینچه امام عبدالجمیل علموف جنابلرینک عشردن جیولغان آچه غه ایرلر و قزلر مکتبن گوزل ره ووشده دوام ایتدرووی شایان تشکردر .

موندن صوگ اماملر ، قارتلر و یاشلر گه همه مزگه بر جان وبر تن اولوب قول قولغه طوطونوشب اوقوتو اشلرن ینه ده ترقی ایتدررگه نصیب بولسون ! عشر مکتبلرینک بو کونگی یاقطی کونلری حقنده آیروم یازسه م کیردک . « تاتار »

انقراض

انقراض وار، انقراض ...

ماتم حقنده دوغری سویله مک بوئیمده فرض ایسته هر کس تصدیق ایسون، ایسته ر ایسون اعتراض قابلامش جمله مزی توری جهالت هر مرض چوق تاتار توپراق ساتار، چوق باتدی بورچه ایندی قرض بوش امیددر، کیم نه دیرسه قالمش عمرمز پک آز آکلادیم بو یول اوچنده: «انقراض وار، انقراض!..»

بر وقت یش بیگ ده ساته، یوز خانه برکوی ایدی هر کسک آصرادینی ییلقی ایدی، چوق قوی ایدی خلقده ییلقی، معرفت، هنر تام بر صوی ایدی آز ایدی کوچ بزده ایش: او یون ایدی هب طوی ایدی کیت کیده اول یول توکندی، خلقده توپراق قالدی آز آکلادیم بو یول اوچنده انقراض وار، انقراض!..

شمدی اوچیوز اولی کوبده آنچا یوز ده ساته یر!.. اوچ خانه بر اولچه یرده نه آشار هم نه کیر؟ بس دوشون! تورونلره بو حصه دن نه پای تیر؟ برده باق «کورهش» لره «چوپانلغه» وارمی دگر؟ تارقادی چوقدن «کورهش»، یتدی «قوشو»، پارلاندی «ساز» آکلادیم بو یول اوچنده انقراض وار، انقراض!..

بر طرفدن یر ساتیلدی، بر طرفدن آرتدی جان ییلقی یتدی، قوی توکندی، چونکه یولدن چیقدی خان! پک اورونسز یرده موللا یردی فتوا، آقدی قان... ایشته بویه چه یاواش، یاواش ناتاردن اوچدی شان هیچ اولورمی چاره ساز، بو دردلره نماز نیاز؟ آکلادیم بو یول اوچنده انقراض وار، انقراض!..

باق بر استقبال ایچون حاضرله نن جماعتی! تدقیق ایت چوقوقلری! وارمی امید قناعتی؟

ایک کچوک اوغلی بولووینه صادق افندی طرفدن رضالق کورسه تلگانک آکلادلدر. حالبوکه بو فکر، مشهور و مقبول بولدیغی ایله برابر یا کلسدر. شونک ایچون آنک کچوک اوغل بولووینه بنا قیلنغان نرسه لرنک اصلسز بولووی اوز اوزندن معلوم بولور. بو اثر، هر بر مشهور کتابچیلرده ساتولسه کیرهک.

آق یول. ایکی آظنه ده بر چفا طورغان بالالر ایچون رسمی ژورنالدر. ناشر و محرری فخرالاسلام افندی آغیغی بولوب، ییلقی ۴ صوم و یاروم ییلقی ۲ صوم ۵۰ تین ۱۵ نجی آپریلده چققان برنجی سانی اداره مزگه کیلدی. مندرجه سی گوزل و اهمیتلی نرسه لدر. کوب تارالووینی تلیمز. آدریس: Казань, номера "Музурова", ре ак. дѣтскаго журнала "Ак-юль".

میرمن دنیاسی. اوشبو اسم ایله استانبولده بالارلرغه مخصوص بر ژورنال نشر ایدلورگه باشلادی. هفته لک بولغان بو ژورنالک تلی بیک ینگل بولدیغدن اوستون بالالر ایچون فائده لی نرسلر ایله طولوغدر. دورته چی عددنده ۱۲ یاشلک بر تورک قهرمانینک رسمی بار. نوری اسملی بو بالا حاضرگی صوغشلرده صالدا ت بولوب یورگان و جراحتله ندیکندن صوگ استانبول خسته خانه سینه کیتورلگان. جراحتی توزمادیکندن صوگ حریبه مکتبینه یبارلگان. ییلقی حق روسیه ایچون ۲ صوم غنه. آدریس: استانبول، «زمان» کتبخانه سنده «چوق دنیاسی» اداره سی.

اسلام دنیاسی. اوشبو اسم ایله استانبولده اخلاقی و اجتماعی بر ژورنال. چیقادر. اهل اسلامک اجتماعی حاللرندن بحث ایتدیکی ایچون بو ژورنال هر یرده حتی هر عائله ایچنده او قولورغه تیوشلی. عبارتی ینگل، حق ارزان بولوب، روسیه ایچون ییلقی باری ۲ صومدر. آدریس: استانبولده نورعثمانیه ده تاتار جمعیت خیریه سی پانسیوننده در. آدریس روسچه غنه یازلسه ده یاری.

سمرقندر. اوشبو اسم ایله، سمرقند شهرنده تورکیچه بر غزته نشر ایدله باشلادی. غزته حاضرده هفته لک بولسه ده صوگره کونده لک بولاچمدر. ییلقی حق روسیه ایچنده ۶ صوم و یاروم ییلقی ۳ صوم ۵۰ تین. ناشر و مسؤل محرری مفتی محمود خواجه بهبودی حضرتلریدر. غزته نگ ترقیسینی و رواجینی آرزو قیلامز.

سینی اولدی، یوغالدى دیسه لرده اولمه دك برده
همان سین، سینک اسمك قارتایا بزنگ بلهن برگه.
کشاف پاتیبی.

غازی آباد: ۱) بو مملکتلرده معتبر توتولغان مقبره لر
و تر به لر کوب، شونلرنی بو یرلی خلقلر پیغمبرمز (ص.ع.ع.)
زماننده کیلگان صحابه لر قبرلری دیه یوروتهلر و شونلر ایچون
دیه کوب کوب و قنلر قیلغانلر. قبرلرنک اوستلری عادتاً بر سجده
اورنی حالینه کرگن و بو تر به لرنی افراط درجه ده مقدس سانیلر.
آنلر جمله نندن مشهورلری - صحابه لردن: ۱) «پته نکه» قالاسنده
ابوالمحجن. ۲) سعد وقاص. ۳) «بش آرق» ده ابن مسعود
(رضی الله. ۴) «نوخاص» قریه سنده عبدالرحمن بن عوف.
۵) «شاه عباس» قریه سنده عبدالله (نارمجان) بن سعد وقاص.
۶) مذکورنک آرقاسنده داغستانده سلطان ویس القرنی.
۷) «دورمان» قریه سنده عکاشه. ۸) ینه شونده حضرت علی
خدمتکاری - بابا قنبر. ۹) «یوموت» قریه سینک غربنده اسم
صحابه. ۱۰) «هلالی» قالاسنده حضرت بلال. پیغمبرلردن:
۱) قزل قوم اچنده حضرت داود. ۲) «خواجه ایلی» قالاسنده
شعون نبی. بو صحابه و پیغمبرلرنک تر به لری نیچک بو یورطده
قالغان؟ بونلرنک تر به لری قایدیه ایکنه نی البته سزگه معلومدر.
حقیقت حالده بو حرمتلو آدملرنک تر به لری اوشبو اورنلرده
بولسه و قنلرنی دخنده کوبره ک قیلورغه، مجاور و خواجه لرنی
آرتغراق حرمت ایدرگه تیوشلی بولمازمی؟ شوشی طوغروده
«شورا» ده یازسه کز یاخشی بولور ایدی.

غفور عثمانی.

شورا: بو یرده ذکر ایدلگان آدملردن ابو محجن (ابو
المحجن توگل) حقنده غنه «قبری خوارزنده» دیگان ضعیف بر
سوز بار. باشقه لری حقنده حتی ضعیف روایت ده یوقدر. رسول
اکرم حضرتلردن باشقه پیغمبرلرنک قبرلری معلوم توگل. او یس
القرنی حقنده ۴ نجی جلد «شورا» نک ۲۴۸ نجی بیتنده سوز
بار ایدی. شوگا مراجعت ایتولسه آنک قبری حقنده ده معلومات
حاصل قیلوب بولور. قبرلر ایچون و قنلر قیلو، قبرلرگه نذرلر آیتو،
قبرلر حضورنده مجاور بولوب طورو، قبرلردن استمداد قیلو آفانلری
اسلام دنیاسینه مسلمانلرنی آداشدرو، رسول الله یولندن صاتاشارو

چهره لر بوزوق، کیسکلر چیقیق بر قامتی
چارپاچقدر کوزلرک، نرده امید سلامتی؟
اویله اولدقده علم، فن بوش خیالدر، قیل غاز! ..
هپ برآ، بو یول اوچنده انقراض وار، انقراض! ..

انصاف ایتسه موالار، بکلر، آغار ماته
خدمت ایتسه، قارشو طورسه ایداره، شو ذلته
اوینامازلرسه چکوب خاقی ظامو یا جته! ..
شبهه یوق غالب کلیرلردی بو جهله، ظلمته
اما «اوهامدر! ...» دیور بو فکری «اسحاق عیاض»
آگلادیم بو یول اوچنده انقراض وار، انقراض! ..

اوهام اولمازسه ییله غایت اوزاقدر بو امید
چونکه «قیز»، «قادین» ده یوق بزده تمام «حبل الورد!»
باشلری «تیک» طورمایان بویله قادینلردن «فرید! ..»
هیچ دوغارمی بزله صاعلام وجود، نسل جدید؟
اورتولی یوز، تورتولی سوز (*) لر آچیلنچه بر آز
آگلادیم بو یول اوچنده انقراض وار، انقراض! ..

اویله اولدقده بوراق «شامل!» بو بابه پندگی!
یتسه یتسون ملتک، قومک دوشون هپ کندیکگی!
اینجیترسک مولایی یا باشقه بر افندگی! ..
یاقشیمی بودر: کس آت! بو بحثگی، بونندگی!
شمدی خلق اکلنچه ایستهر! .. اویله بر شی بولده یاز!
تک سزه دگیل جهانده: انقراض وار، انقراض! ..
معلم حسین شامل توقارغازی. (باغچه سرای).

شاکر افندی رامیدیف جنابلرینی تذکراً

سینک موتک بهن ملتکه قایغو قاره کون توغدی
بهغرلر قاینادی، کوزلهر تویلدی یاش بلهن تولدی.
وقتسز اولمکه بارده حسرتلندی، اوت یوتدی
کوکلر قاره لینته برله چورمالدی ماتهم طوتدی.
سینک چون ملتک بیت دنیاسن لعنت بلهن خوارلی.
دیلر: «شاکر» بحیل بول ایندی بولسون مرقدک نورلی.
(*) دادسز، توزسز، بولسز. مناسبتسز سویله نش سوزلر
«تورتولی سوزلر» در.

وقت رسول اللہ یاندہ بولور ایدی . ہجرتدن ۵۷ نچی یلدہ وفات ایتدی . یاشی ۷۸ تیرہ سندنہ ایدی . عبدالقیوم اقدی اثرینی کوردیکمز یوق . ابو ہریرہ ایلہ عبد الرحمن بن عوف بر برینہ باشقہ آدملر بولوب حتی قبیلہ لری دہ بر توگلدر . سزنگ بو طوغرودہ غنی فکر کر درست .

نا معلوم . مینزلہ ، بو گولہ ، چیستای اویازلرنده تور اقدن اویوب یاصغان اور (وال) لر بار . بری مینزلہ اویازلرن کلوب ، کیچو ، صوق ، چیرمشان ، قوندرچہ صولرندن اوتوب سامار طرفینہ صولوب کینکان . کیچو ، شوشما ، چیرمشان و باشقہ اور نلر دہ کریوستلر بار . اور حاضرندہ بر صائرین بیوکگنندہ بولوب کوب یرلر خط منکسر روشندہ یاصلمشدر . بو اور قایو زماندہ وکملر طرفندن اشلہنگان؟ «شورا» دہ بیان قیلنسه ایدی . علی اصغر آلتونبایف .

شورا : اور ہم کریوستلر حقندہ ۲ نچی جلد «شورا» دہ ۴۳۲ نچی بیتدہ مفصل معلومات بار . شونده مراجعت ایتووگرنی اوتہ مز .

ما تمان . ابن تیمیہ ، اهل اسلام قولندن دولت کیتوگہ سبب ایتوب مسلمانلر ننگ کتاب و سنت علملر نندن انحراف قبولوری ، بدعت و خرافات ایلہ مبتلا بولولوری ، الحاد و نفاقنگ شیوعی دیب کورساتہ (المجموعۃ الکبری . ج ۱ بیت ۱۴۰) و شول بدعت کہ مثال قیلوب فخرالدین الرازی ننگ «السر المکتوم» اسملی کتاپینی کیتورہدر . ابن تیمیہ : «رسول اللہ ، مسلمانلرغہ استخارہ غازی تعلیم ایتمش ایدی ، اما فخرالدین الرازی آننگ اورنینه قولاقلر ایشدرگہ یاراماغان نرسہ لر اوگرہندی» دیہدر . ایندی کلام اهللری حتی ثابت بولماغان نرسہ لرنی بہانہ قیلوب ابوالعلاء المعری نی افکار ایتدیکلری خالدہ فخرالدین الرازی حقندہ اوشبو اشلری ایچون نیچون سکوت ایتوب قالدیلر؟ یوقسہ «السر المکتوم» فخرالدین الرازی اثری بولووی شہہ لیدرمی؟ «کشف الظنون» صاحبی سوزینہ کورہدہ بو کتاپنگ مؤلفی کیم ایدیکی حقندہ خلاف بار . اما ابن خلکان فخرالدین گہ نسبت بیرمش (وفیات الاعیان . ج ۱ ص ۴۷۴) . «السر المکتوم» حقندہ سزنگ فکر کر نیچوک؟ مذکور اثر ، بو کوندہ مطبوعمیدر؟

شورا : اوزکرگہ معلوم بولدیغینہ کورہ ابن تیمیہ و آننگ شاگردلری فخرالدین الرازی مسلکندن رضا توگلر حتی ذہبی : «فخرالدین الرازی آثار علمندن بہرہ سز ایدی» دیہدر (میزان

قصدی ایلہ اسلام دشمنلری طرفندن کر تلدی . مونگ شیکلی اشلر ننگ کوبوسی ایرانلور ننگ یاشرون سیاسی جمعیتلری طرفندن اشلہندی . اگر دہ اورن کوب بولسہ ایدی بو طوغرودہ بر آز تفصیلات یرلور ایدی . قبرلرگہ خاص بولغان وقتلرنی تمام ضبط ایدوب بر قسمنی علم یولینہ طوقق و بر قسمنی دہ ضعیف و سقط مسلمانلر ایچون تریہ خانہ لر آچق بو کونگی مسلمانلر ایچون فرضدر . مونی ایسہ باشلاب خواجہ بہا الدین قبرندن اشلہرگہ کیرہک . زیارت و قبرلردن استمداد قیلونگ شرعی حکملری «وقت» ادارہ سی طرفندن نشر ایدلگان «ابن تیمیہ» اسملی رسالہ دہ بر آز سوبلہ نمشدر . مراجعت ایتویچلر انشاء اللہ ضرر کورمازلر .

نا معلوم . مشہور ادیلر مزدن عبدالقیوم ناصری جنابلرینک «مجمع الاخبار» اسمندہ بر رسالہ سندہ (۱۸۹۵) نچی یل فیورالندہ قازان اونویورسیتیت طبع خانہ سندہ باصلغان) ابو ہریرہ حضرتینی عبدالرحمن بن عوف دیب وکنیہ سی ابو ہریرہ دیگان . عبدالرحمن بن عوف حضرتلری سابقین دن مکہ لک عشرہ مبشرہ دن بولوب ابو ہریرہ ایسہ مدینہ منورہ دہ ایمانگہ کیلگانلکدن بونلر ایکسی ایکی کشی بولورغہ تیوشلی . بو کتاب اویازلردہ کوب کورنہ و بر آز بولسہ دہ یازو تانیغان آدملر یاراتوب اوقیلر . خلقتی شوشندی غلطلردن قورتولدر ایچون بو طوغرودہ «شورا» دہ برر سوز یازسہ گز ایدی . امام حراث آیداروف .

شورا : اونکان یل ۱۸ نچی عدد «شورا» طشندہ رسول اکرم حضرتلرینک شجرہ سی یاصلمش ایدی . شونده کوردیکینہ بناء عبدالرحمن بن عوف ، قریش قبیلہ سندن و رسول اکرم آناسی آمنہ بنت وہب اوروغی بولغان بنو زہرہ دندر . نسب عالملری مونگ سلسلہ سینی عبدالرحمن بن عوف بن عبد عوف بن عبدالحرث بن زہرہ بن کلاب دیرلر . آناسی بعضیلرگہ کورہ صفا و بعضیلرگہ کورہ صفیہ بولوب اولدہ بنو زہرہ دندر . جاہلیت وقتندہ غنی اسمی عبدالکعبہ بولوب اسلام قبول ایتدیکندن صوگ رسول اللہ حضرتلری عبدالرحمن دیہ آتادی . رسول اکرم دن اون یاش قدر کچوک ایدی . سوداگر صحابہ لردن بولوب افراط درجہ بای ایدی . ۷۲ یاشندن اوتوب ہجرتدن ۳۱ نچی یلدہ وفات ایتدی . جنازہ سینی زبیر بن العوام اوقودی و «بقیع» دہ دفن اولندی . اما ابو ہریرہ دوس قبیلہ سینہ منسوب بر کیمسہ بولوب اسمی نیچوک ایدیکی حقندہ خلاف کوبدر . کنیہ سی بولغان «ابو ہریرہ» دیب مشہور بولدی . رسول اکرم حضرتلری ایلہ باری اوچ یاکہ دورت گنہ یل صحبت ایتدی . فقیر بر آدم بولوب مسجددہ طورر و ہر

زور کیمچیلک، تورلی روشلرده سویبه غمگده بولغان «و» حرفینک برگنه شکلده یازلوویدر. اگرده شوشی «و» ایچون تورلی شکللر یاسالسه الفبامزنگ ایك الوغ کیمچیلگی بئکان بولور. ایکنچی قصوری ایسه مطبعهده غی علامتلرنک بیک کوبلگیدر. لکن صوگئی تدقیقلرگه کوره مطبعه حرفلرنک علامتلرنی کیمتورگه حتی یارومینه توشررگه ممکن ایدیکی معلوم بولدی. علامتلرنک کوبلگی مانع بولاجیغنی فکرلهب تورکیچه یازو ایچون یازو ماشینهسی یاصاونی ممکن تاجازلر ایدی. لکن تجربیه و عمل کورساتدی که، آوروپا تللرنی یازارغه یاراغان ماشینهلرده حتی برگنه تش آرتدررغده حاجت توشما کسزین تورکیچه یازارغه ممکندر. اگرده بزنگ بالالرمز یازونی آور تانور بولسه لر بو اشدگی بتون عیبنی حرفلر اوستینه گنه سالورغه یارایی، چونکه موندی تعلیم قاعده لرندن خبرسزلکمزنک ده کوب الوشی باز. اوشبونک ایچون بز، انبا آلماشدرو فیکرینه خلافتز. یازو اگرده اصول صوتیه ایله تعلیم قیلنسه بزنگ شوشی الفبامزده اش گه یاری. بعض برلری گنه آزارق اصلاح قیلنسه ضرر بولماز.

اسلام دنیاسی (عدد ۲): بزنگ ایك الوغ خسته لکمز اخلاق بوزوقلغیدر. فیخر کائات افندمز گوزل اخلاق تعلیم قیلور ایچون یارلیدیکی حالده بزنگ حتی «عالم» اسمینی آوچی لرمزده اخلاق بوزوقلغی ایله مبتلادر. هر کم اوزینی اوزی تیکشروب قاراسه بزنگ بو سوزلرمزنگ درست ایدیکی بولور. «دین» ایله «دیانت» کله لرنی هر کم سویلهب طورسهده باشقلر ایچون گنه سویلهب اوزلری موندن چیتده قالدقلری آکلشولور. بتون دنیا قان آغلادینی بر زمانده شفقت یولنده بر تین آقچه نری قوزغلاملاز. گویا قرآن کریمک: «وتعاونوا» دیمکدن مقصود: «ای خلق! وای جماعت! ملالرغه برکز» دیک ایش. مدرسه لرده اونبش سنه لر طوروب طوتاشدن عرب لغتی او قودق ایسه ده آرمزده عربچه یازا و سویله شه آلورلق یا که عربچه غزته نی درست او قوب درست آکلارلق آدملرمز بیک آز. مدرسه دن چیقوب لخدمزگه باراچق کون مزگه قدر، فضیلت و مزیت تحصیلدن تام خبرسزمز. بتون معرفتمز ایسه نیچوک بولسه ده دنیامزنی توزه تک، باشقه یوق! دین و شریعت اسمی ایله بیک کوب یورتلرنک باشینه یتدک و بیک کوب آدم حقلرینه قول صوزدق، بیک کوب وقتلرنی آشادق. بو کونده عموم مسلمانلرنک یوره کلری بولورغه تیوشلی کورلگان شیخ الاسلام محکمه سی باغادیلنی حکمینه کردی. حقسزلق، تریه سزک او یاسی شول یردر.

الاعتدال. ج ۲ ص ۳۲۴). السرالمکتوم» نی کوردیکمز یوق. شونک ایچون بو طوغورده شهادت یررگه مقتدر توگلمز. کتابنک مطبوع بولوب بولمادیغندن خبرمز یوق. اما یازمه نسخه سی استانبولده کورلی زاده محمد پاشا کتبخانه سنده (فهرست نک عمومی نومیری ۹۲۵) و عاشر افندی کتبخانه سنده (عمومی نومیری ۵۷۳) باردر. استانبولغه باروچیلر اوزلری کروب قارارغه تیوشلی. اهل کلامنک بر آده نی یوق نرسه لر ایله کافر ایتوب ده بار نرسه لر حقتده سکوت قیلوب طورولری عجب اش توگل. اول حال آنلرده هر وقت بولوب طورادر.

مطبوعات فیروسسی

اهترهه (عدد ۶۱): الفبا مسئله سی، انوغ مسئله لر جمله سینیه کردیکندن مونی حل ایتمک حقتده لاتین حرفلری قبول ایتو، بتونله ی یا ک حرفلر قبول قیلو تیوشلی ایدیکی دعوی قیلوچیلر کوبایدی. بو ایکی فرقه ایسه، حاضرگی حرفلرمز استعمال ایدلوب طورلیدیغنه بزنگ ایچون ترقی ممکن توگل دیلر. حقیقت حالده بزنگ الفبامزده الوغ کیمچیلک بار. لکن شوشی کیمچیلک، بزنگ ترقی قیلومزغه مانعیدر؟ بزنگ کبی تاریخی و ادبیاتی بولغان بر قوم ایچون الفبانی ینگل گنه آلماشدرو مق ممکنیدر؟ حاضرنده استعمال قیله طورغان الفبامزنی غنه اصلاح قیلوق هیچ ممکن توگلمیدر؟ (۱) آزغنه بر زمان ایچنده بولغان ترقیسی ایله بتون دنیانی حیران قیلغان یاپونلرنک الفبالری، بزنگ بو کونگی الفبامزدن برگنه مرتبه توگل، بلکه بیک کوب مرتبه لر مشکلدور. یاپونلرنک مکتب بالالری ایکی مک حرف بولورگه، اما عالم وادیب بولور ایچون اون بیش مکدن آرتق حرف تانورغه مجبور بولورلر. اگرده الفبانک قصورلی و چیتون بولووی، ترقی گه مانع بولسه ایدی یاپونلر ترقی ایتازلر ایدی. (۲) تاریخ و ادبیات غه مالک قوملرده الفبا آلماشدرو بو کون گه قدر کورلیدیکی یوقدر. اسلاولر، رومانیا لر الفبا آلماشدرو بولسه لر یونلرنک بو وقتده ادبیاتلری یوق ایدی. یاپونلر، هر نرسه لرنی اوزگه رتدیکلری حالده، حرفلرنی آلماشدرومادیلر. (۳) الفبامزده بولغان کیمچیلک بیک کوبسی اصلاحنی قابلدر. اگرده هر سوز، ایشلیدیکی روشده یازلسه و تیوشلی هجالر بولسه بزنگ الفبامزده بولغان کیمچیلک واملاده غی قاعده سزک اوز اوزندن ته چکدر. الفبامزده ایك

اقبال: تورکستان مسلمانلری عموماً جهالت ایله مبتلا بر قوم بولوب کوزلری بولدیغی حالده دنیانک نه حالده ایدیکنی کورمازلر. تورکستان تورکاری ختم و ختان طویلرینی طنطنه ایله اجرا ایتسه لرده اصل طنطنه ایله اجرا ایدلورگه تیوشلی اشلردن هنوز بی خبردرلر. اندیجان شهرنده بو کونلرده بر آدم، ایکی اوغلینک سنت طویینی قیلوب ۲۷ مڭ صوم خراجات طوتدی. بو طوغوروده باشقه لرنی آرتده قالدردیغندن نهایت درجه ده مسروردر. لکن اوغلرینک سنت طویلری ایچون ۲۷ مڭ صوم صرف ایتکان آتانک اوشبو اوغلرینک روحلرینی تریه قیلور ایچون بو مقدار صرف ایتمه چگی تجربه ایله معلوم.

بو تورکارنک راحتلی ایسه معناسز اسرافلرده بر بری ایله یاریشولرده غنهدر. ایکنچی بر بایده خدمت قیلوچی فقیر بر روس، اوزینک خدمتی ایله قازاغش آقچه سی ایله اوزینک اوغلینی مسقوا دارالمنونده تحصیل ایتدرمکده در. اما بای اوزی، اوغلینی اوقوتوب آدم ایته چک یرده شونک ایچون سنت طویی یاصاب بخارای شریف، تاشکند عزیز، سمرقند لطیف شهرلری کبی یراق و محترم شهرلردن پچه لر کیترتوب سفاهت میدانی توزودی. بونلر، اوزلرینک کورشیلری بولغان بهودلردن، ارمی لردن اصلا عبرت آلمازلر. تجارت علملرینی و سودا قاعده لرینی اوگره نونی، بالالرینه اوگره تونی خیالرینه بولسون کیتورمازلر. اگرده تورکستان بیلری پچه بازلق بولنده و فاحشه لرگه صرف ایته چک بایلقلرینک اوندن برینی گنه یتیم بالالرنی تریه قیلوب اوقوتو یولینه صرف ایتسه لر، دینی مکتبلر آچسه لر مکتبسز محله و اول، اوقودن محروم یتیم بالا فالماز ایدی. فقط تورکستان ملالرنک صوقورلقلری سیندن دهشتلی رذالتلر، آخری خسران بولاجق سفاهتلر حتی عادت حکمینه کرمشدر. موندی مکروه عادتلر نی بترو حقنده اجتهاد ایدوچی، رسول الله نک امرلرینی تبلیغ ایدوچی ملالرنی تورکستان و بخارای شریفده کورمک ممکن توگلددر.

رباب: ادیباتر وطن محبتی حقنده یازلمش اثرلردن محرومدر. بزده وطن محبتی حقنده شعر سویله وچیلرنک ایک اولگیلری کمال بک ایدی، لکن آخرلری ده شول بولدی. چونکه آندن صوڭ وطن محبتی حقنده شعر سویله وچی و ادبی بر اثر یازوچی بر شاعر و بر ادیب کورلما دی. وطن حسینی تمام بتره طورغان نرسه ایکدر: ملت ایچنده حیات سیاسی ناک یوقلغی و حیات سیاسی ناک افراطلغی. موندن دورت، بیش یلرغه قدر تورکیه ده وطن حسینی هیچ بولما دی. چونکه حیات سیاسی یوق، بلکه بتون تورکیه بر آدمنک اسیری صفتنده یاشار ایدی. صوگره

تورکیه بو اسیرلکدن قورتولدی ایسه ده تیره ن قارانغولقدن کیساک قویاش غه چیقوچی آدم کبی کوزلری قاماشوب بر حیرت ایچنده قالدیلر. تورکیه ایچون بو حال بر خسته لک حالینه کردی. وطن حسندن محروم بولغان ایک کوب مملکتلر، چیتلر طرفندن استیلا ایدلورگه باشلا دقلرنده آرالرنده وطن حسینی طوغدیغی تجربه ایدلمش ایدی، لکن تورکار هر کون چیتلر طرفندن استیلا ایدلوب طوره لرده همیشه وطن حسندن محروم یاشارلر. مونک سببی ندر؟ مونک سببی شمدی بانیدی. بو ایسه تورکیه ده «تورک ادبیاتی» یوقلغیدر. چونکه «تورک ادبیاتی» دیولگان نرسه الک وقتلرده ایرانلورغه و صوڭ وقتده فرنکلرگه تقلیددن عبارت بولدی. حالبوکه بو ایکی تورلی ادبیاتنک تورکار و تورکلک ایله مناسبتلری یوقدر. ملتک روحی ایله مناسبتی یوق ادبیات، هیچ وقتده وطن حسینی طوغدرمادیغی معلوم.

سمرقند (عدد ۲): حسابلردن معلوم بولدیغینه کوره سمرقند شهری اطرافنده اوچی ز ایلمی مڭ قدر مسلمان بولوب، شونلر ایچنده اوقوچیلر (شاگردلر) یوزده اوچ نسبتنده در. اما خزستیانلرنک اوقوچی شاگردلری یوزده اون آلتی نسبتنده در. قرآن کریمک برنجی فرمانی «اوقو» حقنده بولدیغی و رسول الله حضرتلری، یشکدن لحدگه قدر علم تحصیل قیلورغه بیوردیغی حالده بزنگ شوشی حاملرگه نیندی معنا بپررگه کیرهک؟ بز ایندی نیندی خلق بولوب قالدق؟ بزنگ آرامزده غی کشی اولترو، اوغرلاو، جنایت و خیانت، غیبت و دشمانلق، کونچیلک اوشبو اوقوماودن کیلگان آفاتلردر. ملت آتاری و اسلام دوستلری بو حالی اویلاب برر تورلی دواسینی تابارغه تیوشلی ایدی.

الهرایه (عدد ۴): مسلمان خاتونلرنک عسکر ایله برانکده صوغش یرلرینه یورولری زمان سعادتده معروف بر اش ایدی. رسول الله، مونک ایچون اذن بیروگنه توگل بلکه دیم و دلالت قیه در ایدی. اسلام عسکری «خیر» صوغشینه سفر ایتدیکنده اسلم قبیله سندن ام سنان، رسول الله حضورینه کروب: یا «رسول الله! مینده باروب خسته لرنی تریه قیلور، صوتاشوب یوررایدم، اگرده بو اشلرگه ضرورت بولماسه، صوغشجیلرغه بولشاق قیلوب یوررگه ده قولمدن کیله» دیدیکنده رسول الله: «الله نک برکاتی اوزرنده یور! باشقه خاتونلرده بارلر، تله سهک آلا ر ایله تله سهک بزنگ ایله بار!» دیدی محرم و سفر مسئله لرینی تیکشرمادی. (چاپانک ایله شالکنی آلورغه اونوقه، صوغش یرنده ایرلرگه یاردم ایتوب یورگنده چاپان و شال کیرهک بولور دیخادی).

طورمشنگ قايغولرندن خبرسز آغاچلر، يرده گي ظلم ني
آكلامغان يولدزلر، بله سزمي :
بو نيندي پ اوچقن ؟
اويليم :

آچلق وكوب يورودن آرقلانغان بر عسكرني . اول اوزينك
ملطغن طوقانده اويلي . آنده بونده نغراشوب ياتقان مجروحلرني
كوره ، شونده ئولكلرده ياتا . . . اويلي اول : يراقده قالغان
عائله سن ، آلارنكده آچلقدن جفالا نوون . آنك ، قايچاندر كشيئي
تيشارداي بولوب قاري تورغان كوزلري ايندي ايچكه باتوب تيره
ياقغه بيك كوگلسز و كمي در قارغاب قاريلر ؛ آنك چراييده
ناراضيلق كورسه ته .

مونه طوپلر آطه . شول وقت عسكرنك كوزلرنده نه لگي
اوچقن يالتراب كورينه ده . . . اول يوگره ؛ اوتورورگه يوگره .
يا اوزي ئوله رگه .

كوب ئوترشلرني كورگان زور اورمان ، آدملر قانغه باتقانده
يلمايغان يولدزلر، ايتكر ميكا :
نيندي يالقن - اول ؟

بالتاسن كوتاروب محكومنگ باشن كيسه رگه حاضرله نگان
يالانك قورقنچلي كوزلرنده ده شول اوچقن يالتراب قالا ؛ باشينه
بالتانك اوتكر يوزي توشكان مينوتده محكومنگ ده طورمشقه
بخيللاشوب قاراغان كوزلري شول اوچقن برله ياقتره . . .
ايكي سويكلي - يكت ايله قز - بر برسينه قاراب طورغان
وقلرنده آلارنك كوزلري بو اوچقن برله اوت شيكلي بولا .

§

قارا بلوتلر تارلوشه باشلاب ، آي تيره ياقني ، اوزينك
طنغراق ياقيسي ايله ، قارانغودن قوتقاردى . بوگا قدر تيك
طورغان يافراقلر شيرداشوب قويديلر . آ ، طبيعت ، مينم سؤالمه
جواب بيره سگ كيله در ؛ آكلات ميكا :

نيندي اوچقن - اول ؟
شول وقت يورامدن ياشرن تاوش . آچيقغه ايتوب ديدى :
« اول اوچقن ، اول كوزلرده يالتراب كورينه تورغان اوچقن -
اميد . . . سين ده ، اي بختسز ، شول « اوچقن - اميد » آرقاسنده
ياشيسگ ؛ شول سيني طورمشقه باغلاب ، آگاردن لذت تابدرا ! »
احذ تانتارف . (خوقند) .

ارباعات .

ني اول ؟

قارانغي توشوب يتدى . قايده در ، بر قوش ، كوكلگه شهبه
كيتره طورغان ، ياغمسز طاوش ايله بر ايكي مرتبه قچقروب قويدى .
آنك طاوشى طن اورمانده ياغرادى . . . قالون ، قالون آغاچلرنگ
يافراقلرن توبانگنه صالندروب ، نينكدر سرن آكلارغه طرشقانداي ،
طاوشسز اوطرولري ، كوكني قابلاغان قارا بلوطلر آراسندن بر
ايكي يولدزنك طنقغه ، نيگه در قايغرانداي ، كوگلسز قاراشلري
ميني اويغه نرغتوب ، موگلي بر تاثير بيره ايدى .
اويليم ، اويليم . . .
اويليم :

يوزي سارغايمان ، ماگلای اوستنده جيورچقلر بولغان
قايغولى بر خاتوتى . اول - آنا . يشك سلكوب اوطرا . ايچكه
باتقان كوزلري بالانك زور وتازا كوزلرينه تيلمروب قارى . بالا
ماتورغه ايتوب كولگاج ، آنانك كوزلرنده بر اوچقن يالتراب
كيتده . . . طاعن يوغالا ؛ يورا كنده گي الك آلاق پوجاقمه
كروب سونه .

ير يوزنده نيچه يللر عمر ايتكان قارت آغاچلر ، نيچه
عصرلر كوك يوزنده نه يله نگان يولدزلر ، آكلاتكر ميكا :
بو نيندي اوچقن ؟
اويليم :

چككنه بولمده طورمشينك صوگهي مينوتلرن ساناب اوطرغان
بر ياش يگت ني . اول انتحارگه حاضرله نه : ماضيى آغرلقده ،
كوب مشقلرده اوتكان ؛ كيه چك كونلرده شولاي بولور كبي
كورينه .

- آلاي بولغاج دنياده نيك طورام ، دى اول ، اوستالده
ياتقان ريؤالويرني قولينه آلاده ، صوگهي « рѣшительный »
مينوتنى كوته ، لکن شول مينوت يئكانده گنه آنك ، هيچ بر
جدية آكلاتنى تورغان ، روحسز كوزلرنده نه لگي اوچقن
كورينوب قالاده . . . آرتندن ياشلر توگله . ريؤالوير قولدن
توشوب ، يكت يغلي باشلى . . . اول ئولمى !

ياپون حكومتى آمريكانگ قاليفورنيا اياالتهنده ياپونلرغه يورت
ير آلو منع ايتلوگه شدتلى پروتست يوروب بوقاعده نك بتريلوون
طلب ايتدى . ياپون افكار عموميه سى مذكور منع قاعده سى ايچون
آمريقاليلرغه بيك آچولانوب آمريقاغه صوغش اعلان طلب ايتدر .
سوريه عربلى آفانوميه آلور ايچون «بيروت» شهرنده
نايش ياصاديلر . ارمنيلرده اوزلرينه آفانوميه آلورغه ، اگرده توركيه
حكومتى اوز اختياري ايله بيرماسه اول وقت آوروپا حكومتلرينى
واسطه قيلورغه قرار بيرديلر .

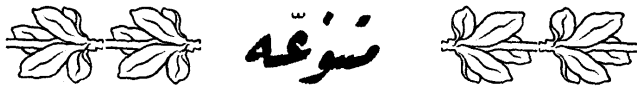
حوادث .

بالقان حكومتلى ايله توركيه آراسنده صلح ياصالورغه قرار
بيرلدى . شونك ايچون «ايندى صوغش بتدى» ديورگه ممكن .
توركيا نك آروپادهغى ۱۷۰ مك مربع كيلوميتر يرندن ۱۵۰ مك
مربع كيلوميتر يرى و بيك كوب اوپراولرى بالقان حكومتلرينه
كوجدى . صلح صوكنده بالقان دولتلىنك اوز آرالرنده
دشمنلق حتى صوغش چيقونى كوتوب طوروچيلر بولسه ده بو ،
يراق بر احتمالدر . خرستيالرنك اوز آرا صوغشولرينه و قان
قويشولرينه ياوروپا دولتلىنك يول ييرو احتماللى يوق . اگرده
بررسينه الوش آزراق چيقسه اوز يرلرينى عمارت قيله آلنى طورغان
خلق قولىنده بولغان مباح يرلردن دخى بر آز اورن كيسوب
بيرلرده شونك ايله رضالاندرلر .

آرناودلق ، توركيه گه منگو قوشلمازلق و آراده مناسبت
بولمازلق روشده آيرلدى . آوروپا حكومتلى حاضرگه مونى بر
كنازلك روشده قوبوب اوز طرفلرندن بر كناز تعيين قيله چقلدر .
حاضرگه آفستريا حمايه سنده بولاچغن ظن قيله لر ، اما كيله چكده كم
كوجلى بولسه شونك تصرفينه كرر و آرناودلق اسمى بتونله
يوغالور . «اشقودره» شهرى قارا تاغ حكومتى طرفندن ضبط
ايدلدى ايسه ده صولك خبرلرگه كوره عسكرينى آندن كير و آلورغه
سوز ير مشدر . شونك ايچون بوشهر ، حاضرگه آرناود كننازلگكنده
قالوب طورر .

«اشقودره» دهغى عسكرينى قارا تاغ حكومتى كير و آلسه
آفستريانك مقصودى بولاچق وشوكا كوره قارا تاغ ايله آفستريا
آراسنده صوغش بولمايه چقدر .

اسپانيا قرالى آلفونس مينستلرى ايله فرانسىه گه پاريزغه
باروب زور حرمت ايله قارشى آلوندى . بو مناسبت ايله اسپانيا ايله
فرانسىه آراسنده اتفاق ياصالاجغى و فرانسىه نك اسپانيا عسكر
وفلوطن كوجه يتو ايچون بورجه ۳۰۰ ميليون فرانسىه آقچه بيره .
چكى تلرگه كردى .

سوغه

دنياده ايك زور كتاب . انگلتره ده كارل ايكنچى زمانه
سنده نشر قيلنغان و حاضرگى كونده لوندنده «بريتانسكى موزه
خانه» ده صاقلانه تورغان جغرافيه آتلاسى دنياده ايك زور كتابلر
جمله سندن سانالادر . مونك بويى غنه (بيكلگى) سازيندن آرتادر .

دنياده ايك ايسكى غزته . حلقق نقطه سندن قاراغانده .
بونده ين ايسكى غزته لردن قنای مملكتنده نشر قيلنغان و كوبدن
توگكغه اوزيتك دنيابه چقعاينه مك يل نى اوزدرغان «چينغ - پاو»
غزته سيني حسابلامق تيوشدر . بو غزته «بيكين» ده رسمى صورتده
نشر قيلنوب بزده گى «پراويتلستوينى فيستيك» اورنده در .
بيكين ده حكومت آرخيوا سنده بو كونگه قدر مذكور غزته نك برنجى
عددى محافظ قيله كيلمشدر .

عجاب زور آقوله بالغى . بوندىن تقريبا بر يل مقدمه
كارولين نك جنوبى ساحلنده افراط درجه زور بر آقوله بالغى
توتولغان . نيورق بايلرندن برسى مونك باشينى ۲۰۰۰۰ (يكرمى
مك) صومغه ساتوب آوب هم شوندىن كوزگى اوچون رام ياساتقان : .
غ . ع .

محررى: رضاءالدين بن فخرالدين .
ناشرى: محمدشاکر و محمد ذاکر راميفلر .

«شورا» اورنبورغده اونه بشه كونده بر حقايقه اربى ، فنى و سياسى مجموعهدر .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЕ: НА 2-й СТРАНИЦЪ СБЛОЖНИ
30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г. Оренбургъ, редакция журн. „ШУРО“.

آبونه بدلى: سنهك ۵ ، آلنى آيلق ۲ روبله ۶۰ تين .
وقت «برلن برگه آلوجيلرغه»
سنهك ۹ ، آلنى آيلق ۴ روبله ۶۰ تين در .

ТИПОГРАФИЯ ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГЪ.

اورنبورغده «وقت» مطبعه سى .

تابشماقلىق:

						محبوس
						ايشك

كوجروب بېرىش ايدى. حقيقت خالده موني حل ايتىمك طريق بىك يىنگلدر. چونكى توگره ك ايدوب ۳۰ عدد نقطه تزلوب قولغان صولك بر يردن طوتوب صانى باشلارغه و ۱۵ عددى بىكان گه قدر هر ۹ نچى نقطه نى بوزوب باررغه كىردك. شوندىن صولك زىخيلر ايله عربلرنىڭ نىدى ترتيب ايله اوطورغانلىقلىرى اوز اوزىدىن معلوم بولادىر. شولاي بولسەدە بىر موني شاگرىد لرنىڭ ذھنلىرىنى امتحان قىلو ايچون يازدىق. چونكى بعض بىر وقت بىك زىرك آدملىر، بىك معلوم نرسەلردە يا كىشالار و آبدراب قالاتىر. نسب عالملىرىدىن بىرى، طوتامدىن آرتقان صاقلىنى كىسىمك بولوب قولىنە طوتقاندىن صولك اياك توبىدىن كىسوب آلدىغى و صرف علمى مجتهدلىرىدىن بىرى خليفە مجلسىدە اوزىدىن: «نىكتىل سوزىنىڭ وزنى نىچوك؟» دىب سوزاوجى غە «نئعل» دىب جواب بىرووى مشهوردىر. لىكن بو تابشماق بىك ايسكىدىن بىرلى اسلام دىياسىدە بارلىغى محترم عالملىرىدىن محمد سىد اقدى عبدالحىلوف ظرفدىن يازىش بىر مکتوبىدىن معلوم بولدى. مذکور ذات اوشبو تابشماق حقتە فارسىچە بىر بيت يازوب: «بو ترتيب گە قدسىت رىكى بىر ايچون، تزلوب اوطورطوچىنى حضرت على بولغان» دىب دە روایت قىلدى، دىمشدر. ياگا بىر نرسە آلىق قىدى ايله روسچە ژورنالدىن كوچرگان نرسەمىز ايسكىدىن اوز مالز بولوب چقدى.

بو ۶۴ بولمىلى حبسخانه نىڭ يوغارىدە كورنگان محبوس وعدەسى تزلوب چغا ايكان، لىكن چقغاندە اوز بولمىسدىن باشقە ۶۳ بولمىگە بىر كره كروب ايداشلىرى ايله كورشوب چغا بىر كورشوب چقان ايدەشى بولمىسەنە تكرر كرىنچە قايسى بولمىلردىن اوتوب ايشكىگە چغار؟ ك. مصطفىن. (سواستوپل)

ضعيفلك دن

بو كونه بولغان دولردىن بو آغروغە طىبىلر طرفىدىن تقدىرايتلوت كىلگان نىروالرنى نفوتە تورغاك دوا شىكسز موبراسىتىن آلىكساندېردىر

МУЙРАЦИТИНЪ - АЛЕКСАНДЕРЪ

نىروونى آغرولر بو كونه طبعا مىڭ اياك حقالانغان مرازىدىلر. بىگىرەك كىرەنسىر ضعیفلىرى يا كە اېرلرنىڭ حالسىزلىقى بىك قورقنچى نرسەدە موني الە اونار ئلى دىيورگە پارامى وقتىز حالسىزلىك نىڭ سببى كوبرەك نىكر صرف ايتلودىن. آرتق ارغانلىقدىن باكە آرتق استىمال ايتاودىن و باشقە شوڭا اوغشاشلاردىن كىلە ھم بتون اعضالارغە بىك ھىمان تاثير ايتوب آش ارىماو، خاطر سىزلىك فالتراو، قورقلىق، آچولانو بولار باردە شول وقتىز حالسىزلىقنى كىلەلر شوڭ كورە بوئىلدى وقت لردە بىرە توقسىز طىبغە مراحعت اېتەرگە تېوش. چونكى آنگ فولدە مەكور آغروغە چىرپ بولغان مويراسىتىن آلىكساندېر باردر.

رسالارنى اوڭز استىگانلرگە توقسىز وشلای بىھەرلەر مويراسىتىن آلىكساندېر ھىر بىر زور آيتىك لردە بولا.

Контора Химических Препагатовъ С.Петербургъ. Малая Конюшная 10. شوڭا دىن لازم كە ھىچ فەئەسىز تورلى مويراسىتىن آلىكساندېرگە اوغشاشلارنى باصاب مانا باشلادىلر.

بولار ھىچ كىم طرفىدىن تقدىر ايتولگان توگىل. بلىكە انسانغە ضرورى بولوت بولماوى تىكشەرلەنگان دىر.

شوڭا كورە محترم استىمال ايتوچىلار الغايد، بۇنىڭ مويراسىتىن آلىكساندېر ناركەسىنە قاراسونلر و باشقىلارنى آلماسونلر ايدى.

Ш У Р О

№ 9.

МАЙ 1 = 1913 ГОДА

„Турк Йорды“

Бу ژورналъ астанбулде ۱۵ кونده бер чѣга. Аѣкъ Туркъ тлнде язйла. Адбият ден, اقتصاد, اجتماعيات, سياحت, علم وفنلردن بحث ايتہ. تل بحثلرينہ اهميت بيرہ. تورکلنگ ترقيسينه عائد ترسهلرني کوب يازا. بو ژورنالغہ تورکلرنگ معتبر ياش ادبيلري مهم مقالهلر يازالر. مديرى مشهور تورک شاعرى محمد امين بک در.

ژورنالنگ آبونہ بدلئ روسيه ايچون يلق ۳ صوم ۵۰۰. آلتئ آيلىق ۲ صوم.

Константинополь. Въ ред. журнала „Тюрюкь-Юрды“ ул. Нурь-Османіэ. № 40.

آدریس :

„اجتهاد“ ژورنالئ

استانبولده هفته ده بر مرتبه چغا طورغان اقتصادى . اجتماعى ، ادبى مجموعه در. ناشر و محررى دوقتور عبدالله جودت بک . بو مجموعه ده اصلاحات دينيه و حقوق نسوان غہ دائر مهم بحثلر و مقالهلر درج اولونقمده در. تلى جيگل و آچق تورکچه در. روسيه ايچون يلق بهاسئ : ۴ صوم ، آلتئ آيلىق ۲ صوم ۵۰۰ در. آدریس :

Константинополь. Въ ред. журн. „Иджтигадъ“ Джаагалъ-Огло д. доктора Абдуллы Джевдата.

„ديگي فکر“ مجموعه سئ

استانبولده آيدہ بر مرتبه چغا . مسلگئ : ملي تربيه گہ و مکتبلرده زراعت فکرى طاراتورغہ طريشودن عبارتدر. مؤسسلى ادهم نژاد ، ع. فريد . روسيه ايچون يلق حقى ۱ صوم ۲۰۰ .

آدریس : Константинополь. Въ ред. журнала „Ени-Фикръ“ ул. Бабъ-Али, № 49.

(Кн. магазинъ „Чифитчи“).

„شهبал“ ژورنالئ

استانبولده چغا طورغان رسمئى ژورناللرنگ ايگъ اعلا وايگъ نفيسى ۱۵ کونده بر مرتبه چغا طورغان „شهبال“ مجموعه سيدر. بو ژورنال ادبيات دن ، علم ، فن ، صنعت ، مدنيت دن و ترقيات عصرينه دن بحث ايتہ . رسملى غايت گوزهل انتخاب ايتله . کاغدى و باصلووى بيگъ نفيس اولوب ، ياوروبا رسمئى ژورناللردن قالشميدر . بونگъ هر نسخہ سئ ابو ايچون بر زينت در .

آبونہ حقى روسيه ايچون يلغه ۱۰ صوم . آلتئ آيغہ ۵ صوم .

Константинополь.

آدریس :

Въ ред. журнала „Шагбаль“ Стамбуль. противъ Новой-почты № 9-10.

آچهنئ عادئ پيراوادنى بلائقه ايله ، آدرسئ يالگъ روسچه غنه يازوب ييارگہ ممکنيدر . آندن ژورنال كيله چک آدرسئ روسچه اوقوناقلئ و آچيق ايتوب يازارغہ تيوش .